

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ В.В. Карцева
« ____ » _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему:
ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ:
ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Святенко Юлія Олександрівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Чижевська Марина Борисівна

(підпис, дата)

Рецензент Цвітченко Павло Миколайович

Полтава 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	6
1.1 Економічна сутність фінансової стабільності банків	6
1.2 Імперативи забезпечення фінансової стабільності банківської системи	14
1.3 Система організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банків	22
Висновки за розділом 1	29
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	31
2.1 Аналітичний огляд розвитку банківської системи	31
2.2 Аналіз коливання валютного курсу та його вплив на фінансову стабільність банківської системи	45
2.3 Моніторинг фінансової стабільності банківської системи	56
Висновки за розділом 2	67
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	70
3.1 Адаптація зарубіжного досвіду участі держави у фінансовій стабілізації банківської системи	70
3.2 Банківський нагляд як інструмент забезпечення фінансової стабільності банківської системи	80
3.3 Прогнозування фінансової стабільності банківської системи за допомогою стрес-тестування	89
Висновки за розділом 3	97
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	117

ВСТУП

Сучасні динамічні процеси глобалізації фінансових ринків через прискорення вільного руху капіталів окрім позитивного впливу на розвиток національних фінансових систем формують умови для розповсюдження кризових тенденцій, в тому числі сприяють прояву ланцюгового «ефекту зараження» банківських систем у міжнародному фінансовому просторі.

Враховуючи високу чутливість вітчизняної банківської системи до зовнішніх потрясінь та дисбалансів, а також провідну роль у відтворювальній структурі економіки та фінансуванні потреб суб'єктів господарювання, вчасне діагностування порушення її фінансової стабільності є вкрай важливим завданням, що стоїть перед Національним банком України в поточній і довгостроковій перспективі. До того ж в контексті реалізації «Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року» забезпечення фінансової стабільності банківської системи визначено як один із головних напрямів орієнтованого на стандарти ЄС реформування фінансового сектору України.

Дослідженню питань стабільності фінансової системи в цілому та банківської системи зокрема присвячено достатньо велику кількість праць вчених та практиків. Теоретичні аспекти щодо розкриття змісту відповідних понять розглядалися в роботах зарубіжних науковців, серед яких: А. Крокет (A. Crockett), Х. Мінські (H. Minsky), Т. Падо-Шіуппа (T. Padoa-Schioppa), Р. Фергюсон (R. Ferguson), І. Фішер (I. Fisher), М. Фут (M. Foot), І. Г. Шиназі (G. Schinasi), та вітчизняних дослідників: О. І. Барановського, О.В. Дзюблюка, О. О. Затварської, В. В. Коваленко, Н. П. Погореленко, Б. І. Пшика.

Не дивлячись на великий обсяг розробок з даної проблематики, питання забезпечення фінансової стабільності банківської системи потребують додаткових досліджень.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендацій щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність фінансової стабільності банків;
- визначити імперативи забезпечення фінансової стабільності банківської системи;
- обґрунтувати систему організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банків;
- проаналізувати динаміку розвитку банківської системи України;
- представити аналіз коливання валютного курсу та його вплив на фінансову стабільність банківської системи;
- визначити показники, що дозволяють проводити моніторинг фінансової стабільності банківської системи;
- розглянути банківський нагляд як інструмент забезпечення фінансової стабільності банківської системи;
- обґрунтувати доцільність застосування в прогнозуванні фінансової стабільності банківської системи процедури стрес-тестування.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні рекомендації функціонування системи методів та інструментів забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі методи наукового дослідження: теоретичного узагальнення – для дослідження змісту фінансової стабільності банківської системи та визначення етапів її моніторингу, системного підходу – для виявлення взаємозв'язків між складовими системи організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи; компаративного аналізу – для співставлення фактичних значень індикаторів фінансової стабільності із

пороговими значеннями та даними попередніх періодів; метод «центру ваги» – для обґрунтування показників стрес-тестування фінансової стабільності банків; графічний – для унаочнення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові розробки провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників з питань оцінювання, забезпечення та моніторингу фінансової стабільності банківської системи, законодавчі документи, нормативні положення та річні звіти Національного банку України, фінансові звіти банків, ресурси мережі Інтернет.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні висновки роботи прийнято до впровадження при викладанні дисциплін «Банківський менеджмент» і «Банківська система» та при розробці їх методичного забезпечення (довідка про впровадження результатів дослідження Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»).

Основні положення та результати дослідження обговорені та опубліковані у збірнику матеріалів XLII Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2018 рік (м. Полтава, 26–27 березня 2019 р.)

Дипломна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних інформаційних джерел та додатків. Основний текст роботи склав 105 сторінок. Робота містить: 10 таблиць, 21 рисунок, 5 додатків. Список використаних інформаційних джерел налічує 92 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Економічна сутність фінансової стабільності банківської системи

Банківська система кожної держави незалежно від її економічної моделі та організації суспільних відносин відіграє найважливішу роль у забезпеченні руху грошових потоків. Вона бере участь у виконанні основних функцій фінансової системи шляхом: забезпечення стабільності грошової одиниці; забезпечення переміщення фінансових ресурсів у часі, через кордон держав та між окремими галузями тощо; розробки та забезпечення способів управління ризиками; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх розподілу між окремими суб'єктами господарювання; забезпечення безперебійного функціонування платіжних систем, зокрема шляхом удосконалення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі; забезпечення насичення ринку ціновою інформацією, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень в окремих галузях економіки. Тому банківська система виступає складовою кредитної системи держави.

В економічній літературі поняття «стійкість», «стабільність» та «надійність» при характеристиці стану банку деякими авторами ототожнюються. Ототожнюючи їх або розглядаючи як окремі поняття, виділено наступні відмінності у зазначених економічних термінах (табл. 1.1).

Зазначені поняття знаходяться у тісному взаємозв'язку та у поєднанні дозволяють досягнути ефективного рівня функціонування об'єкта, оскільки характеризують його стан з різних сторін. Сстійкість банків – це комплексна характеристика.

З позиції методології це означає, що забезпечення стабільності банків слід розглядати з позиції взаємозв'язку трьох основних рівнів:

- перший рівень – об’єднання з економікою в цілому та її регіональних сегментів;
- другий рівень – взаємозв’язок стійкості окремого банку зі стійкістю банківської системи в цілому як цілісного утворення;
- третій рівень – з позиції окремого банку як структурного елемента банківської системи.

Таблиця 1.1 – Відмінності економічних понять «стабільність», «надійність» та «стійкість» банку [41]

Показники	Надійність	Стабільність	Стойкість
Сутність поняття	Здатність об’єкта вселяти довіру суб’єктам, які з ним співпрацюють, щодо реалізації їх інтересів	Здатність об’єкта зберігати стан рівноваги протягом тривалого часу або повертатися до нього в разі короткострокового порушення	Здатність об’єкта розвиватися та функціонувати під впливом ендегенних та екзогенних факторів
Суб’єкти оцінювання	Коло суб’єктів обмежується зацікавленими в реалізації їх інтересів (клієнти, працівники, акціонери, потенційні інвестори)	Широке коло суб’єктів мікро- та макрорівня (клієнти, працівники, акціонери, держава в особі національного банку та інших інститутів)	Коло суб’єктів обмежене фахівцями (бізнес-аналітики, ризик-менеджери, топ-менеджери)
Критерії оцінки	Широкий набір критеріїв залежить від поставленої цілі та групи суб’єктів оцінювання	Єдиний критерій збереження сталості показників	Стандартизований набір критеріїв, до складу якого входять фінансові показники із пороговими значеннями

Отже, стабільність – це макроекономічна характеристика як усієї банківської системи, так і окремого банку як складового елемента даної системи.

Виділяють декілька підходів до визначення стабільності, а саме: відповідності основних показників фінансового стану пороговим значенням;

трансформації ресурсів; рівня ліквідності та платоспроможності банку; прибутковості; збалансованості статей балансу; врахування інтересів груп економічного впливу та адаптації банку до умов господарювання; стану рівноваги та здатності до повернення в цей стан після виходу з нього.

Виділяють чотири основних підходи до визначення поняття «фінансова стабільність банків», а саме: мікроекономічний, макроекономічний, комплексний та рейтинговий.

Перший підхід – мікроекономічний. В основі дослідження поняття «фінансової стабільності» відповідно до мікроекономічного підходу лежить спроможність окремих банків утримувати платоспроможність, ліквідність і адекватність капіталу на рівні, який є безпечним для їх діяльності, а критерієм оцінки фінансової стабільності є критичні значення зазначених показників.

Фінансова стабільність банків – це здатність банку протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, з метою мінімізації ризиків для збереження максимальної ефективності банківської діяльності в умовах циклічності, позитивного та негативного впливу фінансової глобалізації, розширення взаємозв'язків між банками й іншими фінансовими посередниками, розвитку нових банківських технологій і продуктів.

В основі дослідження поняття «фінансової стабільності» відповідно до мікроекономічного підходу лежить спроможність окремих банків утримувати платоспроможність, ліквідність і адекватність капіталу на рівні, який є безпечним для їх діяльності, а критерієм оцінки фінансової стійкості є критичні значення зазначених показників.

Макроекономічний підхід. Відповідно до другого підходу фінансова стабільність банків розглядається як результат зміни показників, що характеризують стан банків, під впливом макроекономічного середовища.

Основним постулатом даного підходу є те, що напрями діяльності та ризики банківської системи залежать, в першу чергу, від впливу макроекономічного середовища. При цьому фінансовий стан окремих банків

має суттєве, але не першочергове значення. Це твердження обґрунтовується тим, що банківська система є елементом системи більш високого порядку – фінансової та економічної.

Під фінансовою стабільністю банківської системи слід вважати її здатність як системного утворення у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою реалізації цільових орієнтирів грошово-кредитної політики та забезпечення фінансової безпеки держави.

Комплексний підхід. Відповідно до третього підходу поняття «фінансової стабільності банків» є результатом синтезу макро- і мікроекономічних чинників.

Характерним для цього підходу є визначення фінансової стабільності як динамічної інтегральної характеристики, яка характеризує спроможність банку як системи трансформування ресурсів і ризиків, повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

До основоположних засад цього підходу необхідно віднести і спробу визначити фінансову стабільність за допомогою системи рейтингів банків та комплексних індикаторів, які б характеризували фінансову стійкість банків і банківської системи.

Концептуальні зміни у поглядах на значення і роль фінансової стабільності банків в роботі фінансового ринку, грошовому обігу і економіці країни загалом відбувалися під впливом чотирьох базових груп чинників – загальноекономічних, інституційно-правових, соціальних та інформаційних, які характеризують і визначають соціально-економічні відносини у ринковій економічній системі. Для кожного з етапів якісні і структурні характеристики кожного з чинників мали свої особливості:

- 1) загальноекономічні чинники – це набір якісних і кількісних

показників, що дають уявлення про загальні принципи роботи економіки країни на певному етапі історичного розвитку. В контексті визначення ролі банків і рівня їх фінансової стабільності для роботи фінансового ринку слід зазначити, що перший етап характеризувався накопиченням капіталу за умов вільного ринку; упродовж другого етапу відбувалось посилення державного регулювання національних економічних систем, яке було спрямоване на запобігання монополізації і циклічності економічного розвитку; на третьому етапі відбувалось зростання впливу на поведінку суб'єктів економіки феномену глобалізації, що призвело до світового розподілу продуктивних сил, інтеграції світових фінансових ринків, зростання транснаціонального руху капіталу;

2) інституційно-правові чинники - дають можливість оцінити принципи і напрями діяльності органів державного управління, які спрямовані на створення та вдосконалення правового поля, в межах якого діють банки, підвищення прозорості їх діяльності для суспільства, посилення рівня координації дій органів державного управління для забезпечення фінансової стійкості банків. В контексті визначення ролі фінансової стійкості банків слід враховувати, що на першому етапі основні зусилля органів державного управління спрямовувалися на вдосконалення банківської діяльності і грошового ринку, метою яких було створення єдиного емісійного державного банку.

Упродовж другого етапу центральні (або національні) банки наділялись правом проведення грошово-кредитної політики і здійснення нагляду за комерційними банками, що в сукупності мало на меті підтримку фінансової стійкості банків. Третій етап характеризується посиленням міжнародного співробітництва і, як наслідок, – розвитком міжнародного права, яке регламентує діяльність банків, корпоративного сектору та урядів на міжнародних фінансових ринках;

3) соціальні чинники характеризують значення і роль банків у системі суспільних відносин. На першому етапі основним видом банківських

операцій була емісія банкнот, яка забезпечувалась власним капіталом банків, а їх роль у суспільстві полягала у забезпеченні стабільного грошового обігу і фінансуванні промисловості. Під час другого етапу в результаті повної монополізації центральними банками емісії банкнот основним видом банківських операцій стало надання банками позичок за рахунок залучених коштів, що, в свою чергу, призвело до зростання ролі банків у суспільстві як чинника стабільності. Третій етап характеризувався зростанням мобільності міжнародного капіталу, що створило пряму залежність між фінансовою стійкістю банківського сектору і сталим економічним розвитком;

4) інформаційні чинники визначають результати впливу швидкості передачі інформації та її змістовності на забезпечення фінансової стабільності.

Перший етап характеризувався відносно низькою швидкістю передачі і оброблення інформації. Крім цього, її обсяги обмежувались лише констатацією певних фактів, а оперативний і порівняльний експрес-аналіз не був поширеним.

На другому етапі швидкість і повнота переданої інформації суттєво зросли. Поступово з'явилася потреба з боку суспільства у накопиченні, узагальненні та обробленні даних з метою оптимізації прийнятих рішень. Протягом третього етапу найважливішою характеристикою інформаційних матеріалів є швидкість їх застосування в процесі прийняття рішень. Крім інструментів аналізу інформації, вдосконалюються і набувають поширення засоби впливу на поведінку суспільства, що породжує ефект асиметрії інформації. Його суть полягає у прийнятті економічними суб'єктами під впливом інформаційних потоків неоптимальних рішень, що призводить до невиправданих втрат.

В цілому, чинники, що впливають на рівень фінансової стабільності банків розглядаються з позиції макро- та мікро- рівнів. З позиції макроекономічного рівня, чинники класифіковано на зовнішні, загальнодержавні і внутрішньосистемні (рис. 1.1).

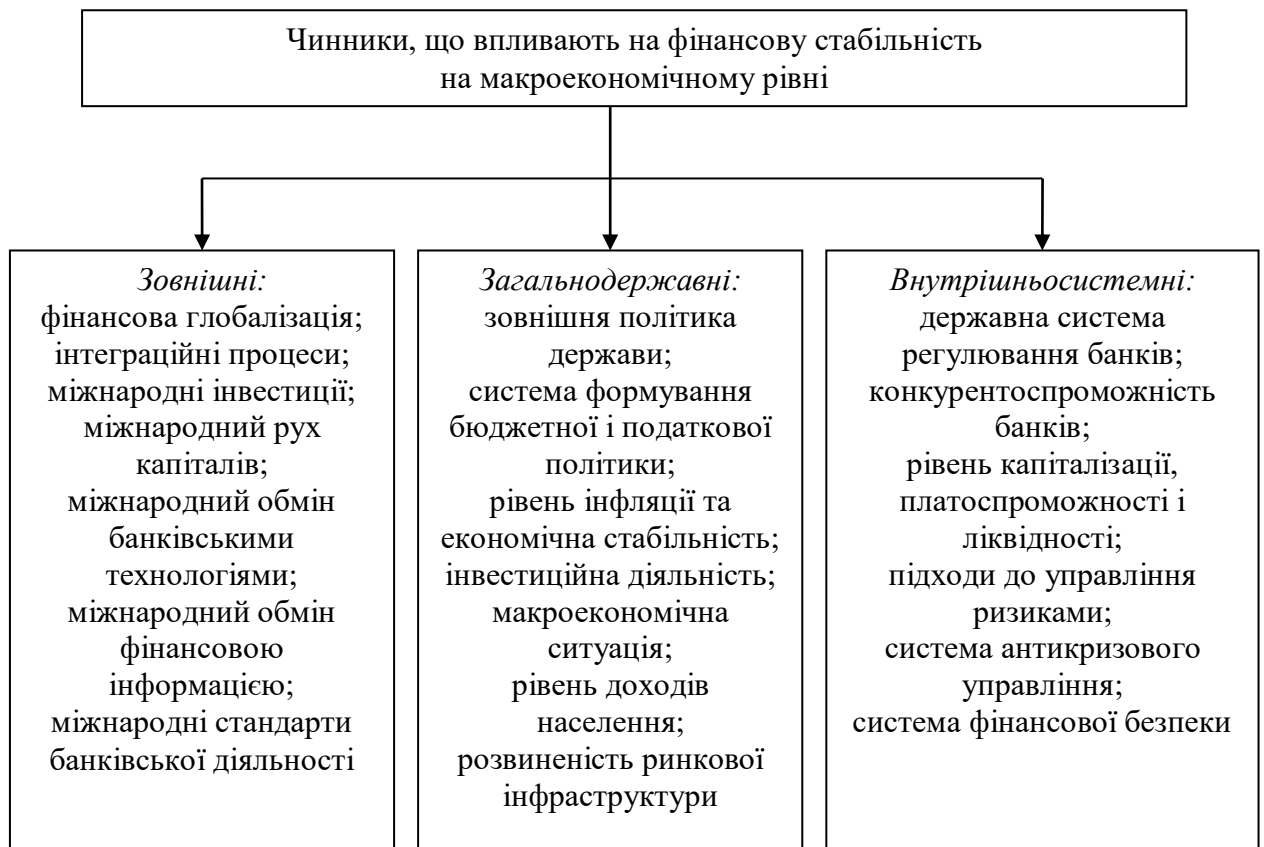

Рисунок 1.1 – Класифікація чинників, що впливають на фінансову стійкість банків на макроекономічному рівні [30]

Характеристика структурних елементів фінансової стабільності полягає у наступному:

1. Стабільність (адекватність) капіталу. В її основі закладено обсяг власного капіталу банку, що може бути використано для виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, формування необхідних резервів, фінансування розвитку банку або подолання негативних наслідків, зумовлених форс-мажорними обставинами.

2. Комерційна стабільність. Відображає рівень зв'язків банку із іншими учасниками ринкової інфраструктури, включення в систему міжбанківських відносин, якість співробітництва із кредиторами, дебіторами та клієнтами.

3. Організаційно-структурна стабільність. Зумовлюється відповідністю організаційної структури банку та механізму управління реалізації покладених на банківську установу функцій.

4. Функціональна стабільність. В її основі закладено спеціалізацію або універсалізацію асортименту наданих банківських послуг.

5. Фінансова стабільність. Відображає результативність інших елементів стійкості банку, насамперед, обсяг та структура власних коштів, норма прибутку на власний капітал, рівень дохідності та прибутковості, дотримання встановлених показників ліквідності, мультиплікативна ефективність власного капіталу, обсяг створеної доданої вартості.

6. Стійкість інформаційних систем. Під інформаційними системами розуміють сукупність баз даних інформації та інформаційних технологій, що дозволяють їх обробку. Стійкому функціонуванню інформаційних систем можуть перешкоджати умисні розкрадання або зміна інформації, халатність працівників, які допустили витік інформації, апаратні та програмні збої, шкідливі програми, зовнішнє фінансове шахрайство, хакерські атаки. Тобто система є вразливою як зсередини, так і ззовні. Введення цієї складової обумовлюється появою інноваційних методів взаємодії банківських установ із клієнтами за допомогою сучасних каналів обслуговування, адже розвиток технологій відкриває нові можливості дистрибуції банківських послуг. Банківські інновації вийшли за межі стандартних банківських відділень, перемістившись у віртуальний простір, що значно підвищує вразливість їхніх інформаційних систем. Так, користувачі мобільних телефонів мають можливість користуватися такими послугами як SMS-банкінг, WAP-банкінг та теле-банкінг. Поява смартфонів, які окрім функцій мобільного телефона доповнені функціоналом кишенькового персонального комп'ютера, викликала на ринку платіжних операцій виникнення мобільного банкінгу, в межах якого здійснюються дистанційне управління банківськими рахунками коштів на вимогу та строкових коштів, отримання повідомлень про їх стан та здійснені по них операції, перекази грошових коштів та оплату рахунків.

7. Стійкість систем управління ризиками. Розуміння сутності поняття «ризик» та його видів є основою для створення якісної карти банківських ризиків, яка б відображала специфіку конкретного банку та цілісне уявлення

про всю сукупність ризиків, виділяючи при цьому такі характерні ознаки ризику як джерело, об'єкт, що несе ризик та суб'єкт, що його приймає.

Загальновідомим є те, що високий рівень ризиків, пов'язаних із здійсненням фінансових операцій, може тягнути за собою як більш високі втрати, так й більший потенційний дохід у випадку успішного їхнього завершення. Найбільший вплив на банківську діяльність спричиняють макроекономічні тенденції, кредитний ризик, ліквідність, доступність капіталу, політичне втручання, надлишкове регулювання, прибутковість, похідні фінансові інструменти (деривативи), корпоративне управління, якість ризик-менеджменту. Система управління ризиками може сприяти не лише підвищенню стійкості банку, але й більш ефективному використанню та розміщенню капіталу, підвищенню рівня якості активів та їх структури.

Таким чином, система управління ризиками як науково-методичний комплекс заходів, спрямований на виявлення та оцінку ризику за допомогою специфічних прийомів та методів, є необхідною для стійкого функціонування банків, забезпечення їх прибутковості й виконання вимог клієнтів та партнерів.

1.2 Імперативи забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Фінансова стабільність вітчизняної банківської системи є однією з найважливіших умов розвитку національної економіки, запорукою успіху економічних трансформацій та макроекономічного розвитку держави.

За останнє десятиліття на банківську систему відбувається підвищений тиск політичної та економічної нестабільності, спостерігається затяжна тенденція збиткової діяльності та банкрутства багатьох банків України.

В умовах тривалої фінансової кризи однією з основних проблем, яка

постала перед вітчизняною банківською системою, є підтримка на належному рівні її фінансової стабільності, що дає змогу банкам виконувати функції із забезпечення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Стабільність банківської системи визначається не лише конкурентоспроможністю, а й сукупним рівнем ризиків, властивих банківській діяльності, тому сьогодні досить актуальним є визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи та імператив її забезпечення.

Концепція фінансової стабільності виникла порівняно недавно – після того, як у 1990-х роках світом прокотилася низка системних фінансових криз. В умовах бурхливого розвитку процесів економічної глобалізації, лібералізації руху капіталу, відкриття національних ринків фінансових послуг для іноземного капіталу накопичувалися фінансові дисбаланси, які час від часу розряджалися потужними фінансовими кризами [32].

Узагальнення наукової думки щодо тлумачення терміну «фінансова стабільність» зарубіжними дослідниками представлено у праці П. Смага. Науковець виділив шість характеристик, які більшістю науковців використовуються для розкриття економічного змісту фінансової стабільності, а саме: виконання основних функцій фінансової системи; стійкість до шоків; вплив на реальну економіку; ефективний перерозподіл ресурсів, тобто виконання функції фінансового посередництва; стабільність цін на фінансові активи; тісний взаємозв'язок між структурними елементами фінансової системи [94].

Однією з найгрунтовніших праць, присвячених питанням фінансової стабільності, є дослідження Г.Дж. Шиназі. Так, у праці «Визначення фінансової стабільності» науковець виділив п'ять принципів, які повинні бути покладені в основу визначення даного поняття, а отже, врахованій у процесі побудови системи її забезпечення, а саме: фінансова стабільність стосується всіх елементів фінансової системи (інфраструктури, установ та

ринків); фінансова система не тільки ефективно виконує функції розподілу ресурсів і ризиків, мобілізації заощаджень і накопичення багатства, а й забезпечує безперебійну роботу платіжної системи; фінансова стабільність – це не лише фактична відсутність фінансових криз, а й здатність фінансової системи вчасно обмежувати, стримувати та управляти наявними дисбалансами, перш ніж вони завдадуть шкоди економічним процесам; фінансова стабільність повинна розглядатися в першу чергу з позиції її впливу на реальний сектор економіки. Якщо порушення у функціонуванні фінансових ринків або установ не становлять загрози для реального сектору економіки, то вони не повинні розцінюватися як загрози фінансовій стабільності; фінансова система повинна розглядатися з позицій часового простору (континіуму) [91].

Аналіз вітчизняних наукових публікацій дає підстави стверджувати, що практично всі науковці зводять категорію «фінансова стабільність банківської системи» до створення дієвого механізму, який би запобігав виникненню банківських криз та сприяв подальшому розвитку економіки країни.

Заслуговує на увагу з наукового погляду визначення фінансової стабільності надане О. Бус, а саме: «Властивість фінансової системи з мінімальними витратами змінювати основні характеристики розвитку відповідно до трансформацій економічної системи та зовнішніх впливів» [9].

Мороз А. М. зазначає, що «стабільність банківської системи – це комплексна характеристика стану банківської системи, за якого реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами» [6].

Виходячи з наведених вище визначень, можна стверджувати, що стабільність банківської системи є поняттям відносним, оскільки

«стабільність» не завжди передбачає постійність, сталість, незмінність, а відображає відповідність правовим нормам, ефективність функціонування, належне виконання своїх функцій. З нашої точки зору, під фінансовою стабільністю банківської системи слід розуміти міру повноти й якості вирішення завдань, поставлених перед нею, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату.

Фінансова стабільність характеризує фактичний ступінь досягнення результату, заданого функцією та принципами системи [6].

Для визначення елементів фінансової стабільності банківської вважаємо за доцільне розглянути її принципи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Характеристика підходів до визначення принципів фінансової стабільності

Науковий підхід	Характеристика принципів
формування інституціонального складника системи забезпечення фінансової стабільності	раціонального використання ресурсів; ефективного управління; здорової конкуренції; довіри громадськості; чітко діючої правової і судової системи; належної практики корпоративного управління; розвиненої системи виплат і розрахунків; чинного кодексу ділової етики
ефективного функціонування механізму забезпечення фінансової стабільності	ефективності (забезпечувати найефективніше розміщення фінансових ресурсів); тривалості та передбачуваності (фінансова стабільність має підтримуватися протягом середньо- та довгострокових періодів); адекватності (форми й методи розміщення фінансових ресурсів мають відповідати різноманіттю потреб у них економічних агентів); транспарентності (дії органів державного управління мають бути якомога прозорішими); координованості (заходи механізму забезпечення фінансової стабільності мають узгоджуватися із цілями та заходами інших політик); підзвітності (центральный банк має відповідати за ефективність і результативність заходів щодо забезпечення фінансової стабільності)

формування стратегії забезпечення фінансової стабільності	адаптивності та мобільності; стратегічності та цілеспрямованості; ієрархічності; системності; раціональності та економічного ефекту; комплексності та взаємоузгодженості управління; економічного зростання та рівноваги; фінансової стійкості; конкурентостійкості; партисипативності та соціальної орієнтованості; каузальності; збалансованості; інноваційності та розвитку
реалізація процесу забезпечення фінансової стабільності	на рівні окремого банку: принцип завчасної обачності, принцип адаптивності, принцип збалансованої прибутковості, принцип суспільної відповідальності, принцип економічної відповідальності, принцип надлишковості; на рівні банківської системи: принцип наукової обґрунтованості, принцип комплексності, принцип безперервності, принцип довіри, принцип ефективності

Примітка. Систематизовано автором на основі [30, 32]

Виходячи з вище представлених принципів забезпечення фінансової стабільності банківської системи, можна виокремити основні її елементи, а саме:

- ефективна система пруденційного регулювання та нагляду виведення неплатоспроможних банків із ринку;
- підтримка ліквідності ринку – роль гарантування вкладів кредитора останньої інстанції;
- система гарантування вкладів – захист прав споживачів фінансових послуг та фінансова грамотність;
- ефективне управління банківськими ризиками.

Отже, розглядаючи фінансову стабільність банківської системи, треба враховувати її ознаки, що ініціюються як із боку регулятора, так і з боку самих банків (рис. 1.2).

На сучасному етапі у світовій та вітчизняній практиці постійне спостереження за фінансовою стабільністю банківської системи є важливим напрямом діяльності центральних банків, складником їхньої інформаційно-

аналітичної діяльності, що, своєю чергою, підвищує прозорість і передбачуваність грошово-кредитної політики, дотримання принципів ринкової дисципліни.

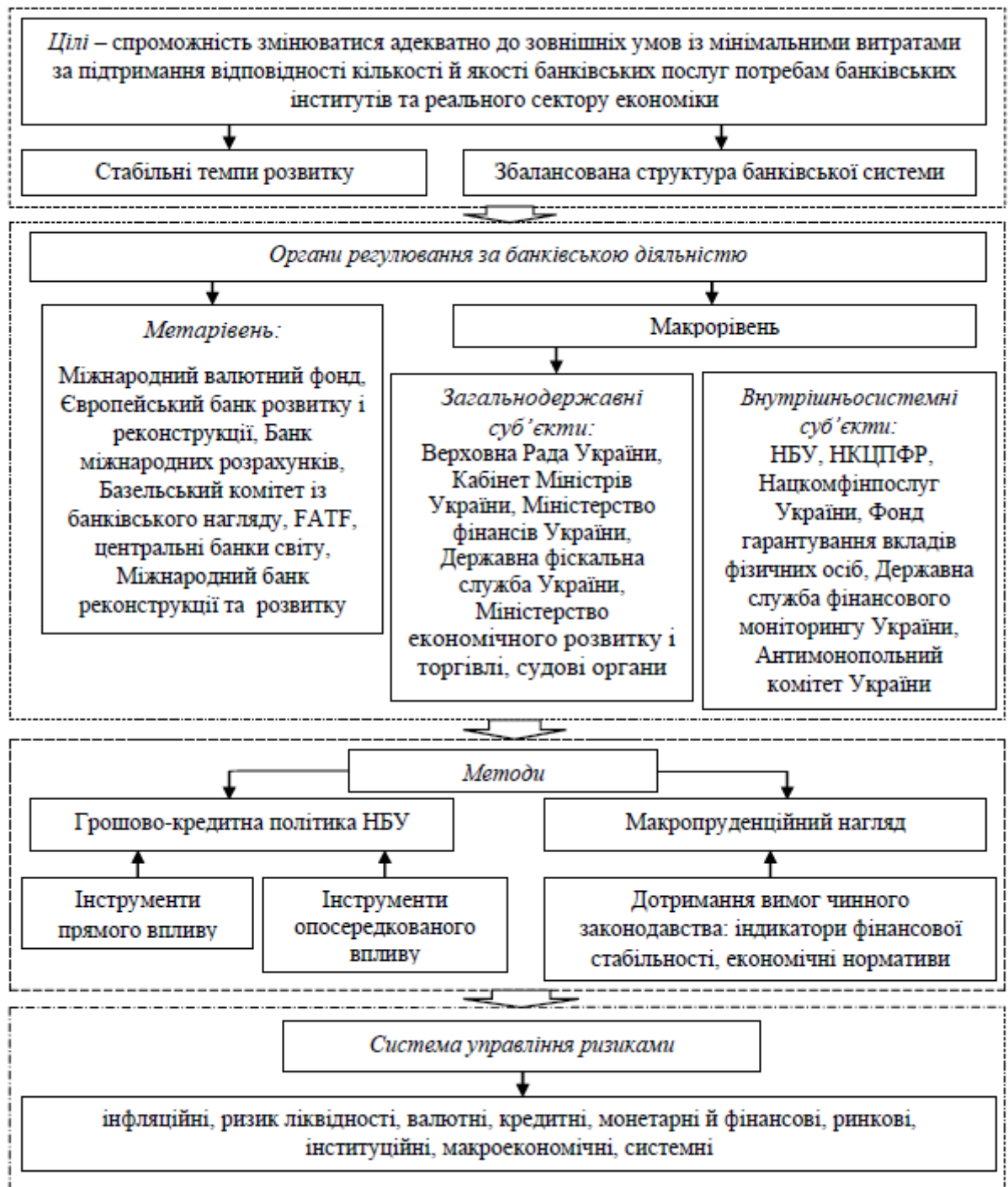

Рисунок 1.2 – Механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи України [33]

Перші огляди фінансової стабільності були здійснені центральними

банками в середині 1990-х років у Великобританії і країнах Скандинавії, що значною мірою пов'язано з банківськими кризами [70]. При цьому більшість країн під час роботи над оглядами дотримується міжнародних стандартів, зокрема використовуються показники фінансової стабільності, розроблені Міжнародним валютним фондом і Світовим банком. НБУ починаючи з 2017 р. офіційно публікує «Звіт про фінансову стабільність» [57].

Сьогодні банківська система України продовжує функціонувати у складному геополітичному, соціальному та правовому середовищі, більшість чинників якого ускладнює стабільний розвиток банківської системи, підвищення її конкурентоспроможності та ефективності.

Усе це малі банки і три банки з іноземним капіталом: ПАТ «Сіті банк» (1,4%), ПАТ «Дойче Банк ДБУ» (0,0%), ПАТ «СЕБ корпоративний банк (0,0%). При цьому частка непрацюючих кредитів менше ніж 10% у кредитному портфелі фізичних осіб була лише в 10 банків. Наслідком значних обсягів проблемних кредитів є зниження ліквідності та прибутковості через неповернення кредитів і необхідність формувати у значних обсягах резерви під кредитні ризики, неефективна діяльність багатьох банків, зниження інвестиційної привабливості. За результатами 2017 р. 20 банків були збитковими, з них один банк із державною часткою капіталу, сім банків іноземних банківських груп, 10 приватних банків і два неплатоспроможні банки. Таким чином, можна визначити такі імперативи забезпечення фінансової стабільності економічної системи України.

Фінансова стабільність є одним із ключових. Це індикатор довіри як до окремого банку, так і до системи у цілому з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів і держави. В умовах кризи саме фінансова стабільність банків зазнала найбільшого удару.

Необхідність забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні актуалізує завдання посилення пруденційного складника регулювання банківської системи, тобто йдеться про забезпечення

фінансової стабільності шляхом подолання дисбалансів на мікро- і макрорівні.

Характерною рисою макропруденційного підходу виступає запобігання та протидія системним ризикам, забезпечення раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів.

Поставлені цілі досягаються шляхом застосування пруденційних заходів за такими напрямками: нарощування довгострокових інвестицій у реальний сектор та фінансування модернізаційних процесів; розвиток інфраструктури і підвищення стійкості вітчизняної банківської системи; реформування інституційних засад фінансового регулювання; підвищення фінансової стійкості окремих банків; посилення антициклічного характеру регулювання.

З боку Національного банку України вітчизняна банківська система потребує постійного моніторингу, аналізу та оцінки взаємного впливу мікро- і макрочинників на діяльність банків, оскільки дуже чутлива до коливань у світовій економіці та до негативних дестабілізуючих внутрішніх чинників.

Останніми роками з'явилося багато публікацій із питань ідентифікації системних ризиків, прогнозування фінансових стресів та оцінювання впливу шоків на ключові змінні фінансового й реального секторів економіки. Для оцінювання та прогнозування рівня фінансової стабільності доцільним є використання макропруденційних інструментів, а саме: індикатори стійкості (Soundness Indicators) – індикатори фінансової стійкості (*FSIs*), що базуються на даних балансової звітності фінансових установ; моделі, які ґрунтуються на фундаментальних підходах (Fundamentals-Based Models), – моделі, котрі оперують макроекономічними або балансовими відомостями для встановлення макрофінансових зв'язків (наприклад, макрострес-тести та мережеві моделі); моделі на основі ринкових підходів (Market-Based Models) – моделі, які виявляють інформацію про ризики виходячи з мінливих ринкових даних та застосовуються для відстеження нестійкого стану фірм або секторів; гібридні, структурні моделі (Hybrid, Structural Models) – моделі,

котрі використовуються для оцінювання впливу шоків на ключові змінні фінансового й реального секторів, такі як імовірність дефолту, зростання кредитування, на основі даних агрегованих балансових звітів і ринкових цін [81].

Таким чином, проаналізувавши структуру фінансової стабільності банківської системи, доходимо висновку, що феномен фінансової стабільності сьогодні має комплексний і багатогранний характер. Ця економічна категорія все ще не є вивченою і зрозумілою у всіх аспектах як науковцям, так і практичним фахівцям. Без стабільності фінансових ринків та інститутів, а також без фінансової стабільності реального сектору економіки не можна говорити про досягнення фінансової стабільності вітчизняної банківської системи.

1.3 Система організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банків

При визначенні ефективності забезпечення фінансової стабільності банківської системи слід урахувати особливості даної діяльності, наприклад, дуалістичний цільовий характер діяльності банку (виконання макроекономічної функції, зокрема фінансового посередника, та мікроекономічної, яка визначає його діяльність як економічного раціонального суб'єкта господарювання), робота банку не з власними коштами, а із залученими, що посилює ризиковий характер діяльності установи тощо. Доцільно також врахувати групи факторів, що мають вплив на банківську сферу – внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні).

Серед внутрішніх факторів доцільно виділити:

- організаційні: стратегія банку, рівень менеджменту, кваліфікація кадрів, взаємовідносини із засновниками;

- технологічні: орієнтація банку на розвиток сучасних банківських технологій, потреба ринку в нових банківських продуктах, використання нових комп'ютерних та телекомунікаційних технологій;

- фінансово-економічні: обсяг та структура власних коштів, рівень доходів та прибутку, ліквідність, структура залучення коштів та їх ефективне розміщення;

До зовнішніх можна віднести такі фактори:

- ринкові: економічні умови господарювання, рівень техніки й технології, реальні доходи населення, довіра суб'єктів господарювання та приватних осіб до банківської системи, демографічні чинники структура ринку, конкуренція, пропозиція і попит на кредит, потенційна кредитоспроможність позичальника, ціна кредитних ресурсів тощо;

- адміністративні: важелі державного регулювання [87].

Ефективність забезпечення фінансової стабільності банківської системи є багатоаспектним поняттям, що пов'язано з суб'єктом, об'єктом, метою тощо. Наприклад моніторинг ефективності банків залежить від того чия позиція приймається – інвестора (власника), регулятора, клієнта тощо. Двоїста природа ефективності банків є наслідком того, що банки, будучи приватними інститутами одночасно виступають в якості джерела суспільних благ, тому ефективні з точки зору власників банки можуть бути неефективні з точки зору економіки і навпаки.

Складність визначення ефективності також полягає в тому, що, з одного боку, це загальна категорія, що охоплює як кількісні, так і якісні характеристики ведення банківського бізнесу, але її неправильно зводити до будь-якого одного агрегованого показника, з другого значна кількість показників не дозволяє об'єктивно оцінювати ведення банківської діяльності, а також ускладнює порівняння наведених даних між різними державами тощо.

Ефективність забезпечення фінансової стабільності банківської системи напряму пов'язана з управлінням фінансовою стійкістю банківської

системи, що передбачає об'єктивне визначення її поточного й бажаного стану, скоординоване управління фінансовими ресурсами банківських установ, вибір таких управлінських рішень, котрі сприяли б забезпеченню фінансової стійкості. Зокрема, це може бути впорядковано та відображено у сформованому цілісному механізмі. Саме таким механізмом є, механізм управління фінансовою стабільністю банків як форма її практичного забезпечення.

Необхідність і мета наявності механізму управління фінансовою стабільністю комерційних банків зумовлена проблемою практичного забезпечення фінансової стабільності банків як на макро-, так і на мікроекономічному рівні для їх належного функціонування та стабільного розвитку, з одного боку, а також, щоби створити базові передумови до виконання банками своїх функцій, реалізації ролі в економіці з іншої, що позначається на надійності банківської системи в цілому, на економічному розвитку країни та швидкості ринкових перетворень у процесі суспільного відтворення. Мета і необхідність його існування – необхідна і важлива умова до розкриття сутності даного механізму.

Важливою умовою ефективного функціонування механізму управління фінансовою стабільністю банків є дотримання останніми комплексу принципів, до яких слід віднести, наступні:

- принцип єдності дій і засобів досягнення мети суб'єктами управління даного механізму;
- принцип комплексності процесу управління фінансовою стійкістю, який охоплює перераховані етапи;
- принцип єдності тактики і стратегії у процесі управління фінансовою стійкістю для забезпечення його безперервності;
- принцип взаємозв'язку і взаємообумовленості елементів механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків, який полягає у тому, що функціонування окремого елементу зумовлює особливості дії іншого, а взаємний вплив та цілеспрямованість усієї сукупності елементів забезпечує

результативність процесу управління фінансовою стійкістю;

– принцип гнучкості механізму та процесу управління фінансовою стійкістю банку, що дає змогу адаптуватися до можливих змін на фінансовому ринку.

Для чіткого розподілу функціональних обов'язків суб'єктів управління та методів регулювання фінансовою стабільністю необхідно виділити у механізмі управління фінансовою стабільністю банків відповідні блоки та елементи. Кожний блок даного механізму складається з певних елементів, які, в свою чергу, йому підпорядковані та визначають зміст того чи іншого блоку (рис. А.1).

Складовими блоками механізму є наступні:

1. Суб'єкти механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків;
2. Об'єкт механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків;
3. Процес управління фінансовою стійкістю комерційних банків, що охоплює наступні елементи: методи управління (планування, аналіз, оцінка, регулювання та контроль); інструменти управління.

Перший блок охоплює суб'єктів управління, якими є відповідальні особи чи групи осіб, органи банківського регулювання, котрі уповноважені приймати управлінські рішення та вживати відповідні заходи, щодо здійснення регулювання, контролю за всіма стадіями процесу управління фінансовою стійкістю банків. Суб'єкти управління мають відповідати за ефективність та безперервність функціонування механізму управління фінансовою стабільністю банків. Від компетентності управлінців, якості менеджменту залежатиме рівень фінансової стабільності кожного банку.

Складовими елементами даного блоку є наступні: по-перше, на мікроекономічному рівні, тобто рівні окремого комерційного банку (суб'єкти внутрішнього управління) – члени Правління банку і Ради директорів, особи, які обіймають керівні посади, команда менеджерів, котрі мають безпосереднє

відношення до процесу управління фінансовими ресурсами та ризиками банку; по-друге, на макроекономічному рівні (суб'єкти зовнішнього управління) головним суб'єктом управління виступає центральний банк, зокрема Національний банк України, що виконує функції регулювання і нагляду за діяльністю банків відповідно до Законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України».

В більшості країн ринкового типу регулюючі й наглядові функції виконують, крім центральних банків, також спеціальні установи, підпорядковані міністерству фінансів, або ж незалежні установи, що підзвітні парламенту. Зокрема, діють наступні наглядові установи, які створені міністерством фінансів та тісно співпрацюють із центральними банками: Федеральне відомство з контролю за банками (Німеччина); Бюро банків (Японія); Комітет банківської регламентації, Комітет кредитних установ і Банківська комісія, між якими розподілені регулятивно-наглядові повноваження (Франція).

Другий блок механізму охоплює об'єкт управління, яким є фінансова стійкість комерційного банку, котра визначається через наступні характеристики: рівень капіталізації; якість активів; якість зобов'язань; рівень платоспроможності та ліквідності; рівень прибутковості; якість управління капіталом, активами й зобов'язаннями, платоспроможністю, ліквідністю і прибутковістю; рівень чутливості банку до ризиків і якість управління ними.

Третій блок механізму представлений процесом управління фінансовою стабільністю комерційних банків, котрий має місце та специфічні особливості, як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні.

Процес управління передбачає застосування певних методів, основними з яких є:

1. Планування – передбачає необхідність постановки цілей, визначення тактики і стратегії досягнення основної мети (забезпечення фінансової

стійкості банку). Зважаючи на те, що стратегічною метою комерційного банку в даному випадку є забезпечення фінансової стійкості, то саме фінансове планування в механізмі, що розглядаємо слід спрямовувати, на перетворення стратегічної мети у конкретні (абсолютні та відносні) значення фінансових показників через використання відповідних інструментів. Планування ґрунтоване на результатах попередньо здійсненого аналізу в сукупності факторів, що впливають на об'єкт управління даного механізму, зокрема внутрішніх факторів, факторів зовнішнього середовища, банківських ризиків.

Вплив факторів зовнішнього середовища на фінансову стійкість комерційних банків є значним, і банки не мають змоги визначати характер їх впливу. В даному випадку, для банків важливим виявляється здатність протистояти негативному впливу зовнішніх факторів.

Щодо внутрішніх факторів фінансової стійкості банків, то зазначимо, що науковці пропонують різний їх перелік, зокрема В. М. Коваль визначив наступні: «достатність капіталу, якість активів і пасивів, дохідність, ліквідність» [35]. О. В. Васюренко подав ширший перелік внутрішніх факторів, а саме: «адекватність капіталу банку, якість активів банку, рівень рентабельності, ліквідність балансу банку, кваліфікація кадрів, місія банку, стратегія банку та якість банківського менеджменту» [10]. Необхідно відзначити, що фактори, котрі впливають на фінансову стійкість комерційного банку, не можуть бути водночас показниками чи характеристиками фінансової стійкості. З урахуванням різноманітних класифікацій факторів, що розглянуті у наукових працях [13, 51], зовнішні та внутрішні фактори класифіковано у відповідні блоки, кожний із яких відображає особливості впливу на фінансову стійкість комерційного банку. Дані фактори необхідно розглядати у комплексі, як єдину систему, що обумовлюватиме можливості ефективного функціонування банку в динамічному економічному середовищі.

Вплив ризиків на фінансову стабільність банківської системи є також

значним. Серед ризиків, що найбільше впливають на фінансову стабільність банківської системи, є кредитний, відсотковий та ризик ліквідності. Зрозуміло, що банки в процесі діяльності пов'язані не лише з даними ризиками, вагоме значення мають й інші ризики (операційний, валютний, ринковий), проте на кредитний, відсотковий та ризик ліквідності звертають увагу найбільше, оскільки щоденно мають із ними справу.

2. Аналіз основних елементів, що визначають стійкий фінансовий стан банків. Аналіз дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки різних аспектів діяльності банку. Саме за допомогою аналізу можна швидко розрахувати, як змінюються фінансові показники, що визначають рівень фінансової стійкості та відповідно до цього прийняти обґрунтоване управлінське рішення, спрямоване на її забезпечення.

3. Оцінку та регулювання фінансової стабільності банків здійснюють за допомогою комплексу прийомів та методик. Слід підкреслити, що можна виділити напрямки оцінки фінансової стабільності банків та регулювання нею: по-перше, пряме (зовнішнє) регулювання й обов'язкова оцінка; по-друге, саморегулювання (внутрішнє регулювання) та самостійна (ініціативна) оцінка.

Зовнішнє регулювання – це регулювання банківської діяльності за допомогою інструментів прямого та опосередкованого впливу з метою забезпечення стійкого фінансового стану банків. Дану функцію, як відомо, відповідно до законодавства виконує центральний банк, використовуючи обов'язкові економічні нормативи, що дають змогу регулювати та оцінити відповідність (невідповідність) окремих фінансових позицій банку нормам, а також виявити можливі ознаки незадовільного фінансового стану комерційного банку. Оцінка фінансової стабільності передбачає застосування відповідних систем та методик. Зрозуміло, що за допомогою економічних нормативів належна оцінка фінансової стабільності банків неможлива, це, відповідно, потребує, щоби центробанк застосовував комплексні системи.

Самостійну оцінку (ініціативну оцінку) здійснюють на основі

самостійно обраної чи розробленої методики оцінки фінансової стійкості.

Саморегулювання (внутрішнє регулювання) передбачає поточне, оперативне управління за допомогою відповідних методів управління власним капіталом, активами та зобов'язаннями, прибутком, ліквідністю й платоспроможністю, ризиками.

4. Контроль полягає у перевірці відповідності отриманих результатів запланованим показникам, оптимальні значення яких сприяють підвищенню рівня фінансової стабільності банку. Для належного контролю за рівнем фінансової стабільності банків та ефективного управління останньою слід дотримуватися проходження всіх стадій контролю (попередній, поточний, наступний), із боку як органів нагляду, так, і комерційних банків.

Ефективне функціонування розглянутого механізму управління фінансовою стабільністю банків, через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між усіма складовими компонентами, забезпечить досягнення стратегічних і тактичних фінансових цілей банку, сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниженню ризиків, контролю та підтриманню ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, безумовно, позитивно вплине на забезпечення фінансової стабільності банків.

Висновки за розділом 1

Розгляд і систематизація теоретико-методичних основ щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи можна зробити наступні висновки:

1. З позиції методології забезпечення стабільності банків слід розглядати з позиції взаємозв'язку трьох основних рівнів: перший рівень – об'єднання з економікою в цілому та її регіональних сегментів; другий рівень

– взаємозв’язок стійкості окремого банку зі стійкістю банківської системи в цілому як цілісного утворення; третій рівень – з позиції окремого банку як структурного елемента банківської системи.

2. Стабільність банківської системи – це комплексна характеристика стану банківської системи, при якому реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо). Стабільність банківської системи характеризується надійністю, збалансованістю та пропорційністю функціонування її структурних елементів, здатністю зберігати стійку рівновагу та надійність протягом тривалого часу.

3. Фінансова стабільність вітчизняної банківської системи є однією з найважливіших умов розвитку національної економіки, запорукою успіху економічних трансформацій та макроекономічного розвитку держави.

Стабільність банківської системи визначається не лише конкурентоспроможністю, а й сукупним рівнем ризиків, властивих банківській діяльності, тому сьогодні досить актуальним є визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи та імператив її забезпечення.

4. Необхідність і мета наявності механізму управління фінансовою стабільністю банків зумовлена проблемою практичного забезпечення фінансової стабільності банків як на макро-, так і на мікроекономічному рівні для їх належного функціонування та стабільного розвитку, з одного боку, а також, щоби створити базові передумови до виконання банками своїх функцій, реалізації ролі в економіці з іншої, що позначається на надійності банківської системи в цілому, на економічному розвитку країни та швидкості ринкових перетворень у процесі суспільного відтворення.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Аналітичний огляд розвитку банківської системи України

Останні роки Національний банк постав перед серйозними викликами за всіма пріоритетами своєї діяльності – монетарній сфері, банківському регулюванню та нагляді, забезпеченні функціонування банківських установ, готівкового обігу та фінансової інфраструктури в умовах зовнішньої агресії. Тому дії Національного банку були радикальними і комплексними.

Насамперед докорінних змін потребувала монетарна політика. Національний банк уже на початку року зважився на болісний, але безальтернативно необхідний перехід до гнучкого обмінного курсу. Обмінний курс, що визначається виключно ринковими чинниками, тепер страхує економіку від зовнішніх шоків і сприяє поліпшенню стану поточного рахунку платіжного балансу. Разом із тим платою за небажання ухвалювати в більш сприятливі попередні роки непопулярне рішення щодо відмови від штучної стабільності обмінного курсу гривні, гальмування синхронних реформ в інших секторах економіки, наслідки збройного конфлікту стали дві хвили девальвації, які пережила держава упродовж звітного року. Задля протидії високому інфляційному та девальваційному тиску Національний банк змушений був вдаватися до тимчасового застосування інструментів з арсеналу адміністративного регулювання, підвищення ставки рефінансування та інших активних монетарних засобів.

Глибока фінансово-економічна криза, каталізатором якої стала анексія АР Крим та розгортання воєнних дій на сході держави, спричинила спочатку напругу в банківському секторі, а потім стимулювала поширення кризових явищ у банківській системі. Населення відреагувало масовим зняттям своїх коштів з рахунків у банках і як наслідок загалом за 2014 рік банківська

система України втратила майже третину депозитних вкладів. Національний банк оперативно реагував на кризу ліквідності та забезпечував фінансову підтримку банків як традиційними, так і екстреними інструментами рефінансування. В таких складних умовах політика Національного банку зі зміцнення банківського сектору передовсім спрямовувалася на стимулювання його капіталізації та «очищення» від неплатоспроможних банків та банків, які порушують банківське законодавство. Водночас Національний банк України тісно співпрацював і підтримував Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Станом на 01 січня 2018 року ліцензію Національного банку України мали 82 банківські установи (в т.ч. 38 банків з іноземним капіталом). З початку 2017 року кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 14.

Загалом, станом на 01.01.2018 р., з початку 2014 року внаслідок погіршення платоспроможності до 87 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. В двох установах тимчасова адміністрація продовжує працювати [55].

Внаслідок значних обсягів докапіталізації державних банків протягом року в структурі власності банківської системи України (БСУ) відбувались перегрупування. Станом на 01 січня 2018 року структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13%, банки іноземних банківських груп – 32%, державні банки – 55%.

За підсумками 2017 року чисті активи банківської системи України збільшились. Їх обсяг станом на 01.01.2018 р. відповідав 1,336 млрд. грн. проти 1,256 млрд. грн. на початок року (+6,4%).

Ключовими чинниками коливання обсягу активів банківської системи в досліджуваному періоді виступали: динаміка курсу національної валюти, нарощення вкладень в ОВДП, збільшення обсягу кредитного портфелю банків, а також виведення частини комерційних банків з ринку.

Суттєвий вплив курсових коливань на сукупний обсяг активів пояснюється тим, що станом на 01.01.2018 р. частка валютних активів БСУ відповідає 37,9% (41,3% станом на 01.01.2017 р.). Спостерігається тенденція до збільшення частки ОВДП в портфелі цінних паперів, станом на 01.01.2018 вони складають 84,7% (76,8% на 01.01.2017 р.).

В IV кварталі 2017 року розпочався процес запровадження нового стандарту фінансової звітності (МСФЗ 9), яким передбачено новий підхід до визначення знецінення фінансових інструментів. Також, згідно з МСФЗ 9 змінюються підходи до нарахування процентних доходів. На діючі кредити їх нараховують на валову вартість активу за ефективною ставкою відсотка протягом всього періоду існування кредиту. На знецінені активи процентні доходи нараховують на чисту вартість після вирахування резервів.

Протягом 2017 року обсяг клієнтського кредитного портфелю збільшився на 3,7% (36,87 млрд. грн.) та станом на 01.01.2018 р. склав 1042,80 млрд. грн.

За 2017 рік обсяг кредитів наданих як фізичним, так і юридичним особам збільшився у порівнянні з попереднім роком. Так, станом на 01.01.2018 р. кредити фізичним особам відповідали сукупно 170,94 млрд. грн., для юридичних осіб цей показник складав 870,30 млрд. грн. (проти 157,39 млрд. грн. і 847,09 млрд. грн. на початок року відповідно). Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, зріс на 8,6%, юридичним особам – на 2,7% у порівнянні з початком року.

Починаючи з грудня 2017 року, НБУ запроваджує обов'язкову щорічну оцінку стійкості банків. Оцінка проводитиметься в декілька етапів, і передбачає перевірку аудиторськими фірмами якості активів платоспроможних банків та прийнятності забезпечення за кредитними операціями, оцінку достатності їх капіталу.

За підсумком 2017 р. портфель цінних паперів БСУ збільшився на 28,14% і станом на 01.01.2018 р. відповідав 425,79 млрд. грн. Обсяг ОВДП у власності банків протягом 2017 р. збільшився на 41,23% до 360,8 млрд. грн.

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом 2017 року зріс на 3,6% до 1172,8 млрд. грн. Протягом 2017 року сукупний обсяг клієнтського портфелю БСУ збільшився на 6,4% та станом на 01.01.2018 р. відповідав 858,4 млрд. грн. Незважаючи на визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, їх вплив на загальний обсяг зобов'язань був незначним, оскільки депозитний портфель цих установ був дуже малим [57].

За строковим характером в клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до 1 року. Слід зауважити, що в 2017 році депозитний ринок почав демонструвати ознаки відновлення, обсяг залучених депозитів в цьому році вперше за останні декілька років показує зростання.

Частка коштів, залучених на строк 1-2 роки, поступово зростає, проте загальний їх вклад у сукупний показник є незначним. Частка довгострокових депозитів протягом досліджуваного періоду зросла та станом на 01.01.2018 р. складала 21,1% (20,2% на початок 2017 року) в загальному обсязі зобов'язань банків.

Клієнтський портфель суб'єктів господарської діяльності (СГД) протягом 2017 р. збільшився на 3,6% (40,2 млрд. грн.) та станом на 01.01.2018 р. складав 379,8 млрд. грн. При цьому, нарощення коштів СГД відбувалося як за рахунок збільшення залишків на поточних рахунках, так і строкових коштів.

З огляду на значні обсяги докапіталізації ряду банківських установ та виключення з порядку розрахунку статистичних показників НБУ банків, що визнано неплатоспроможними, обсяг власного капіталу БСУ протягом 2017 року збільшився на 39,8 млрд. грн. та станом на 01.01.2018 р. складав 163,6 млрд. грн. Адекватність регулятивного капіталу станом на 01.01.2018 р. є вищою за граничний мінімум (10%) та складає 16,1%

Наприкінці 2017 року НБУ пом'якшив графік збільшення мінімального розміру статутного та регулятивного капіталу банків. З цією метою, НБУ оновлено графік поступового приведення статутного капіталу у відповідність

до вимог законодавства.

За підсумком 2017 року кількість банківських установ, обсяг статутного капіталу яких був меншим за 200 млн. грн. складає 2, в одного з таких банків сума статутного капіталу, включаючи незареєстрований, перевищує 200 млн. грн. Нагадаємо, що за підсумками попереднього року, кількість банків, обсяг статутного капіталу яких був меншим за 200 млн. грн., відповідала 40.

За підсумком 2017 року доходи банків України, у порівнянні з результатом минулого року, зменшилися на 6,53% і становили 178,23 млрд. грн. Водночас, скоротилися витрати на 42,1% – до 202,59 млрд. грн. Фінансовий результат діяльності БСУ за підсумком 2017 року був негативним та становив - 24,36 млрд. грн. (-159,39 млрд. грн. за підсумком 2016 року).

Збільшення доходів протягом 2017 року пов'язане в першу чергу зі зменшенням відрахувань в резерви, обсяг яких скоротився на 149,6 млрд. грн., та станом на 01.01.2018 р. відповідав 48,7 млрд. грн., а також зростанням чистого процентного й чистого комісійного доходу.

Серед найбільш прибуткових за підсумком 2017 року були банки з іноземним капіталом Райффайзен Банк Аваль, Укрсиббанк та Креді Агріколь Банк. На топ-3 найбільш прибуткових банків за підсумком 2017 року припадало 44,2 % загального обсягу прибутку банківського сектору [57].

Внаслідок значних обсягів докапіталізації державних банків протягом останнього року в структурі власності банківського сектору відбувались перегрупування. Станом на 01 січня 2018 року структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом складають близько 13 %, банки іноземних банківських груп – 32 %, державні банки – 55 % (рис. Б.1).

За підсумками 2017 року чисті активи банківської системи України збільшились. Їх обсяг станом на 01.01.2018 р. відповідав 1,336 млрд. грн. проти 1,256 млрд. грн. на початок року (+6,4%) (рис. Б.2, рис. Б.3).

Ключовими чинниками коливання обсягу активів банківської системи в досліджуваному періоді виступали: динаміка курсу національної валюти, нарощення вкладень в ОВДП, збільшення обсягу кредитного портфелю банків, а також виведення частини комерційних банків з ринку.

Суттєвий вплив курсових коливань на сукупний обсяг активів пояснюється тим, що станом на 01.01.2018 р. частка валютних активів БСУ відповідає 37,9% (41,3% станом на 01.01.2017 р.). Спостерігається тенденція до збільшення частки ОВДП в портфелі цінних паперів, станом на 01.01.2018 вони складають 84,7% (76,8% на 01.01.2017 р.).

Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. №351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» було запроваджено нові підходи до визначення кредитного ризику (непрацюючих активів та кредитів, показник NPL). Показник базується лише на балансових показниках (раніше при класифікації кредитного ризику враховувалися і позабалансові рахунки), що робить оцінку якості портфелю більш інформативною.

Окрім цього, в IV кварталі 2017 року розпочався процес запровадження нового стандарту фінансової звітності (МСФЗ 9), яким передбачено новий підхід до визначення знецінення фінансових інструментів. Також, згідно з МСФЗ 9 змінюються підходи до нарахування процентних доходів. На діючі кредити їх нараховують на валову вартість активу за ефективною ставкою відсотка протягом всього періоду існування кредиту. На знецінені активи процентні доходи нараховують на чисту вартість після вирахування резервів.

Для кредитів, за якими не сталося значного зростання кредитного ризику, резерви формують із урахуванням очікуваних збитків (expected credit loss – ECL) на горизонті 12 місяців. Водночас кредити, для яких суттєво зріс кредитний ризик, резервуються з огляду на ймовірність втрат протягом усього строку кредитування. Під суттєвим зростанням кредитного ризику розуміється зміна якості кредиту у зв'язку із прострочкою понад 30 днів. Стандарт передбачає сценарний підхід розрахунку кредитного ризику.

Очікувані втрати за кредитом визначаються з урахуванням прогнозованих макроекономічних умов та фаз економічного циклу.

Протягом 2017 року обсяг клієнтського кредитного портфелю збільшився на 3,7% (36,87 млрд. грн.) та станом на 01.01.2018 р. склав 1042,80 млрд. грн. Безпосередньо протягом IV кв. 2017 року обсяг клієнтського кредитного портфелю збільшився на 4,4% внаслідок відносного зростання вартості валютних кредитів (рис. Б.4).

Курсові коливання виступають основним чинником коливання сукупного обсягу кредитного портфелю протягом року, оскільки близько половини виданих кредитів номіновані в іноземній валюті (46,2% станом на 01.01.2018 р.). Водночас, їхня частка на 01.01.2017 р. відповідала 50,7 % від обсягу виданих кредитів [57].

Частка проблемних активів залишається досить високою. До основних причин наявності проблемної заборгованості можна віднести: недостатній нагляд з боку регулятора за діяльністю банків, наслідки економічної кризи останніх років, низька якість кредитного портфелю банків. Приріст кількості непрацюючих кредитів також пов'язане із запровадженням нових підходів щодо оцінки розміру кредитного ризику та зміни класифікації активів (постанова Національного банку №351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»).

За 2017 рік обсяг кредитів наданих як фізичним, так і юридичним особам збільшився у порівнянні з попереднім роком. Так, станом на 01.01.2018 р. кредити фізичним особам відповідали сукупно 170,94 млрд. грн., для юридичних осіб цей показник складав 870,30 млрд. грн. (проти 157,39 млрд. грн. і 847,09 млрд. грн. на початок року відповідно). Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, зріс на 8,6%, юридичним особам – на 2,7% у порівнянні з початком року.

Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів представлено на рис. Б.5.

Протягом 2017 р. залишки коштів на транзитних рахунках і коррахунках зросли (на 7,2%) та склали 37,49 млрд. грн. станом на 01.01.2018 р. (рис. Б.6).

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом 2017 року зріс на 3,6% до 1172,8 млрд. грн. Динаміку та структуру зобов'язань БСУ представлено на рис. Б.7.

Протягом 2017 року сукупний обсяг клієнтського портфелю БСУ збільшився на 6,4% та станом на 01.01.2018 р. відповідав 858,4 млрд. грн. Незважаючи на визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, їх вплив на загальний обсяг зобов'язань був незначним, оскільки депозитний портфель цих установ був дуже малим.

За строковим характером в клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до 1 року. Зауважимо, що в 2017 році депозитний ринок почав демонструвати ознаки відновлення, обсяг залучених депозитів в цьому році вперше за останні декілька років показує зростання.

З початку 2017 року встановилася тенденція до зростання обсягу вкладів на вимогу. Станом на 01.01.2018 р. їх сума відповідає 438,3 млрд. грн., що дорівнює 47% сукупного портфелю коштів клієнтів (43% на початок 2017 року).

Частка коштів, залучених в іноземній валюті, в сукупному клієнтському портфелі залишається значною (49,0% на початок року, та 45,7% за підсумками 2017 року). Водночас зауважимо, що зміна частки валютних депозитів протягом року відбувається внаслідок сезонних коливань курсу валютної пари UAH/USD. Рівень доларизації клієнтського портфелю представлено на рис. Б.8. Депозитний портфель в регіональному розрізі представлено на рис. Б.9.

Так само, як географічна структура наданих кредитів, депозитний портфель характеризується більшою часткою Північного регіону, переважно завдяки м. Київ, через який проходить значна частина фінансових потоків

країни.

Серед найбільш прибуткових за підсумком 2017 року були банки з іноземним капіталом: Райффайзен Банк Аваль, Укрсиббанк та Креді Агріколь Банк. На топ-3 найбільш прибуткових банків за підсумком 2017 року припадало 44,2% загального обсягу прибутку, отриманого БСУ. Слід зауважити, що в топ-10 прибуткових банків входять 2 державних банки, проте їхні доходи є досить умовними, оскільки протягом 2017 року Ощадбанк і Укрексімбанк були докапіталізовані на загальну суму 14,7 млрд. грн. та 7,7 млрд. грн. відповідно.

Оцінювати банківську систему загалом і вживати заходи для її реформування потрібно в тісному зв'язку зі становищем і зміною усієї економіки держави, особливо реального сектору. Вдосконалення банківської системи, подальша капіталізація вітчизняних банків віддзеркалюють темпи економічного зростання й підвищення рентабельності банківського бізнесу як економічної діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні показники діяльності вітчизняних банків за 2009-2017 рр. [57]

Показники	Активи банків, млн. грн.	Темпи приросту, %	Капітал, млн. грн.	Темпи приросту, %	Сплачений зареєстрований статутний капітал, млн. грн.	Темпи приросту, %
01.01.2009	599 396		69 578		42 873	
01.01.2010	926 086	154,50	119 263	171,41	82 454	192,32
01.01.2011	873450	94,32	120208	100,79	119189	144,55
01.01.2012	942084	107,86	137725	114,57	145857	122,37
01.01.2013	1054272	111,91	155487	112,90	171865	117,83
01.01.2014	1127179	106,92	170196	109,46	176239	102,55
01.01.2015	1277508	113,34	192599	113,16	183978	104,39
01.01.2016	1316718	103,07	148063	76,88	179208	97,41
01.01.2017	1254385	95,27	103713	70,05	206387	115,17
01.01.2018	1212812	96,69	120038	115,74	413343	200,28

Згідно з наведеними в таблиці даними, бачимо, що до 2009 р. темп зростання капіталу значно відставав від темпу зростання активів банків. За збереження цієї тенденції виникла б проблема виконання банками нормативу

адекватності капіталу, а згодом і загроза порушення стабільності та надійності існування банківської системи. Починаючи з 2008 р. відбувалося зростання даного показника регулятивного капіталу аж до 20,83%. Це можна розглядати як позитивну динаміку, тому що його збільшення було спричинене сповільненням темпу зростання активів українських банків.

Подолання наслідків фінансової кризи у банківському секторі різних країн світу стимулювало розроблення та впровадження нових міжнародних стандартів управління капіталом – рекомендації Базель III.

За даними НБУ, в 2018 році банківський сектор отримав рекордний чистий прибуток 21.7 млрд грн (рентабельність капіталу – 14.3%). З огляду на те, що декларовані в минулому банками прибутки були переважно результатом маніпуляцій із фінансовою звітністю та штучного заниження відрахувань до резервів, можна стверджувати, що український банківський сектор став прибутковим уперше за період свого існування.

НБУ констатує, що на балансах досі залишаються значні обсяги непрацюючих кредитів, проте банки вже відобразили майже всі збитки від погіршення якості кредитного портфеля. Покриття NPL резервами становить 95.5% – прийнятний рівень відповідно до міжнародних стандартів.

Протягом року база фондування зростала. Фінустанови успішно перейшли на новий норматив ліквідності LCR. Станом на середину лютого всі банки виконують LCR в іноземній валюті (мінімальне значення – 50%), норматив LCR у всіх валютах (мінімальне значення – 80%) порушують лише установи із 0.2% активів сектору.

Ключові пріоритети банків 2019 року – повноцінне відновлення корпоративного кредитування та продовження розчищення балансів від непрацюючих кредитів. Протягом поточного року НБУ представить концепцію нової структури регулятивного капіталу, а також нормативу довгострокової ліквідності NSFR. Після обговорення з банками нові регуляції буде впроваджено, причому сектор отримає необхідний перехідний період для адаптації [63].

На кінець 2018 року в Україні було 77 діючих банків, що на чотири менше, ніж кварталом раніше. Два банки закінчили процедури злиття з іншими, один був перетворений на фінансову компанію, ВТБ-банк було визнано неплатоспроможним. Частка ринку державних фінустанов майже не змінилася: 54.7% та 63.4% за чистими активами та депозитами населення відповідно.

У 2018 році внаслідок інтенсивного кредитування населення частки Приватбанку та приватних банків у чистих активах зросли на 1.3 в.п. та 0.9 в.п. до 20.7% та 14.8% відповідно. Ступінь концентрації в секторі не змінюється протягом останніх двох років: на кінець минулого року на 20 банків припадало 91% чистих активів.

За IV квартал чисті активи банків зросли на 1.1%, насамперед, завдяки збільшенню кредитного портфеля.

Міжбанківські кредити скоротилися та були частково заміщені придбанням депозитних сертифікатів НБУ в останні дні року.

У жовтні – грудні чисті кредити фізичним особам у гривні зросли на 6.7%, а за повний 2018 рік – на 34.1 %. Найвищі темпи зростання зафіксовано в приватних (+54.2 % р/р) та державних банках (+49.0% р/р). Іпотечне кредитування в гривні зростало значними темпами – близько 6% р/р.

Чисті гривневі кредити корпораціям зросли на 2.0% за квартал та на 8.1% р/р, а позичальникам, що не мали дефолтів – +25.8% р/р. Найвищий темп був у Приватбанку (+ 70 % р/р). Це спричинено низькою базою порівняння внаслідок резервування практично всього портфеля, сформованого до націоналізації. Серед інших груп фінустанов найвищі темпи кредитування були в приватних та іноземних банках: 17.6% та 7.6% р/р.

Водночас державні банки припинили нарощувати корпоративне гривневе кредитування: якщо у 2017 році чисті гривневі кредити в них зросли на 12.7%, то за минулий рік – скоротилися на 1.5%.

Чисті валютні кредити бізнесу зросли на 6.0 % за квартал та на 2.6 % р/р. Ключові позичальники у валюті – підприємства альтернативної

енергетики, торгівлі та аграрні компанії-експортери [57].

Протягом 2018 року якість кредитного портфеля поліпшилася, за IV квартал частка непрацюючих кредитів скоротилася на 1.7 в.п. до 52.8 %. Головний фактор – жвавий розвиток роздрібного кредитування, що призводить до статистичного скорочення частки NPL.

Упродовж 2018 року зростали гривневі кошти населення та суб'єктів господарювання: на 14.8% та 6.8% відповідно. За останній квартал року гривневі депозити населення зросли на 3.9% насамперед завдяки поліпшенню курсових та інфляційних очікувань. Найбільше коштів залучили приватні та іноземні банки: +7.8 % та +6.7 % за IV квартал. Валютні кошти населення скоротилися на 1.7 % (+1.4 % р/р) після зростання в попередньому кварталі.

Головним чинником припливу коштів корпорацій були значні бюджетні витрати в останні дні року. У результаті цього гривневі корпоративні депозити зросли за грудень на 15.7 %, зокрема в Приватбанку – на 19.7 %. Цей сезонний приплив ліквідності спричинив додатковий попит банків на депозитні сертифікати НБУ в останні дні року.

За IV квартал рівень доларизації депозитів населення знизився на 2.0 в. п., зокрема в результаті укріплення гривні. На кінець року цей показник становив 47.3 %.

Таким чином відновилося тенденція дедоларизації, що пригальмувала у III кварталі через послаблення гривні.

За рік структура зобов'язань банків за інструментами суттєво не змінилася. За IV квартал кошти суб'єктів господарювання зросли до 35.7%. У державних банках суттєву частку становлять зобов'язання за коштами МФО – 23.6 %. В інших банках цей показник становить 1.2 %.

У 2018 році НБУ чотири рази підвищував облікову ставку з 14.5 % до 18 % річних, востаннє – наприкінці III кварталу.

Попри це у першому півріччі відсоткові ставки за депозитами майже не змінилися, а почали зростати тільки у III кварталі через уповільнення темпів

зростання депозитів. У IV кварталі середня вартість 12-місячних вкладів фізичних осіб у гривні зросла на 0.6 в.п. до 15.7% річних, у доларах США – на 0.1 в.п. до 3.6% річних.

Незначно збільшилася різниця між ставками на 6 та 12 місяців. Посилення конкуренції за кошти корпорацій призвело до подорожчання депозитів бізнесу до 14.5% річних (+5.3 в.п. за рік, +1.5 в.п. за IV квартал).

У IV кварталі зростання вартості депозитів населення супроводжувало підняття ставок за новими гривневими кредитами: на 1.4 в.п. до 31.5% річних. Ставки за гривневими кредитами корпораціям зросли на 1.1 в.п. до 20.8%.

За 2018 рік банківський сектор отримав рекордний прибуток 21.7 млрд грн, зокрема 10.8 млрд грн – у IV кварталі. Чистий прибуток прибуткових банків становив 34.4 млрд грн, збитки збиткових – 12.7 млрд грн. Операційні доходи зросли на 27.5% р/р насамперед завдяки приросту чистих процентного та комісійного доходів, а витрати збільшилися на 27.6% р/р.

Операційний прибуток до формування резервів зріс на 25.4% р/р. Операційна ефективність була сталою: CIR становив 58.9%. Ефективність Приватбанку та банків з іноземним капіталом (крім РФ) суттєво зросла. Водночас два державних банки зафіксували операційні збитки через негативний результат переоцінки окремих фінансових інструментів та значні операційні витрати.

Але завдяки розформуванню резервів за рік їм вдалося отримати помірний прибуток. У 2018 році відрахування в резерви в банківському секторі були вдвічі нижчими, ніж роком раніше та становили 23.7 млрд грн. У IV кварталі резерви переважно були сформовані російськими банками.

Результати загального індикатора фінансової стабільності банківської системи України представлені на рис. 2.1.

Виходячи з того, що максимальне значення інтегрального показника має досягати одиниці, можна зробити висновок про те, що рівень фінансової стабільності банківської системи України можна охарактеризувати станом на

01.01.2018 як середній – прогнозований фінансовий стан дасть змогу скоригувати напрям розвитку банків у разі невизначеності його діяльності до часу настання кризи; потреба у розробленні превентивної програми фінансового оздоровлення.

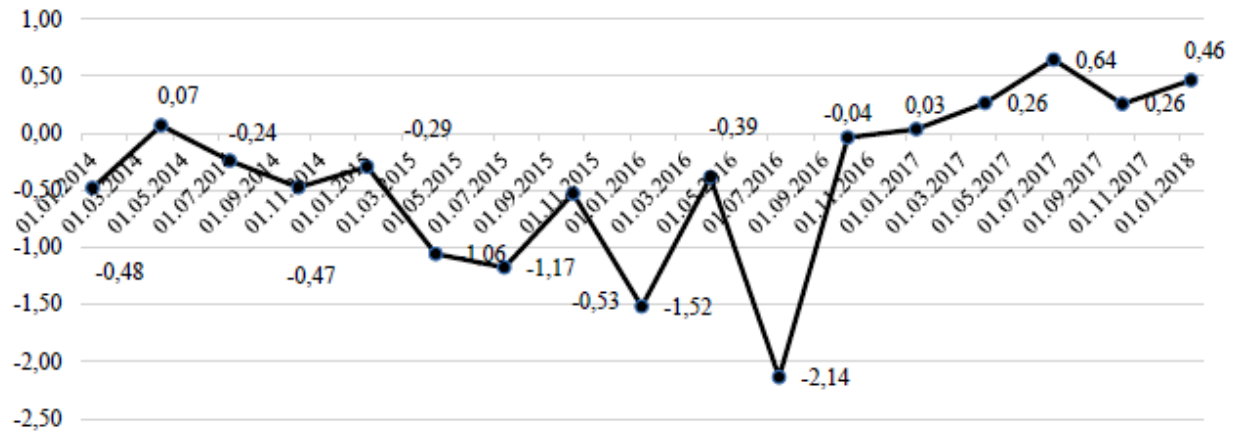

Рисунок 2.1 – Динаміка інтегрального індексу фінансової стабільності банківської системи України за 2014-2017 рр. [57]

Загалом значення інтегрального показника фінансової стабільності має таку градацію: від 0 до 0,466 – низький (критичний) рівень; від 0,467 до 0,645 – середній рівень, від 0,646 до 0,824 – достатній рівень, більше ніж 0,825 – високий рівень.

Передбачається що протягом поточного року прибутки сектору зростуть унаслідок низьких відрахувань до резервів. Банки з російським капіталом останніми з-поміж інших груп закінчили резервування у звітному році й у 2019 року не будуть надалі формувати резерви в суттєвому для сектору обсязі. Однак зберігається значний ризик – низька операційна ефективність державних банків. Тому важливо, щоб у поточному році були сформовані наглядові ради держбанків, поліпшилося їх корпоративне управління, а також почалося повноцінне впровадження нових стратегій.

У 2019 році приріст бази фондування очікується на рівні попереднього року. Банки збережуть зацікавленість у роздрібному кредитуванні. Прискориться зростання корпоративного портфеля, що розпочалося у 2018 році. Цьому сприятиме очікуване зниження комерційних відсоткових ставок,

оскільки НБУ може перейти до пом'якшення монетарної політики протягом 2019 року.

Від початку 2019 року почало застосовуватися правило амортизації застави за кредитами, що не обслуговуються понад два роки. Припускається, якщо банк не може за два роки стягнути заставу, то вона не виконує роль забезпечення та не може використовуватися під час розрахунку кредитного ризику. Повна амортизація застави за непрацюючими кредитами протягом наступних двох років призведе до повного покриття пруденційними резервами непрацюючих кредитів.

НБУ продовжує впроваджувати нові регуляції на основі CRD/CRR 4. Протягом 2019 року буде представлено для обговорення концепцію нового нормативу довгострокової ліквідності NSFR, а також нову концепцію структури регулятивного капіталу. Після обговорення із банківською спільнотою відповідні постанови буде затверджено НБУ.

2.2 Аналіз коливання валютного курсу та його вплив на фінансову стабільність банківської системи

Необхідною умовою та підґрунтям для реалізації головної функції НБУ – «забезпечення стабільності національної грошової одиниці» – є проведення ефективної монетарної політики для досягнення стабільності фінансово-кредитної сфери: вибір форм валютно-курсової політики, підтримання відповідного рівня цін та темпу інфляції, збільшення золотовалютних резервів. За сучасних умов виходу та подолання наслідків світової фінансової кризи валютно-курсова політика держави є не лише невід'ємною частиною, але й важливим аспектом впливу на фінансову безпеку країни.

Правовий режим валютних відносин у нашій країні залишається режимом валютних обмежень і, незважаючи на певні кроки, зроблені на

шляху лібералізації, НБУ продовжує застосовувати низку відповідних норм, визначених, зокрема, у постанові Правління Національного банку України «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» від 13.12.2016 № 410.115.

Проблемою діючого законодавства, що регулює валютний ринок в Україні є його складність та зарегульованість. Валютну сферу регулює занадто велика кількість нормативно-правових актів, їх налічується 108 і така ситуація створює безліч перешкод для нормальної діяльності валютного ринку. Причому середня кількість правок в одному нормативно-правовому акті становить 12 та максимальною кількістю посилянь на один нормативно-правовий акт є 1185.

Ще однією проблемою є витратність валютних обмежень. Тобто близько 30% валютних обмежень носять дозвільний характер, середньою тривалістю очікування на виконання процедур бізнесом рік становить 11 днів і через очікування середньорічні витрати бізнесу становлять 9,5 млрд грн. Також складність виконання вимог валютного законодавства полягає в необмеженості вимог під час регулювання, відсутності загального підходу до валютних обмежень та подвійному регулюванні.

В 2014 році Україна взяла зобов'язання в питаннях адаптації національного валютного законодавства до норм і стандартів ЄС. Це було закріплено Угодою про асоціацію із ЄС від 27.06.2014 р. Інструменти валютного регулювання в Україні відповідно до даної Угоди повинні забезпечувати проведення зовнішньоекономічних розрахунків у валюті між суб'єктами господарювання та покривати можливі ризики. Принциповою відмінністю від раніше діючих методів регулювання є створення умов для економічних суб'єктів, які надають свободу у прийнятті рішень, що відповідають національним інтересам країни.

Валютне регулювання спирається на норми міжнародного права. 21 червня 2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про валюту і валютні операції». Закон має вступив в дію 07 лютого 2019 р.,

що означатиме новий порядок здійснення валютних операцій.

Даний Закон повинен повністю замінити Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.93 р.

Таким чином, метою Національного банку України є поступове зняття всіх валютних обмежень і перехід до режиму вільного руху капіталу.

Вдосконалення нормативно-правової бази валютного регулювання розширить можливості суб'єктів господарювання ефективно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, створюватиме сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій в економіку України. Ці зміни сприятимуть законодавчому забезпеченню державної валютної політики, розвитку валютного ринку України.

Аналіз стану валютного ринку у 1996–1997 рр. уперше за роки незалежності продемонстрував досягнення стабільності валютного курсу. Усі попередні спроби втримати його на певному рівні зазнавали невдачі, передусім у зв'язку з дестабілізуючим впливом бюджетної політики та емісійним впливом бюджетних витрат.

З 25 квітня 1997 р. основною формою реалізації валютно-курсової політики в Україні є «обмежене плавання». Спільною постановою Кабінету Міністрів і Національного банку України було запроваджено валютний коридор для регулювання обмінного курсу національної валюти – 1,76–1,91 грн за долар США. Це було здійснено з метою залучення іноземних інвестицій в економіку України, стабілізації розвитку вітчизняного підприємництва та забезпечення суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності можливості прогнозувати їхні експортно-імпортні операції і здійснювати їх у найбільш вигідному режимі.

Разом з тим необхідно відзначити, що стабільність валютного курсу в цей період була значною мірою пов'язана з розвитком ринку облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), активний випуск яких державою і висока дохідність залучали на внутрішній валютний ринок значні обсяги

надходжень від іноземних інвесторів.

Після 1999 року стало очевидним, що подальші спроби утримувати обмінний курс у визначених межах валютного коридору призведуть до подальшого вичерпання золотовалютних резервів НБУ. Тому така практика була визнана недоцільною, і з 21 лютого 2000 р. Кабінет Міністрів і Національний банк України запровадили плаваючий валютний курс.

Але фактично, починаючи з 2000 р., валютно-курсова політика знову повернулася до принципу підтримки відносної стабільності номінального курсу гривні до долара США. Проте за однієї і тієї ж форми це була вже якісно інша політика.

По-перше, підтримуваний НБУ курс гривні виявився не завищеним, як раніше, а заниженим. Це надало значні цінові переваги вітчизняним експортерам, і на фоні поліпшення світової кон'юнктури на традиційні товари українського експорту вони змогли швидко наростити обсяги виробництва.

Занижена вартість гривні сприяла також і розвитку імпортозаміщуючих виробництв. Спираючись на стабільний валютний курс як «номінальний якір» та цінові переваги, вітчизняні підприємства почали вкладати дедалі більше коштів у розвиток виробництва, нарощувати його обсяги. Замість хронічного дефіциту рахунку поточних операцій платіжного балансу, починаючи з 1999 р. встановилось його стійке позитивне сальдо.

По-друге, якісні зміни відбулись і в реальному секторі економіки. Уряд започаткував низку структурних реформ, зокрема в енергетичному секторі, розгорнулася боротьба із взаємозаліками та бартером, що додало українській економіці ринкових рис.

По-третє, радикальних змін зазнала і бюджетна політика. У 2000-2003 рр. рівень дефіциту бюджету не перевищував 1 % ВВП (а в окремі роки спостерігався навіть профіцит). Причому фінансувався дефіцит переважно за рахунок коштів від приватизації, не створюючи таким чином загрози для макроекономічної стабільності [57].

Після 21 квітня 2005 р., коли відбулося одномоментне зміцнення курсу гривні щодо долара США на 4,8 % з метою зупинення стрімкого припливу в Україну спекулятивного капіталу, Національний банк утримує офіційний курс на рівні 5,05 грн за 1 доллар США. Протягом 2005-2007 рр. НБУ утримує офіційний курс американського долара щодо гривні на рівні 5,05.

З 2010 по 2013 рр. на валютному ринку спостерігалась стабілізація гривні на рівні 7,93 – 7,99 грн за доллар США. За цей період не відзначалося економічного зростання, припливу інвестицій або доходів експортерів. Отже, можна зробити висновок, що стабільний обмінний курс штучно підтримувався шляхом проведення інтервенцій НБУ за рахунок валютних резервів і був прив'язаний до долара США.

Протягом 2011–2013 рр. в умовах фіксації валютного курсу на нерівноважному рівні (7,99 грн/дол. США) його штучна підтримка створювала ілюзію валютної стабільності, проте посилювала накопичення дисбалансів. Можливості збереження такої нерівноважної структури визначалися лише швидкістю збільшення зовнішнього боргу, динамікою накопичення дисбалансів та обсягом валютних резервів.

Офіційний курс гривні в 2013 р. не втратив свої позиції. Також 2013 р. характеризувався вчасним та повним виконанням усіх зобов'язань України в іноземній валюті. Для контролю всіх зовнішніх шоків НБУ зазначив продовження терміну дії вимоги щодо обов'язкового продажу частини експортної виручки та зменшення строків розрахунків за експортно-імпортними операціями.

Уже на початку 2014 р., після довгих років застосування режиму фіксованого валютного курсу та використання міжнародних резервів для задоволення попиту на валютному ринку – разом з політичними та геополітичними шоками в економіці країни – НБУ зіткнувся з проблемою нової валютної кризи, коли наприкінці першого кварталу 2014 р. міжнародні резерви досягли рівня, нижчого за 3 місяці імпорту, що було негативним сигналом для інвесторів та населення, створюючи панічні настрої та, як

наслідок, ще більший вплив іноземної валюти з банківської системи. Низький рівень міжнародних резервів зробив неможливим використання політики валютних інтервенцій, що зазвичай застосовується центральним банком для стабілізації валютного попиту.

У 2014 р. почалися обвальна девальвація національної валюти та стрімка інфляція, що було результатом суттєвих змін у кон'юктурі валютного ринку України. Загострення конфлікту на Донбасі призвело до руйнівних наслідків для національного виробництва. Наслідками девальвації національної валюти є:

- зменшення числа іноземних компаній на території України;
- зменшення припливу інвестицій;
- від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу;
- ажіотажний попит на іноземну валюту;
- збільшення обсягу заборгованості країни як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- скорочення золотовалютного резерву України [55, 57].

Через значну девальвацію гривні, виконання боргових зобов'язань стає фактично неможливим у довгостроковій перспективі. Без зміцнення національної валюти, що є одним із основних цілей валютного таргетування, обслуговування державного боргу може виявитися вкрай складним.

Розглянемо динаміку обмінного курсу гривні до долара США щомісячно (середнє значення за період) з 2014 по 2018 рр. (рис. 2.2).

Після 2014 р. курс валют почав зростати непередбачуваними темпами.

В лютому 2015 року, коли валютний курс піднявся на 8,67 грн або на 54,81%, становив 24,48 грн. Це було пов'язано з триваючою військовою агресією на сході країни, яка погіршувала і так дефіцитний бюджет. Вирішення питання про виділення чергового траншу міжнародним валютним фондом затягувалось з огляду як на військовий конфлікт, так і на відсутність ефективності прийнятих реформ. Фінансові установи притримували наявну валюту в касах, а тіньовий ринок давно перейшов рубіж в 21 гривню.

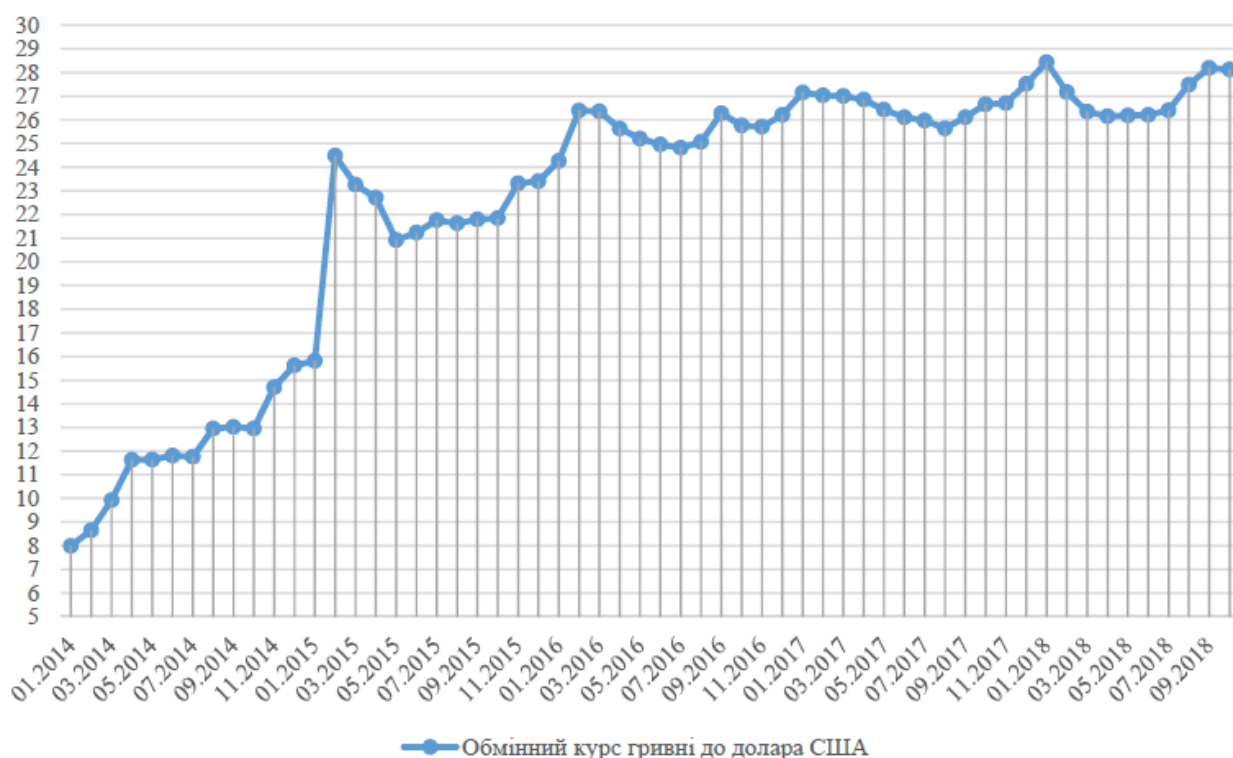

Рисунок 2.2 – Динаміка обмінного курсу гривні до долара США за 2015-2018 рр. [57]

У ситуації, що склалася НБУ прийняв рішення про відмову від індикативного курсу та введення ринкових механізмів формування вартості валюти. Банки зреагували миттєво, і 5 лютого 2015 року на міжбанку долар досяг позначки в 24 гривні, а офіційний курс становив 17,99. На наступний день офіційний курс «підтягнувся» до міжбанку і був зафіксований на позначці 23,13 грн.

З 5 березня 2016 р. набула чинності Постанова Правління НБУ № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України», що характеризується внесенням таких змін щодо регулювання валютного ринку:

1) ліміт на видачу готівкових коштів в іноземній валюті або банківських металів із поточних і депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати збільшено до 50 000грн в еквіваленті (з 20 000 грн);

2) ліміт видачі готівкових коштів у національній валюті через каси та банкомати збільшено до 500 000грн на добу на одного клієнта (з 300000 грн);

3) ліміт продажу готівкової іноземної валюти або банківських металів збільшено до 6000 грн в еквіваленті на одного клієнта протягом одного дня (з 3000 грн) [57].

Надалі Національний банк України пом'якшував обмеження з продажу валюти населенню до 12 000 грн з червня 2016 року та до 150 000 грн з квітня 2017 року.

У 2017 р. змінилися тенденції на валютному ринку України. Так, на початку року валютний ринок перебував у стані підвищеної турбулентності через посилення попиту на іноземну валюту на тлі впливу низки тимчасових факторів. Це зумовило посилення девальваційного тиску на гривню.

На валютний курс впливає досить багато різноманітних факторів. Існує класифікація основних факторів впливу, які поділяються на довгострокові (або структурні), короткострокові (або кон'юнктурні) та надзвичайні фактори.

Серед довгострокових можна виділити такі як: обсяг валового внутрішнього продукту, темпи інфляції, обсяги дефіциту (профіциту) бюджету, золотовалютні резерви, державний борг, стан платіжного балансу чи зміна грошової маси. Також серед довгострокових факторів можна виділити валютну політику держави та ступінь довіри до валюти і внутрішню пропозицію національних грошей.

Суттєвим фактором впливу на валютний курс є темп інфляції (або дефляція).

Розглянемо залежність обмінного курсу гривні до долара США від значення інфляції (рис. 2.3). Інфляція чинить найбільший вплив на валютний курс при розрахунку курсу на базі експортних цін. При підвищенні темпів інфляції в країні знижується курс її валют.

Тісний зв'язок з валютним курсом має зовнішньоторговельний баланс, який являє собою сальдо між сумарним експортом та імпортом країни. Розглянемо залежність обмінного курсу гривні до долара США від зовнішньоторговельного балансу (рис. 2.4).

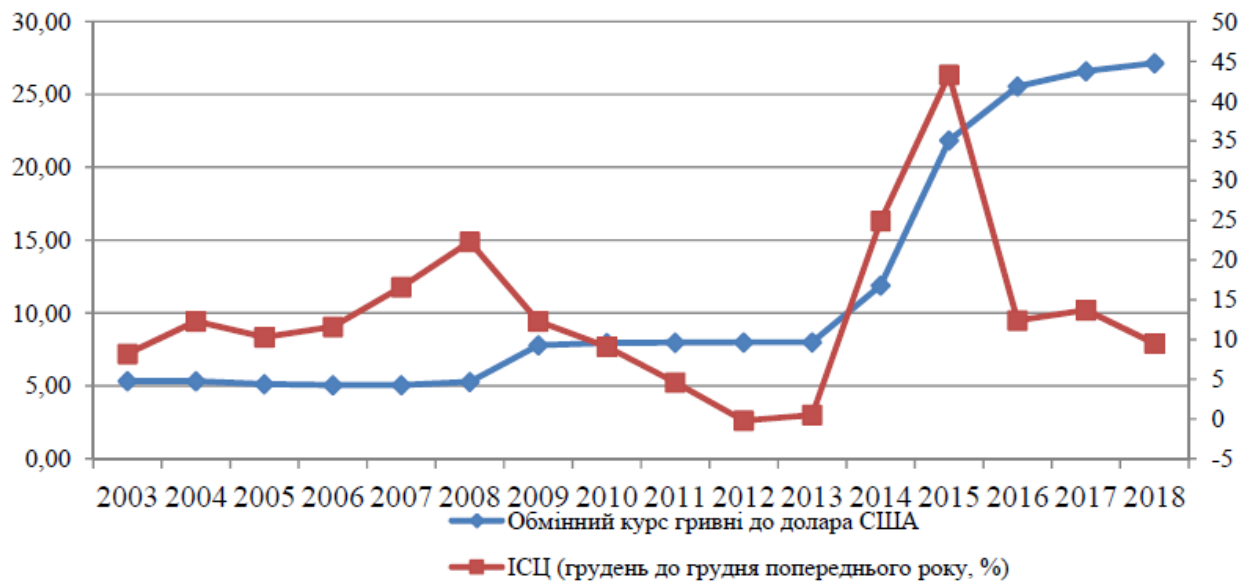

Рисунок 2.3 – Залежність динаміки обмінного курсу гривні до долара США від індексу споживчих цін за 2003-2018 рр. [60]

Так, якщо в структурі зовнішньої торгівлі країни переважає експорт (профіцит торговельного балансу), це означає чистий приплив іноземної валюти в країну, збільшення попиту на національну валюту і зростання обмінного курсу національної валюти.

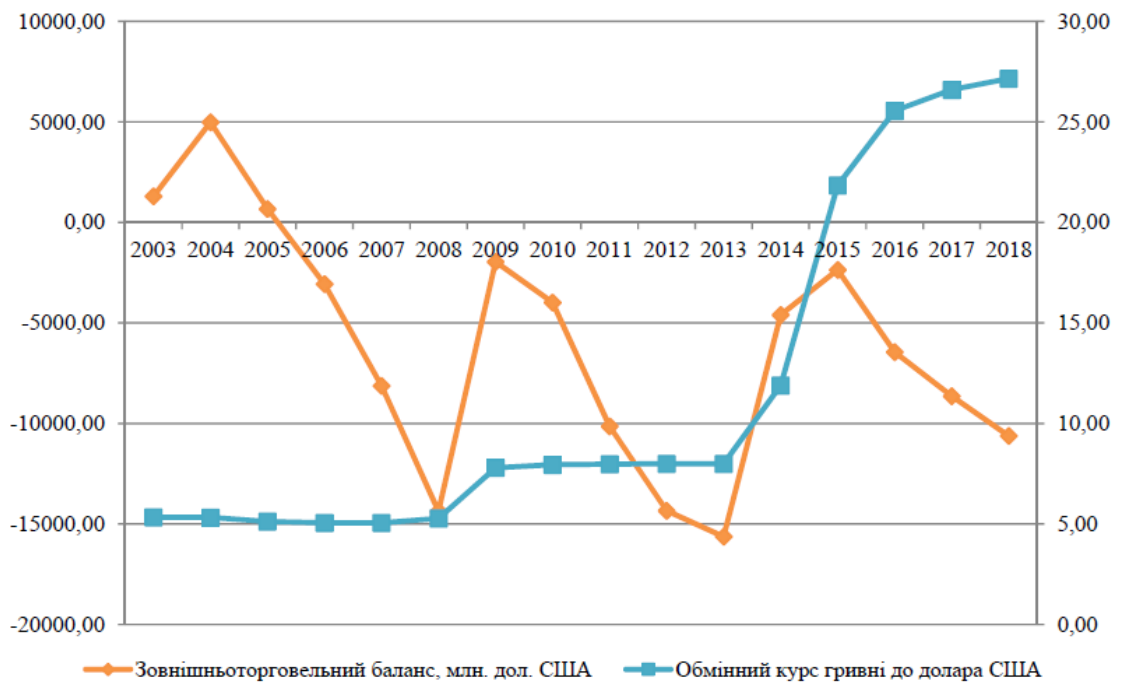

Рисунок 2.4 – Залежність динаміки обмінного курсу гривні до долара США від зовнішньоторговельного балансу за 2003-2018 рр. [60]

При дефіциті торгового балансу національна валюта слабшає. У цьому випадку зростає попит на іноземну валюту для оплати імпорту.

Проаналізуємо залежність динаміки обмінного курсу гривні до долара США від виплат МВФ за 1996–2018 рр., що відображено на рис. 2.5.

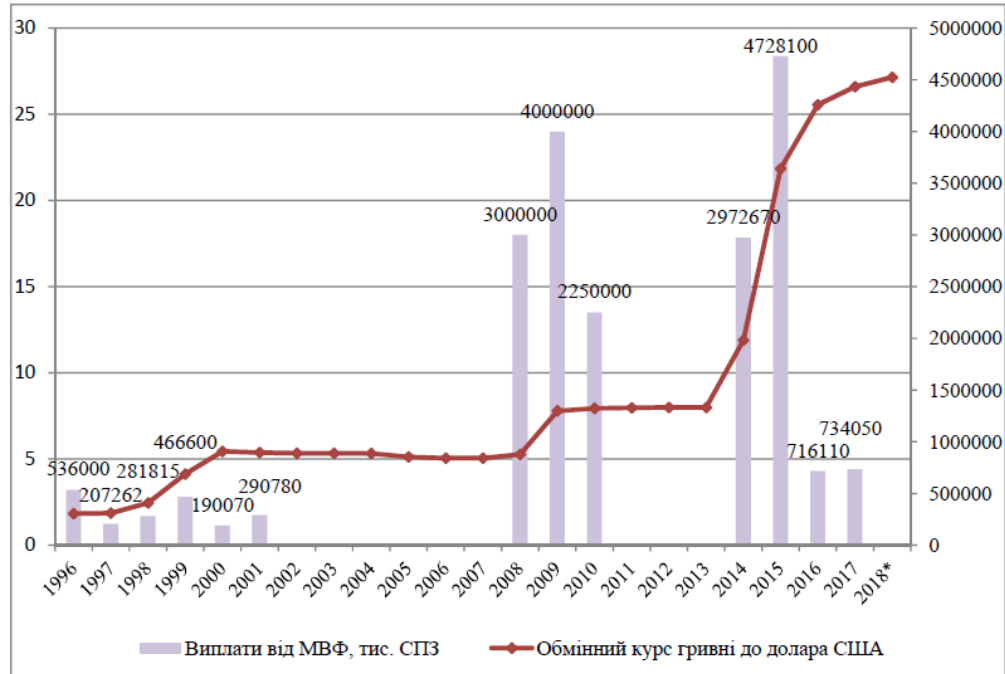

Рисунок 2.5 – Залежність динаміки обмінного курсу гривні до долара США від виплат МВФ за 1996-2018 рр. [60]

Використання траншів злагоджує лаги коливань валютного курсу. Після отриманої грошової допомоги від МВФ з 1996 по 2001 роки курс гривні був стабільним і до 2007 року не збільшувався. Після кризи 2008 року Україна також отримала значні суми траншів від Міжнародного Валютного фонду, що в свою чергу сповільнило темпи приросту обмінного курсу гривні до долара США. (табл. 2.2).

Найбільший обсяг траншу від МВФ надійшов в 2015 році. Після даної події темпи приросту валютного курсу скоротились із 83,68 до 16,99 в 2016 році та 4,11 в 2017 році. Валютний курс не зменшився, але після траншів МВФ падіння гривні значно скоротилось в декілька разів.

Станом на 30 вересня 2018 року Україна ще має погасити Міжнародному валютному фонду борг на суму 7407,34 млн СПЗ.

Таблиця 2.2 – Динаміка темпів приросту обмінного курсу гривні до долара США та виплат і погашення позик МВФ [55, 57, 60]

Роки	Обмінний курс гривні до долара США	Темпи приросту обмінного курсу гривні	Виплати від МВФ, тис. СПЗ	Погашення Україною позик від МВФ, тис. СПЗ
1996	1,83	-	536000	-
1997	1,86	1,64	207262	-
1998	2,45	31,72	281815	77331.25
1999	4,13	68,57	466600	407031.25
2000	5,44	31,72	190070	643491.27
2001	5,37	-1,29	290780	361231.58
2002	5,33	-0,74	-	140748.39
2003	5,33	0,00	-	144516.67
2004	5,32	-0,19	-	201800.00
2005	5,12	-3,76	-	202825.42
2006	5,05	-1,37	-	278975.00
2007	5,05	0,00	-	278975.00
2008	5,27	4,36	3000000	215618.33
2009	7,79	47,82	4000000	57283.34
2010	7,94	1,93	2250000	-
2011	7,97	0,38	-	-
2012	7,99	0,25	-	2234375.00
2013	7,99	0,00	-	3656250.00
2014	11,89	48,81	2972670	2390625.00
2015	21,84	83,68	4728100	968750.00
2016	25,55	16,99	716110	-
2017	26,60	4,11	734050	628833.75
2018	27,15	2,07	-	1114751.25

Валютна лібералізація, передбачена дорожньою картою, розробленою Національним банком разом з експертами Міжнародного валютного фонду, не має часових рамок. Відповідно, чим швидше наставатимуть сприятливі макроекономічні та фінансові умови, тим швидше Національний банк прибиратиме обмеження на валютному ринку, і навпаки.

Отже, формування валютного курсу є багатофакторним процесом, який зумовлений тісними взаємозв'язками національної та світової економік, взаємозалежністю різних сфер економіки та суспільства країни, різноманітними ситуаціями і явищами. Враховуючи це, аналіз структурних і кон'юнктурних чинників, визначення характеру їхнього впливу на валютний курс є необхідною умовою під час проведення валютно-курсової політики та прогнозування валютного курсу.

2.3 Моніторинг фінансової стабільності банківської системи

Стабільність фінансової системи багато в чому визначається розвитком банківського сектору, складовою якого є стабільне функціонування окремих банків. Це пов'язане з тим, що саме банки щодо розвитку вітчизняної економіки посідають провідне місце у її відтворювальній структурі, розвитку її окремих галузей. Останнім часом відсутність стабільності в забезпеченні виконання зобов'язань перед вкладниками з боку банків та пропозиції кредитних ресурсів гальмує подолання кризових явищ та піднесення економічного розвитку.

Таким чином, одним з важливих завдань стає моніторинг функціонування банків щодо саме стабільного розвитку. Зрештою, це актуалізує важливість розгляду теоретичних та практичних засад фінансової стабільності розвитку банків.

Забезпечення фінансової стабільності банків є можливим за умови дотримання специфічних принципів (табл. 2.3). Слід відзначити, що моніторинг фінансової стабільності банківської системи є частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета полягає у забезпеченні органів державного управління та банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківської системи та вплив чинників, які визначають стабільність банківської системи [81].

Узагальнення та аналіз наявних підходів до розроблення індикаторів фінансової стабільності банківської системи дали змогу структурувати їх таким чином.

По-перше, це індикатори, які оцінюють виконання банківською системою основних функцій на макроекономічному рівні. У зазначену групу доцільно включати такі показники, як динаміка розвитку банківської системи (капітал, активи, кредити, депозити), співвідношення їх та макроекономічних показників (ВВП, доходами населення) розвитку країни (рис. 2.6).

Таблиця 2.3 – Принципи реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності банків [33]

Принцип	Характеристика
1. Загальні принципи стратегії забезпечення фінансової стабільності	
Принцип адаптивності та мобільності	Полягає в гнучкості та оперативному реагуванні стратегії забезпечення стабільності банків на зміну чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, інтенсивності їх впливу, викликів сучасних тенденцій цифрової економіки.
Принцип стратегічності та цілеспрямованості	Передбачає на альтернативних засадах цільову спрямованість стратегії забезпечення стабільності з урахуванням сильних та слабких сторін банків, а також можливостей та загроз, які формуються на ринку банківських послуг.
Принцип ієрархічності	Полягає в поділі складових та основних етапів стратегії забезпечення стабільності банків залежно від ступеня пріоритетності, важливості, а також формування рівнів її виконавців
Принцип раціональності та економічного ефекту	Полягає в економічній вигоді, а саме перевищенні одержаних фінансових результатів від реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності банків над витратами, відведеними на її розроблення та впровадження
Принцип системності	Полягає у встановленні доцільності розгляду складових фінансової стабільності та етапів стратегії її забезпечення як цілісної одиниці, елементи яких є взаємопов'язаними
Принцип комплексності та взаємної узгодженості управління	Полягає у забезпеченні відсутності протиріч та наявності ефективного взаємозв'язку в процесі управління фінансовою стабільністю банків, формування та впровадження її стратегії забезпечення
Принцип фінансової стійкості	Відображає націленість банків в процесі формування та реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності, тобто ключової умови життєздатності та подальшого розвитку, на залучення та використання різних форм капіталу, а також забезпечення контрольованого стану його фінансових ресурсів
Принцип конкурентостійкості	Полягає в постійній організації банків в процесі формування та реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності на боротьбу з викликами сучасної конкуренції, формування стратегічного набору конкурентних переваг та здатність банків не лише забезпечувати власну конкурентоспроможність, але й підтримувати її в умовах постійних змін чинників внутрішнього та зовнішнього середовища

Продовження таблиці 2.3

Принцип партисипативності та соціальної орієнтованості	Характеризує високий ступінь залучення співробітників банків до розроблення та реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності з перспективою вдосконалення корпоративної культури
Принцип каузальності	Відображає наявність причинно-наслідкових зв'язків між симптомами фінансової дестабілізації банків та результатами, одержаними завдяки реалізації стратегії забезпечення фінансової стабільності
Принцип збалансованості	Пов'язаний з наявністю відповідності та оптимального співвідношення реальних потреб та ключових складових стратегій забезпечення фінансової стабільності наявними фінансовими ресурсами для її впровадження
Принцип інноваційності та розвитку	Процес забезпечення фінансової стабільності банків повинен враховувати динамічність змін у бізнес-процесах, тенденцій розвитку у фінансових технологіях, орієнтування банків на постійний розвиток, удосконалення та нововведення
Принцип довіри	Сутність принципу розкривається в необхідності формування та підтримання на належному рівні довіри суспільства до банків. Забезпечується на основі дотримання принципів суспільної та економічної відповідальності, а також прозорості діяльності всіх суб'єктів цього процесу
2. Спеціальні принципи стратегії забезпечення фінансової стабільності	
Принцип завчасної обачності	Полягає в попередженні банками негативних наслідків потенційної зміни кон'юнктури ринку шляхом формування резервних фондів заздалегідь з урахуванням динаміки діяльності та рівня системної важливості
Принцип збалансованості прибутковості	Орієнтація на оптимальний рівень рентабельності діяльності, достатній для підтримки належного рівня доходу для власників за умови убезпечення банків та контрагентів (клієнтів, партнерів, платників податків) від надмірного накопичення ризиків
Принцип суспільної відповідальності	Забезпечення відповідальності менеджменту банків за повне, послідовне та всебічне врахування й виконання норм та вимог чинного законодавства та етичних правил ведення банківського бізнесу
Принцип економічної відповідальності	Полягає у створенні збалансованих та довгострокових ділових стосунків з клієнтами, гармонізації інтересів банків та суспільства з огляду на економічну ефективність та соціальну справедливість
Принцип надлишковості	Задля уможливлення стійкого довгострокового розвитку банків необхідно забезпечити кількісну та якісну надлишковість інструментів забезпечення їх фінансової стабільності

Як свідчать представлені дані на рис. 2.7, найбільш кризовим періодом для банківської системи України виявився 2014 рік, який має найнижчі показники. Найбільш стабільним є 2013 рік. Станом на 1 жовтня 2018 року хоча показники є досить високими, проте обсяг ВВП не можна вважати визначеним як остаточний.

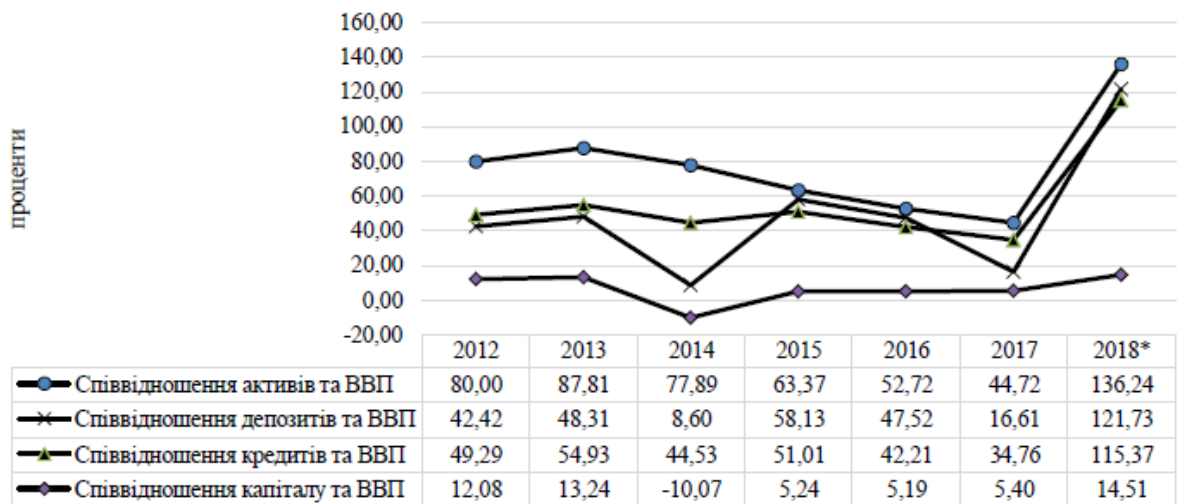

Рисунок 2.7 – Динаміка індикаторів фінансової стабільності банківської системи за виконання нею функцій на макrorівні за 2012–2018 роки [63]

По-друге, це індикатори, за допомогою яких можна оцінити ефективність банківської системи (достатність капіталу, якість активів, дохідність та прибутковість, ліквідність, чутливість до ризику). До зазначеної групи доцільно віднести показники відношення великих ризиків до капіталу, чистого спреда, чистої відкритої позиції за акціями до капіталу (табл. 2.4).

Як видно з даних табл. 2.4, спостерігаються високі значення показника співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу. Зростання показника до 60,2 % є причиною погіршення якості активів банків, як наслідок, визнання НБУ значної кількості банків неплатоспроможними. Показник співвідношення недіючих кредитів та сукупних валових кредитів також мав тенденцію до зростання, а станом 1 січня 2019 року складав 52,85 %. Причинами, що привели до появи проблемних активів у банківській системі, є девальвація гривні, яка привела до номінального перерахунку

проблемних кредитів та реального зниження фінансового стану позичальників; анексія Криму та заборона діяльності банків на території Криму та АТО.

Таблиця 2.4 – Основні індикатори фінансової стійкості банківської системи за 2013–2018 роки [57, 60]

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів (H2)	18,26	15,60	12,31	12,69	16,10	16,18
Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня та зважених за ризиком активів	13,89	11,21	8,30	8,96	12,12	10,52
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу	30,65	61,07	129,02	89,37	70,18	60,20
Співвідношення недіючих кредитів та сукупних валових кредитів	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54	52,85
Норма прибутку на активи	0,26	-4,24	-5,54	-12,47	-1,76	1,60
Норма прибутку на капітал	1,72	-31,95	-65,51	-122,17	-15,34	14,61
Співвідношення процентної маржі та валового доходу	58,56	48,46	39,00	45,94	50,20	52,02
Співвідношення непроцентних витрат і валового доходу	65,95	59,85	54,40	60,91	76,14	61,92
Співвідношення ліквідних активів та сукупних активів	20,63	26,40	33,00	48,53	53,94	51,14
Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань (H6)	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52
Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу	6,94	31,69	136,03	118,88	89,61	134,77

За недостатніх ресурсів іноземної валюти зростання їх активності в сегменті валютного кредитування збільшує у банків небезпеку збитків, пов'язаних з коливаннями валютного курсу.

Динаміка наведених індикаторів свідчить про те, що у 2016 році такі загрози були реальними, адже частка кредитів в іноземній валюті в загальній структурі наданих банками кредитів перебувала на рівні 57,90 %, і тільки втручання НБУ кредитування покращило ситуацію: значення показника зменшується за 2016–2018 роки, тоді як зобов'язання в іноземній валюті становили близько 50 % сукупних зобов'язань.

У світовій практиці ведення банківського бізнесу для забезпечення фінансової стабільності банківської системи використовують інструменти банківського регулювання за такими основними напрямками, як стабільність окремого банківського інституту (мікропруденційна політика), стабільність банківської системи (макропруденційна політика), цінова стабільність та економічна активність як основа підтримки фінансової стабільності (макроекономічна політика, що містить монетарну та фіскальну політики).

Найбільш поширеним є використання інструментів макропруденційної політики (табл. 2.5).

Слід відзначити, що у 2018 році банківський сектор України отримав рекордний чистий прибуток у 21,7 млрд. грн. (рентабельність капіталу становила 14,3 %). З огляду на те, що декларовані в минулому банками прибутки були переважно результатом маніпуляцій з фінансовою звітністю та штучного заниження відрахувань до резервів, можна стверджувати, що український банківський сектор став прибутковим уперше за період свого існування. На балансах досі залишаються значні обсяги непрацюючих кредитів, проте банки вже відобразили майже всі збитки від погіршення якості кредитного портфеля. Покриття NPL резервами становить 95,5 %, що є прийнятним рівнем відповідно до міжнародних стандартів. Протягом року база фондування зростала. Банки успішно перейшли на новий норматив ліквідності LCR. Станом на середину лютого всі банки виконують LCR в

іноземній валюті (мінімальне значення становить 50 %), норматив LCR в усіх валютах (мінімальне значення становить 80 %) порушують лише установи з 0,2 % активів сектору.

Таблиця 2.5. – Макропруденційні інструменти, що застосовуються регуляторами країн світу [30]

Проблема	Інструменти
Макроекономічний ризик та ризик «фінансових пухирів»	1) Резервні вимоги; 2) ліміти за обсягом кредитування; 3) податки на споживче кредитування (податок на основну суму боргу).
Кредитний ризик та ринковий ризик	1) Нормативи співвідношення обсягу кредиту та вартості застави («loan-to-value ratio, LTV ratio»); 2) нормативи співвідношення суми заборгованості та доходу («debt-to-income ratio, DTI ratio»); 3) створення контрциклічних/динамічних резервів («countercyclical/dynamic provisioning»), формування резервів на можливі втрати за позиками; 4) обмеження на «короткі продажі»; 5) обмеження на операції із CDS.
Валютний ризик та ризик потоків капіталу	1) Податки на операції з капіталом; 2) обмеження на відкриті валютні позиції банків; 3) обмеження на вкладення в активи з номіналом в іноземній валюті; 4) обмеження на запозичення в іноземній валюті; 5) спеціальні вимоги щодо ліцензування; 6) адміністративні заходи.
Заходи щодо реалізації Базельських реформ: 1) дослідження Інституту фінансової стабільності під егідою БМР; 2) дослідження Базельського комітету з банківського нагляду та Європейського банківського управління.	

Ключовими пріоритетами банків на 2019 рік є повноцінне відновлення корпоративного кредитування та продовження розчищення балансів від непрацюючих кредитів. Протягом поточного року НБУ представить концепцію нової структури регулятивного капіталу, а також нормативу довгострокової ліквідності NSFR. Після обговорення з банками нові регулятивні вимоги будуть впроваджені, причому сектор отримає необхідний перехідний період для адаптації.

Національним банком України розроблено та прийнято Стратегію макропруденційної політики.

Макропруденційна політика – це політика, спрямована на упередження накопичення та реалізації системних ризиків у фінансовому секторі, а також підвищення його стійкості. Кінцева мета макропруденційної політики полягає у забезпеченні фінансової стабільності, тобто стану, за якого фінансова система здатна належно виконувати свої основні функції, такі як фінансове посередництво та здійснення платежів, а також протистояти кризовим явищам. Ключовий аргумент на користь необхідності розбудови макропруденційної політики такий: система не є простою сумою окремих складових. Сектор має регулюватись не лише на рівні окремих установ, але й як система. Макропруденційна політика не може повністю усунути системні ризики, але може не допустити їх надмірного накопичення та знизити ймовірність їх реалізації.

Згідно з дослідженнями, проведеними Національним банком України, сьогодні в Україні існує низка системних ризиків банківського сектору, що будуть відслідковуватися. За необхідності НБУ вдаватиметься до вжиття заходів макропруденційного реагування. До основних таких ризиків можна віднести короткий термін фондування банків, значний рівень доларизації банківського сектору, високу частку державного капіталу в банківському секторі, стрімке зростання споживчого кредитування, перетікання активів та операцій до небанківського фінансового сектору, високу концентрацію кредитних ризиків та непрацюючих кредитів. Характеристика основних макропруденційних інструментів, які використовує НБУ, представлена в табл. 2.6.

Під час використання макропруденційних інструментів слід враховувати фази економічних циклів у країні. Щодо цього заслуговує на увагу дослідження, проведене Л.В. Жердецькою (табл. 2.7). Інструменти, що пов'язані з кредитуванням («credit-related»), не суттєво відрізняються впродовж фази зростання та кредитного кранчу. Ці інструменти створюють прямі кредитні обмеження, які дають змогу більш прямим чином (порівняно з капітальними інструментами) контролювати кредитну активність та

виконують роль попереджувальних буферів скоріше з боку позичальників, ніж банків. Обмеження, що встановлюються за певними показниками, мають за мету зниження ризику кредитного портфеля банків та збереження банківського капіталу в кризовий період.

Таблиця 2.6 – Макропруденційні інструменти в Україні [81]

Інструменти	Характеристика
Буфер консервації капіталу («capital conservation buffer»)	Формується в нестресовий період для покриття збитків та недопущення порушення мінімальних вимог до достатності капіталу в майбутньому. Активація передбачена у 2020 році, буфер буде становити 0,625% з поетапним збільшенням до 2,5% до початку 2023 року.
Контрциклічний буфер («countercyclical capital buffer»)	Активується в період кредитної експансії, знижується або деактивується в періоди економічного спаду. Знижує проциклічність фінансової системи. Залежно від фази економічного циклу може коливатись від 0% до 2,5%.
Буфер системної важливості («buffer for systemically important banks»)	Посилює стійкість системно важливих установ. Установлюється залежно від категорії системної важливості банку від 1% до 2%.
Буфер системного ризику («systemic risk buffer»)	Зниження вразливості до довготермінових структурних (нециклічних) системних ризиків. Цей буфер сьогодні не передбачений нормами НБУ
Коефіцієнт левериджу («leverage ratio»)	Мінімальне відношення капіталу першого рівня до всіх активів (балансових та позабалансових), не зважених на ризик. Планується запровадження в майбутньому, мінімальний рівень не визначено.
Додаткові ваги ризику для окремих типів кредитів	Збільшення обсягу капіталу на покриття можливих збитків за окремими типами кредитів. Потенційно може застосовуватися до валютних кредитів у майбутньому
Інструменти ліквідності	
Коефіцієнт покриття ліквідністю («liquidity coverage ratio, LCR»)	Визначає те, скільки високоякісних ліквідних активів має утримувати банк, щоби покрити чисті відтоки коштів протягом 30 днів у кризовий період. Запроваджено у грудні 2018 року.
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування («net stable funding ratio, NSFR»)	Визначає мінімальну частку стабільного (довгострокового) фондування залежно від ліквідності та залишкової строкowości активів. Спонукає банки переорієнтовуватись на довгострокові джерела фінансування. Запровадження планується у 2020 році.

Продовження таблиці 2.6

Інші інструменти	
Граничне співвідношення розміру кредиту та вартості забезпечення («loan-to-value ratio, LTV»)	Обмежує максимальний розмір кредиту домогосподарствам залежно від вартості забезпечення. Найчастіше застосовується до іпотечних кредитів, запобігає виникненню «бульбашок» на ринку нерухомості. Використання як жорсткого обмеження найближчими роками малоімовірно, проте можливим є оприлюднення рекомендацій банкам
Граничне співвідношення суми обслуговування боргу та доходу позичальника («debt-service-to-income ratio, DSTI») або загальної суми кредиту та доходу («debt-to-income ratio, DTI»)	Обмежують максимальну суму кредиту, який може отримати домогосподарство, залежно від рівня його доходів. Запобігають надмірному зростанню кредитування та заборгованості домогосподарств. Використання як жорсткого обмеження найближчими роками малоімовірно, проте можливим є оприлюднення рекомендацій банкам.
Підвищені вимоги до розкриття інформації	Інструмент збільшує поінформованість громадськості про діяльність фінансових установ, підвищуючи стійкість фінансової системи

До таких показників передусім відносять співвідношення розміру позички та застави («Loan-to-value ratios, LTV») та співвідношення боргового навантаження та доходів («Loan-to-income ratios, LTI» чи «debt-to-income ratio, DTI»).

Фінансова стабільність – це індикатор довіри як до окремого банку, так і до системи загалом з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів та держави.

В умовах кризи саме фінансова стабільність банків зазнала найбільшого удару.

Необхідність забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні актуалізує завдання посилення пруденційної складової регулювання банківської системи, тобто йдеться про забезпечення фінансової стабільності шляхом подолання дисбалансів на мікро- й макрорівнях. Характерною рисою макропруденційного підходу виступає запобігання системних ризиків та протидія їм, забезпечення раціонального розміщення та

ефективного використання фінансових ресурсів. Поставлені цілі досягаються шляхом вжиття пруденційних заходів за такими напрямками, як нарощування довгострокових інвестицій у реальний сектор та фінансування модернізаційних процесів; розвиток інфраструктури та підвищення стійкості вітчизняної банківської системи; реформування інституційних засад фінансового регулювання; підвищення фінансової стійкості окремих банків; посилення антициклічного характеру регулювання.

Таблиця 2.7 – Матриця використання інструментів макропруденційної політики [81]

Фази	Рівні/суб'єкти				
	Боржники, інструменти, види діяльності	Баланси фінансових установ	Вимоги до капіталу та резервування	Податки та збори	Інше
Фаза зростання / експансії	Обмеження на кредитні показники (DTI, LTI, LTV), маржу, кредитування окремих секторів, кредитне зростання	Обмеження стосовно дисбалансів та резервних вимог.	Контрциклічні вимоги до капіталу, обмеження левериджу, динамічний підхід до резервування	Податки та збори стосовно окремих активів та зобов'язань	Зміни правил обліку за ринковими цінами; зміни в регулюванні та в ринковій дисципліні
Стримуюча фаза (продаж активів, кредитний кранч)	Регулювання резервів за позичками, маржі та різниці між вартістю застави й позичкою	Обмеження стосовно ліквідності (рівень чистого стабільного фондування, рівень ліквідного покриття)		Податки та збори, зокрема на неключові («non-core») зобов'язання	
Фаза поширення/ Фінансово-го зараження	Обмеження, що змінюються та стосуються окремих напрямів банківської діяльності (наприклад, правило Волкера)	Обмеження залежно від фінансових інститутів стосовно відкритих позицій	Додаткові вимоги до капіталу, пов'язані із системним ризиком	Податки та збори залежно від розміру та ринкових зв'язків установи	Інституціональна інфраструктура (ССР), рішення («план виживання»), вимоги до розкриття інформації

З боку Національного банку України вітчизняна банківська система потребує постійного моніторингу, аналізування та оцінювання взаємного впливу мікро- та макрочинників на діяльність банків, оскільки дуже чутлива до коливань у світовій економіці та негативних дестабілізуючих внутрішніх чинників.

Таким чином, проаналізувавши структуру фінансової стабільності банківської системи, доходимо висновку, що феномен фінансової стабільності сьогодні має комплексний та багатогранний характер. Ця економічна категорія все ще не є вивченою та зрозумілою в усіх аспектах як науковцям, так і практичним фахівцям. Без стабільності фінансових ринків та інститутів, а також без фінансової стабільності реального сектору економіки не можна говорити про досягнення фінансової стабільності вітчизняної банківської системи.

Висновки за розділом 2

Результати проведеної діагностики фінансової стабільності банківської системи України дозволяють зробити наступні висновки:

1. Стабільність банківської системи визначається не лише конкурентоспроможністю, а й сукупним рівнем ризиків, властивих банківській діяльності, тому сьогодні досить актуальним є визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи та імператив її забезпечення.

Оцінювати банківську систему загалом і вживати заходи для її реформування потрібно в тісному зв'язку зі становищем і зміною усієї економіки держави, особливо реального сектору. Вдосконалення банківської системи, подальша капіталізація вітчизняних банків віддзеркалюють темпи економічного зростання й підвищення рентабельності банківського бізнесу

як економічної діяльності.

2. Ключові пріоритети банків 2019 року – повноцінне відновлення корпоративного кредитування та продовження розчищення балансів від непрацюючих кредитів. Протягом поточного року НБУ представив концепцію нової структури регулятивного капіталу, а також нормативу довгострокової ліквідності NSFR.

3. Під час аналізу з'ясовано, що валютному ринку України характерна сезонність коливань курсу національної валюти. Періоди піку спостерігаються на початку та в кінці року, а періодами сповільнення темпів девальвації є середина року. При цьому сезонність курсових коливань більшою мірою зумовлена іншими чинниками, ніж обсяги торгів на міжбанківському валютному ринку.

За недостатніх ресурсів іноземної валюти зростання їх активності в сегменті валютного кредитування збільшує у банків небезпеку збитків, пов'язаних з коливаннями валютного курсу.

Доведено, що зниження валютного курсу гривні не є головним інструментом встановлення рівноваги на безготівковому валютному ринку, частка якого становить більше 95 % від загального валютного ринку України, і подальша політика девальвації офіційного валютного курсу гривні з боку НБУ втрачає свою ефективність та, скоріш за все, не буде в майбутньому сприяти стабілізації валютного ринку України.

4. Одним з важливих завдань банківського сектору стає моніторинг функціонування банків щодо його стабільного розвитку. Це актуалізує важливість розгляду теоретичних та практичних засад фінансової стабільності розвитку банків.

Моніторинг фінансової стабільності банківської системи є частиною наглядових функцій центрального банку, основною метою якого є забезпечення органів державного управління та банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківської системи та вплив чинників, які визначають її стабільність.

5. Необхідність забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні актуалізує завдання посилення пруденційної складової регулювання банківської системи, тобто йдеться про забезпечення фінансової стабільності шляхом подолання дисбалансів на мікро- й макрорівнях.

Характерною рисою макропруденційного підходу виступає запобігання системних ризиків та протидія їм, забезпечення раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів.

Поставлені цілі досягаються шляхом вжиття пруденційних заходів за такими напрямками, як нарощування довгострокових інвестицій у реальний сектор та фінансування модернізаційних процесів; розвиток інфраструктури та підвищення стійкості вітчизняної банківської системи; реформування інституційних засад фінансового регулювання; підвищення фінансової стійкості окремих банків; посилення антициклічного характеру регулювання.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Адаптація зарубіжного досвіду участі держави у фінансовій стабілізації банківської системи

Фінансова стабільність банківського сектору є однією з найважливіших умов розвитку національної економіки, запорукою успіху економічних перетворень та макроекономічного розвитку держави. В умовах підвищеної політичної та економічної нестабільності, збиткової діяльності та банкрутства багатьох банків України важливого значення набуває дослідження шляхів забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України, пошук сегментів банківського ринку, що мають достатній ресурсний, стратегічний та адміністративний потенціал до стабілізації ситуації в банківському секторі України. Тому дослідження діяльності державних банків, сучасних проблем їх функціонування та можливостей щодо забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України в сучасних умовах набуває особливої актуальності.

Пріоритетами у сфері системного забезпечення фінансової стабільності банківського сектору має стати створення належних нормативно-правових, економічних, фінансових, соціальних, інституціональних та інформаційних умов за такими напрямками:

- підвищення ефективності фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової, інвестиційної політик з точки зору їх взаємоузгодженості в аспекті формування стійкого потенціалу до стабільного розвитку економіки;

- удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування банківського сектору, у тому числі унормування питання захисту прав учасників фінансових відносин як споживачів фінансових послуг, так і

кредиторів;

- безперебійне забезпечення економічних агентів фінансовими ресурсами з метою стабільного нарощування їх фінансового потенціалу до ефективного функціонування та розвитку;

- оздоровлення та вдосконалення управління, регулювання та нагляду фінансово-кредитної сфери;

- реформування архітектури інституціонального середовища фінансово-кредитної сфери України, зокрема, щодо координації дій та інформаційних потоків між суб'єктами системи забезпечення фінансової стабільності банківського сектору.

У даному контексті питання державних банків представляється важливим у всіх вищезазначених аспектах. Більше того, вони виконують роль фінансових каналів проникнення державницької політики (фінансової, грошово-кредитної, інвестиційної, бюджетної) у реальний сектор економіки. Дане питання суттєво актуалізується на прикладі України, ураховуючи частку державного капіталу у банківському секторі після факту націоналізації ПАТ «ПриватБанк».

Зарубіжний досвід засвідчує, що за умов істотних фінансових проблем приватних вітчизняних банківських установ, основою стабільності банківського сектору виступають банки, які є власністю держави. В таких країнах, як Португалія, Австрія, Ісландія державі довелося націоналізувати декілька приватних банків. Державна частка в банківському секторі Німеччини є досить значною і складає понад 50% від усіх активів банківської системи та близько 20% від загальної кількості німецьких банків. Збільшення обсягу державного капіталу в банківській системі Німеччини було здійснено з метою підтримання банківської системи в період кризи. [70].

В Бразилії період 2012–2014 рр. характеризувався значним зростання кількості державних банків на фоні зменшення кількості іноземних та приватних банківських установ. Так, в кінці 2014 року середня частка державних активів банківської системи Бразилії становила 40%, частка

приватних активів – 41% та іноземних – 19%. Банківські кризи та паніка змушувала уряд здійснювати націоналізацію приватних банків для підтримки їх функціонування, взяття на себе відповідальності за виплатою зобов'язань. Такі заходи призвели до підтримання банківської системи в цілому та виведення країни із фінансової кризи. Таким чином, в кризових та посткризових умовах в цілому ряді розвинених країн держава приділяє значну увагу державним банкам, створюючи основу для стабільної діяльності фінансової системи.

Існують різні підходи до трактування поняття «державний банк» та «банк з державною часткою». На думку В. В. Оніщенко, «державний банк» – це банківська установа, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому 100% статутного капіталу належить органам державної влади, який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативними актами. Водночас, поняття «банк з державною участю», на думку автора, є більш загальним і включає банки: над активами яких органи державної влади або державні підприємства здійснюють прямий чи опосередкований контроль; в капітал яких держава входить прямо чи опосередковано на постійній чи тимчасовій основі в різних частинах та, відповідно, з різною метою [59]. Досліджуючи позицію щодо трактування поняття «державний банк», можна стверджувати, що він відносив до даної категорії будь-який банк, що контролюється державою, не враховуючи розмір державної частки в статутному капіталі. Тобто, можна стверджувати, що він ототожнює поняття «державний банк» з поняттям «банк, з державною участю» [58].

Згідно з Законом України «Про банки та банківську діяльність» державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України [67]. Згідно з даним законодавчим підходом до поняття «державні

банки», ті банки, які мають частку державної власності менше показника 100% не можливо назвати державними банками. Проте, станом на 01.01.2017 в структурі всіх банків з державною участю відсоток власності державних органів в структурі статутних капіталів знаходиться понад 75%, що надає їй безумовні права на управління даним банком. Таким чином дана ситуація в сучасних умовах нівелює різницю між поняттям «державний банк» та «банком з державною часткою».

Кінець 2016 року відзначився входженням до структури державних банків ПАТ КБ «Приватбанк». Внаслідок переходу системного ПАТ КБ «Приватбанк» у стовідсоткову власність держави, частка державних банків в структурі активів банківської системи України значно зросла та станом на 01.01.2017 р. становила 52%, що на 24% більше попереднього року (рис. 3.1).

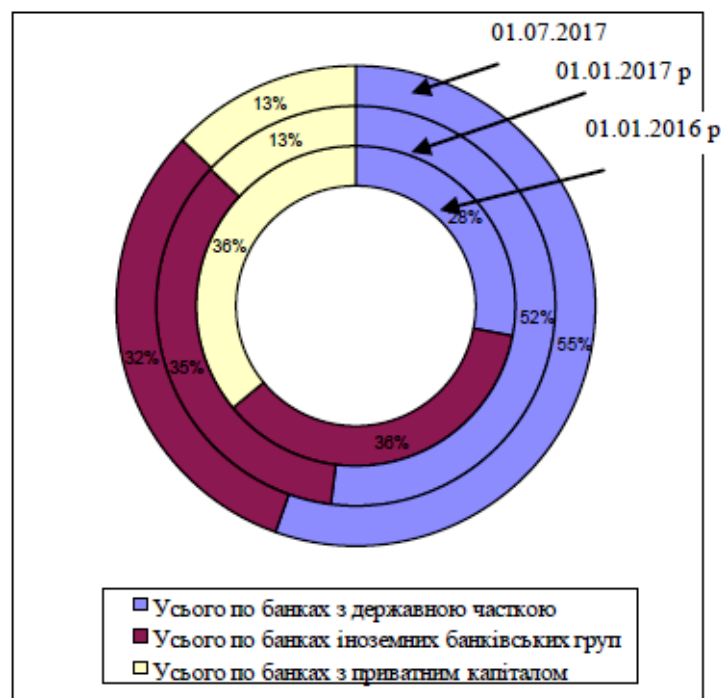

Рисунок 3.1 – Структура власності активів банківської системи України за період 2016–2017 рр. [57, 63]

Обсяг зобов'язань державних банків в банківській системі України за вказаний період також значно збільшився й станом на 01.01.2017 р. становив 58 %, що на 28 % більше початку 2016 року. (рис. 3.2). В структурі зобов'язань державних банків станом на 01.07.2017 року кошти фізичних

осіб, що зосереджені на рахунках державних банків становили 61,73 %. Важливими специфічними характеристиками державних банків в сучасних умовах є їх масштабність.

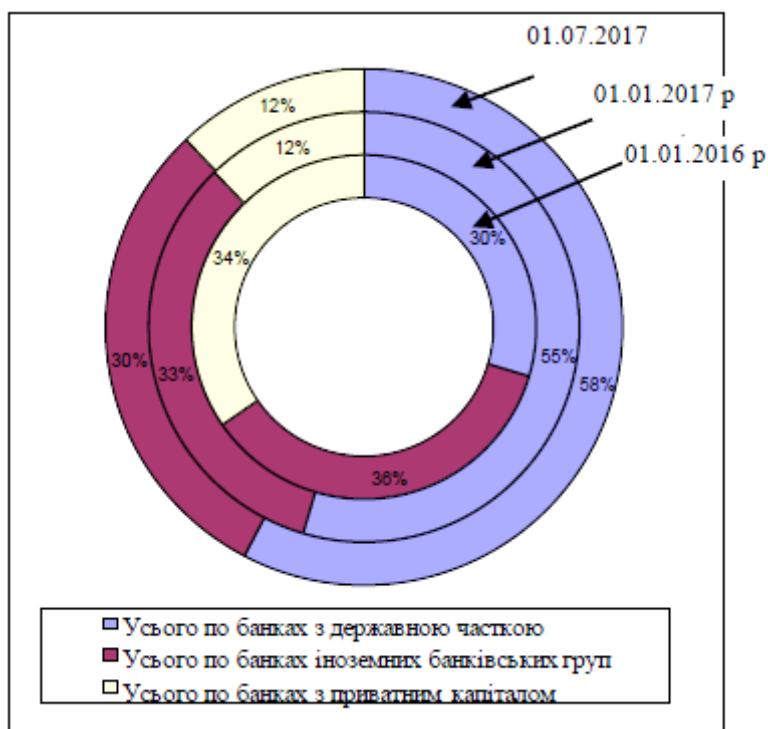

Рисунок 3.2 – Структура зобов'язань банківської системи України за період 2016–2017 рр. [57, 63]

Рішенням Правління Національного банку України від 23 лютого 2017 року визначено ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Укрексімбанк» та АТ «Ощадбанк» системно важливими банками України [8]. В той же час з моменту входження ПАТ КБ «Приватбанк» в структуру державних банків збитки групи банків з державною часткою також зросли. (рис. 3.3). На початку 2016 року діяльність банківської системи була збитковою й станом на 01.01.2016 року загальний збиток банків становив 77935 млн. грн.

Проте за період 2016–2017 рр. збитки всієї банківської системи, кошти юридичних осіб – 50,70 % групи банків іноземних банківських груп та банків з вітчизняним приватним капіталом зменшувалися, переважним чином за рахунок ліквідації банків з недостатнім обсягом капіталу та ліквідності. Проте збитки групи банків з присутністю державного капіталу за вказаний

період зросли в 6 разів. Як повідомляє Інтернет-портал «Фінансовий клуб» ПАТ КБ «Приватбанк» у 2016 році отримав найбільший збиток в історії банківської системи України.

Рисунок 3.3 – Ефективність діяльності банківської системи України, за період 2016–2017 роки. [57, 63]

За даними Міністерства фінансів станом на 1.10.2017 року частка непрацюючих кредитів в українських банках склала 588,215 млрд грн, або 56,44% загального обсягу виданих кредитів..

За даними НБУ: рівень непрацюючих кредитів в державних банках склав 71,4%; в банках з іноземним капіталом 46%; з приватним капіталом - 25,1% .

Внаслідок високої частки проблемних кредитів державні банки здійснювали значні відрахування у резерви під активні операції, що, в результаті, зменшувало рівень їх капіталізації та рівень прибутковості. Зокрема станом на 01.10.2017 року загальна сума відрахувань до резервів під активні операції по державним банкам становила 244730,5 млн грн. [63] .

В сучасних умовах реформування банківської системи України, політичної та економічної нестабільності в державі, банки за участі державного капіталу мають ряд проблем:

1. Збитковість банків з державним капіталом (ПАТ «Приватбанк» є

лідером по обсягу збитку в банківській системі).

2. Державні гарантії досить часто спонукають менеджерів банку до не досить ефективних методів управління банком, пов'язаного зі значними ризиками.

3. Великий обсяг неякісних кредитів в кредитному портфелі банків з державною участю.

4. Недосконалість діючого законодавства щодо специфічних особливостей діяльності державних банків на фінансовому ринку.

5. За умов політичної та економічної нестабільності в державі, значний обсяг активів банків з державним капіталом сприяє неефективному використанню бюджетних засобів та розвитку корупції.

Основними шляхами, що можуть знівелювати більшість вказаних проблем і покращити ефективність діяльності державних банківських установ, та позитивно вплинути на стабілізацію всієї банківської систем України, повинні бути адміністративно-правові та економічні заходи макроекономічного та мікроекономічного характеру (рис. 3.4).

Їх реалізація повинна забезпечувати насичення економіки країни національними фінансовими ресурсами, переорієнтацію державної політики на довгострокове планування, сприяти посиленню довіри населення до фінансових установ. Фінансова стабільність державних банків зокрема та банківської системи України в цілому неможлива без стабілізації макроекономічної ситуації в державі.

Важливими сучасними напрямками стабілізації є забезпечення сталого розвитку економіки, стабільність національної грошової одиниці, політична стабільність, переорієнтація з короткострокових на довгострокові суспільні та бізнесові цілі, підвищення довіри населення до уряду та урядових програм, зростання добробуту та покращення рівня життя населення.

З метою забезпечення виконання державними банками основних покладених на них функцій необхідною є розробка комплексу адміністративно-правових заходів, що дозволили б найбільш ефективно

організувати діяльність таких банків. Основні законодавчі документи, що регулюють діяльність комерційних банків не регламентують їх сферу обслуговування, принципи діяльності тощо.

Рисунок 3.4 – Напрями підвищення фінансової стабільності банків з державною часткою [90]

Зважаючи на специфіку функціонування державних банків, доцільним є створення відповідної системи економічних нормативів та фінансових показників, які б дозволяли найбільш адекватно оцінювати ефективність їх діяльності. Така система може включати усі існуючі економічні нормативи та фінансові показники або лише частину з них. Можливим є також врахування певних галузевих показників в залежності від сфери функціонування конкретного державного банку. Оскільки більшість державних банків в Україні є системно важливими, до них повинен бути призначений особливий

режим нагляду та контролю за діяльністю, що дозволить більш повно та прозоро оцінювати результати діяльності державних банківських установ, оперативно впроваджувати певні заходи для забезпечення їх платоспроможності у мінливих фінансово-економічних умовах.

Законодавчу базу, зокрема Закон України «Про банки та банківську діяльність», необхідно доповнити статтями, що передбачали б більш чітку та повну регламентацію основних принципів, загальних для всіх державних фінансово-кредитних установ. В статті 57 даного Закону прописано, що «Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою». Проте існує необхідність у прийнятті підзаконних актів, щоб регулювали механізми виплати коштів з вкладів фізичних осіб у разі банкрутства державних банків.

Також важливими заходами підвищення фінансової стабільності банків з державною часткою мікроекономічного характеру є: підвищення рівня прибутковості державних банків, підтримка рівня ліквідності, підвищення рівня капіталізації, удосконалення механізмів корпоративного управління, удосконалення методів оцінки фінансових ризиків та адекватного управління ними, перехід на інноваційні механізми діяльності.

Достатній рівень капіталізації банків є основою фінансової стійкості банків, сприяє зниженню вартості банківських послуг і підвищенню ефективності діяльності банків. З метою зменшення обсягу фінансового навантаження на уряд держави та за умов необхідності підвищення рівня капіталізації банків можливим є рішення продажу частини капіталу державних банків приватним вітчизняним чи іноземними інвесторам. В «Стратегії розвитку державних банків в рамках комплексної програми розвитку фінансового сектора України до 2020 року», яку запропонував НБУ передбачено, що найближчі 3–5 років Кабінетом Міністрів України більшість банків з державною участю будуть частково або повністю передані у власність іноземним фінансовим організаціям.

Проте продаж значних банківських капіталів іноземним інвесторам

може призвести до важко контрольованого впливу іноземного капіталу на банківську систему та економіку України в цілому. Вагоме зменшення державної частки на банківському ринку також може призвести до обмеження впливу держави на формування національної стратегії розвитку банківської системи та фінансування пріоритетних напрямів економіки, унеможливить участь державних банків у масштабних інвестиційних проектах державної ваги. Відповідно залучення приватних вітчизняних та іноземних інвесторів до капіталу державних банків доречно робити в обсягах, що не буде перевищувати 50% пакету акцій й залишатиме за державою контрольний вплив на прийняття стратегічно важливих для розвитку економіки України рішень.

У кризових та посткризових умовах у цілому ряді розвинених країн держава приділяє значну увагу державним банкам, створюючи основу для фінансової стабілізації банківської системи. Внаслідок націоналізації ПАТ «Приватбанк» частка державних банків в структурі активів та зобов'язань банківської системи України значно зросла, державні банки зайняли лідируючі позиції в рейтингах найбільших банків. Проте, у сучасних умовах реформування банківської системи України, політичної та економічної нестабільності в державі, банки за участі державного капіталу мають ряд проблем, що можливо подолати за допомогою впровадження адміністративно-правових та економічних заходів макроекономічного та мікроекономічного характеру. За умов підвищення фінансової стабільності, банки за участю державного капіталу мають достатній ресурсний, стратегічний та адміністративний потенціал для стабілізації ситуації в банківському секторі. Поряд з цим, поглибленого дослідження потребують напрями підвищення конкурентних позицій банків з державною часткою, особливо в умовах системних макроекономічних дисбалансів, а також ураховуючи суттєві організаційно-управлінських диспропорції у їх діяльності.

3.2 Банківський нагляд як інструмент забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Банківське регулювання та банківський нагляд, що здійснюються Національним банком України, є важливими складниками підтримання стабільності банківської системи і забезпечення ефективного розвитку ринкових відносин.

Банки виконують на фінансовому ринку специфічні функції, які мають не тільки фінансовий, але й певний соціально значущий зміст. Тому проблеми, що виникають у банківській системі та в діяльності окремого банку, миттєво знаходять своє віддзеркалення в економіці та суспільстві, багато з них мають довгострокові й часто непередбачувані наслідки, призводять до структурних та інституційних диспропорцій в економіці, загострення фінансових криз.

Незважаючи на достатню кількість досліджень у даній галузі, проблеми вдосконалення дій монетарного регулятора в особі НБУ, а також особливості банківського регулювання та банківського нагляду в сучасних умовах залишаються надзвичайно актуальними. Своєчасне виявлення, оцінка та ефективне управління діяльністю банку є ключовими умовами успішного врегулювання криз та підвищення стійкості банківської системи.

Регулювання банківської діяльності передбачає видання уповноваженими органами державної влади інструкцій та правил, що базуються на законодавчій базі й визначають структуру та способи реалізації банківської справи. Правова база визначає поведінку банків на фінансовому ринку, що сприяє підтримці ефективності банківської системи. Метою державного регулювання є забезпечення стабільної діяльності банківських установ, повного виконання ними своїх зобов'язань, контроль за правильним розподілом фінансових ресурсів банків, створення сприятливого конкурентного середовища, запобігання втраті капіталу через вплив

фінансових ризиків.

Державне регулювання діяльності банків здійснюється НБУ у формах адміністративного та індикативного регулювання.

Складниками адміністративного регулювання є реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Індикативне регулювання містить установлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; установлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків, кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції, операцій із цінними паперами на відкритому ринку, імпорту та експорту капіталу [30].

Банківський нагляд є складником регулювання банківської діяльності й системою контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках [32].

Ефективне здійснення банківського нагляду дозволяє за допомогою певних спеціальних заходів та інструментів оперативно відреагувати на порушення та негативні тенденції в діяльності банків, нормалізувати та покращити їх фінансовий стан, забезпечити надійність та стабільність банківської системи та конкретного банку.

На результати банківського нагляду впливають інституційно-правове, методологічне, інформаційне та фінансове забезпечення наглядової

діяльності. Відсутність або недостатня результативність банківського нагляду створює потенційні умови для фінансових правопорушень та зловживань у фінансовій сфері, посилює вплив банківських ризиків, призводить до втрати довіри до банківської системи з боку вкладників та позичальників. Основними функціями банківського нагляду є контрольна, захисна, аналітична та інформаційна. Він ґрунтується на принципах законності, загальності, публічності та прозорості, автономії та результативності.

Поняття «наглядова діяльність» є ширшим за «банківський нагляд». Наглядова діяльність здійснюється на рівні НБУ, зовнішніх аудиторських фірм, служб внутрішнього аудиту та ревізійних органів банків.

Основні підходи до банківського нагляду представлені на рис. 3.5.

Рисунок 3.5 – Основні підходи до банківського нагляду [40]

Зміни, що відбуваються на фінансових ринках та в регулятивному середовищі, вимагають постійного вдосконалення та актуалізації

банківського нагляду. При цьому необхідно знайти оптимальну збалансованість між універсальністю критеріїв оцінки, що використовуються в банківських системах різних країн, підвищенням надійності та гнучкістю банківського нагляду.

У світі існують різні інституційні моделі банківського нагляду:

- модель, за якої наглядова діяльність здійснюється тільки центральним банком, існує у Великобританії, Італії, Іспанії, Португалії, Ірландії, Новій Зеландії;

- модель, за якої банківський нагляд здійснюється центральним банком та іншими органами. Вона функціонує в США, де Федеральна резервна система діє спільно з Міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів, у Швейцарії, де центральний банк діє спільно з банківською комісією, в Німеччині, де Бундесбанк здійснює банківський нагляд спільно з Федеральною службою фінансового контролю;

- модель, за якої банківський нагляд здійснюється не центральним банком, а іншими контролюючими органами. Така модель існує в Австрії, Данії, Канаді, Люксембурзі, Швеції, Норвегії, Фінляндії [70].

Під час побудови моделі банківського нагляду Україна вибрала першу модель, у якій ці функції здійснює один суб'єкт – Національний банк. Позитивними рисами цієї моделі є те, що вона є організаційно нескладною, не вимагає розподілу компетенцій між різними наглядовими структурами, а тому виключає неузгодженість дій між ними, спрощує прийняття рішень.

Нормативна база з регулювання банківського нагляду за такої моделі розробляється одним органом, що робить її більш структурованою.

Водночас така модель призводить до концентрації нагляду за банківським сектором в одних руках, заважає під різним кутом зору подивитися на механізми здійснення та шляхи покращення ефективності банківського нагляду, сформулювати альтернативні висновки щодо діяльності банківської системи та конкретного банку, звужує коло

інструментів впливу. В умовах недосконалості правової бази та корупції, використання цієї моделі дає можливість маніпулювати методиками банківського нагляду, застосовувати більш жорсткі наглядові підходи та заходи щодо окремих банків, що може призвести не тільки до погіршення їх фінансового стану, але й до навмисного знищення.

Цілком імовірно, що процеси, які відбувалися в банківському секторі України до недавнього часу (котрі одними суб'єктами характеризуються як «оздоровлення», а другими – «руйнація»), мали б дещо іншу спрямованість та наслідки, якщо б в Україні існувала така модель банківського нагляду, за якої НБУ здійснював би цю функцію не одноосібно, а разом з іншими контролюючими органами.

Важливим завданням, що стоїть перед банківською системою України, є необхідність у найкоротші терміни провести подальшу гармонізацію банківського законодавства з вимогами та стандартами системи Базель III.

Базельський комітет із питань банківського нагляду є тією організацією, міжнародною «платформою» де розробляються найсучасніші інструменти та механізми регулювання діяльності банків. Основна увага базельського комітету акцентована на посиленні вимог до якості капіталу банків, підвищенні ліквідності банків та їх фінансової незалежності.

Базель III передбачає поетапне збільшення вимог до банків згідно з графіком, який визначає перехідний період до 2019 року.

Основні Базельські принципи ефективного банківського нагляду регулярно переглядаються (залежно від ситуації на світових фінансових ринках). Останній раз вони були оновлені в 2011 році з урахуванням досвіду світової фінансової кризи, яка почалася в 2006 році [79].

Узагальнюючи 29 Базельських принципів, зазначимо, що надійний та ефективний банківський нагляд має такі основні засади:

- 1) наявність правової бази, яка регламентує пруденційні стандарти для банків, процес банківського нагляду та правовий захист наглядового органу. Якщо в країні існує декілька органів банківського нагляду, їх законні

повноваження та обов'язки повинні бути чітко розмежовані. Законодавча і нормативна база з питань банківського нагляду повинна вчасно коригуватися і публічно обговорюватися (за необхідності);

2) незалежність органу банківського нагляду від держави та будь-яких недержавних структур. Він повинен мати якісне управління, бюджет, відповідну підзвітність щодо виконання своїх функцій та використання фінансових ресурсів;

3) забезпечення механізмів співпраці внутрішніх органів банківського нагляду з іншими вітчизняними державними органами, фінансовими установами, іноземними органами нагляду, проведення спільного обміну та аналізу інформації, зокрема конфіденційної;

4) установлення критеріїв ліцензування та відкликання банківської ліцензії. Якщо в країні орган ліцензування та орган банківського нагляду є різними установами, повинен бути передбачений механізм взаємодії та обміну необхідною інформацією між ними. Критерії для надання ліцензії повинні відповідати критеріям, що застосовуються в поточному нагляді за діяльністю банку;

5) надання повноважень органам банківського нагляду отримувати інформацію про кінцевих власників банку, контролювати зміну власників, дотримання прав акціонерів банку та впливати на даний процес; надавати рекомендації або відхиляти (на основі визначених критеріїв) здійснення крупних інвестицій банку, зокрема закордонних, досліджувати корпоративні зв'язки банку;

6) розроблення методології та підтримка перспективної оцінки ризику повинна здійснюватися на основі оцінки характеру, впливу, масштабу ризиків, оцінки внутрішнього та макроекономічного середовища контролю. Зміст профілів ризику, частота та інтенсивність нагляду для окремих банків повинні враховувати їхню важливість для банківської системи, особливості діяльності та дозволяти порівнювати банки. Орган банківського нагляду має оцінювати та відстежувати ризики, тенденції розвитку банківської системи;

7) застосування відповідних методів та інструментів банківського нагляду, планування та оптимальна комбінація виїзного та безвиїзного нагляду (з визначенням цілей, результатів, обміну інформацією, обов'язків), використання наглядових ресурсів відповідно до складності профілів ризику та системної важливості банку. Використання значного обсягу інформації, яка стосується різних аспектів діяльності банків, банківської системи, економіки в цілому.

Проведення аналізу бухгалтерського обліку та фінансової звітності банків, моделей економічної діяльності, порівняння конкретного банку зі схожими банками у групі, результатів стрес-тестування, корпоративного управління, внутрішніх систем контролю. Здійснення наглядовими органами моніторингу врахування банками зауважень, висловлених у результаті проведення виїзного та безвиїзного нагляду;

8) запровадження (на основі інструкцій) розробленої органами банківського нагляду пруденційної звітності, яка повинна подаватися банками на вимогу та на регулярній основі.

Частота подання звітності залежить від характеру інформації, системної важливості банківської установи та профілю ризиків. Звітність повинна містити інформацію щодо активів і пасивів банку, його фінансових результатів, управління ризиками, виконання обов'язкових економічних нормативів, концентрації ризиків, інші важливі показники діяльності банків.

Орган банківського нагляду повинен контролювати методологію та достовірність обчислення показників. Результати оцінки та процедури контролю можуть бути підтверджені відповідними внутрішніми підрозділами банку або зовнішніми інспекторами. Орган нагляду може вимагати від банку будь-яку необхідну документацію;

9) можливість втручання органу нагляду в роботу банку на ранніх етапах виникнення небезпечної ситуації з метою вчасного застосування заходів щодо її виправлення. Орган нагляду має право вимагати від банку вирішення проблемних питань, застосовувати відповідні заходи впливу аж до

відкликання банківської ліцензії;

10) визначення наявності і регулярна оцінка наглядовим органом фінансової політики банку та процедур корпоративного управління, механізмів фінансового контролю, які повинні відповідати профілю ризиків та системній важливості банку;

11) здійснення нагляду за процесом управління ризиками, діяльністю Правління банку та відповідних підрозділів з управління ризиками, наявністю політики, стратегії, програм із стрес-тестування, ефективністю процедур ризик-менеджменту, вчасністю перегляду заходів ризику під час настання непередбачуваних подій, інформаційною базою управління ризиками. Процес управління ризиками в банку повинен відповідати системній важливості банку та профілю ризиків. Необхідно оцінювати правильність урахування ризиків під час обчислення фінансових результатів роботи банків, установленні цін на існуючі та нові банківські продукти;

12) здійснення нагляду за конкретними видами ризиків банку відповідно до їх специфіки: встановлення вимог до адекватності капіталу, нагляд за кредитними ризиками, проблемними активами і резервами, ризиком концентрації, ризиками, що виникають під час здійснення операцій із пов'язаними особами, ризиками країни та ризиками обмеження переказу коштів (трансфертними ризиками), ринковим ризиком, ризиком відсоткової ставки у банківському портфелі, ризиком ліквідності, операційним ризиком, встановлення лімітів максимального ризику;

13) контроль наявності в банках систем внутрішнього контролю та аудиту з окресленням кола повноважень, функцій, відповідальності кожного підрозділу, системи стримувань та противаг (для недопущення зловживань), забезпеченості їх кваліфікованими працівниками, ресурсами, методологією діяльності;

14) складання та щорічне оприлюднення фінансової звітності, яка розкриває фінансовий стан банку. Звітність повинна містити висновок незалежного зовнішнього аудитора. Вона складається на основі міжнародних

стандартів та облікової політики банку і повинна бути загальнодоступною для користувачів інформації;

15) здійснення контролю за фінансовою безпекою банків у частині можливих зловживань фінансовими послугами, випадками шахрайства. Нагляд за наявністю процедур перевірки клієнтів, етичних та професійних стандартів.

Технічну допомогу Україні в імплементації Базельських принципів банківського нагляду здійснював Світовий банк [79]. У межах Проекту щодо приведення стандартів банківського нагляду у відповідність до Базельських принципів було проведено самооцінку відповідності системи банківського нагляду, що здійснюється НБУ, основним 29 принципам, процедурам та практиці банківського нагляду. Самооцінка проводилася по 231 обов'язковому та 16 додатковим критеріям. За підсумками Звіту було розроблено дорожню карту з упровадження необхідних законодавчих та нормативних змін у системі банківського нагляду України.

Слід зазначити, що побудова сучасного, відкритого, незалежного ефективного центрального банку є однією з основних середньострокових цілей, викладених у Стратегії Національного банку України, що була презентована в березні 2018 року. [60].

Таким чином, правова база, яка регламентує банківський нагляд в Україні, в загальних рисах приведена до європейських норм і постійно вдосконалюється з урахуванням вимог Базельського комітету та за сприяння міжнародних фінансових організацій. Основні проблеми банківського нагляду в Україні лежать у площині недостатнього розроблення нормативних документів і практичної реалізації їх положень.

Тому подальші дослідження повинні стосуватися систем діагностики та контролю фінансового стану банку, оперативного реагування на виникнення проблем у діяльності банків, контролю за наявністю та ефективністю систем управління ризиками в банках, методики обчислення та значень обов'язкових економічних нормативів, процедур нагляду на індивідуальній і

консолідованій основі, заходів щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, недостатності правового регулювання реорганізації та ліквідації банків, зміцнення прозорості банківської діяльності, удосконалення підходів до розкриття інформації у фінансовій звітності. Удосконаленню банківського нагляду в Україні сприятиме застосування моделі, яка передбачатиме його здійснення Національним банком України спільно з іншими контролюючими органами.

3.3 Прогнозування фінансової стабільності банківської системи за допомогою стрес-тестування

За останні роки стрес-тестування стає важливою складовою ризик-менеджменту багатьох фінансових установ, особливо банків, бо саме воно дає змогу їхньому керівництву вчасно приймати рішення щодо подолання неочікуваних негативних результатів, що пов'язані з різноманітними ризиками, та визначати можливий розмір капіталу, достатнього для покриття збитків у разі виникнення тих чи інших потрясінь в економіці. До того ж, стрес-тестуванню як інструменту ризик-менеджменту властивий достатньо високий рівень стандартизації та автоматизації, що суттєво спрощує процедуру його проведення. Крім того, процедури стрес-тестів уможливають завчасно ідентифікувати вияви системних криз банківської системи загалом. Однак, на відміну від зарубіжного досвіду, практика застосування в Україні стрес-тестування ще недостатньо поширена.

За умови реалізації базового сценарію розвитку економіки більшість фінансових установ наступні роки продовжить генерувати прибуток та не матиме проблем із капіталом. Натомість половина банків, за оцінками НБУ, не зможе пройти без значних втрат через кризу в разі її настання. Від таких фінустанов вимагається реструктурувати баланси або збільшити капітал, щоб

знизити вразливість до ризиків і створити запас міцності за допомогою буфера капіталу. Це має посилити фінансову стійкість як окремих банків, так і системи в цілому. Банки, для яких було виявлено потребу в капіталі, вже почали виконувати вимоги НБУ. Під час наступного оцінювання стійкості банків НБУ планує зберегти ключові припущення попереднього стрес-тестування, звернувши особливу увагу на виявлені системні ризики.

У 2018 році проведено першу щорічну оцінку стійкості банків. Вона складається з оцінки якості активів (asset quality review, AQR) та стрес-тестування, що охоплює найбільші банки за обсягами зважених на ризик активів та депозитів населення, тобто такі фінустанови, погіршення фінансового стану яких може суттєво негативно вплинути на банківський сектор та фінансову стабільність. У 2018 році стрес-тестування пройшли банки, на які припадає понад 94% активів банківської системи.

Стрес-тестування – поширений інструмент виявлення системних ризиків. Центробанки застосовують його для мікро- та макропруденційного регулювання.

Мета його проведення – не спрогнозувати можливий розвиток подій у секторі, а визначити, що могло би статися з банками у разі виникнення кризових явищ. Для цього НБУ моделює збитки банків від гіпотетичної кризи та визначає потребу в капіталі під покриття таких збитків.

Для стрес-тестування НБУ розробляє два сценарії – базовий і несприятливий. Останній містить фактори найбільших, на думку регулятора, ризиків, його припущення ґрунтуються на статистиці попередніх криз та є консистентними з точки зору макроекономічних взаємозв'язків. Несприятливий сценарій сконструйовано таким чином, що його втілення призводить до реалізації насамперед кредитного, а також процентного й валютного ризиків. У ньому закладено зниження реального ВВП, девальвацію гривні, прискорення інфляції та пов'язане з цим підвищення відсоткових ставок.

Горизонт прогнозування становить три роки – це дає змогу відобразити

всі стадії розгортання кризи – від її виникнення до початку відновлення економіки. Базовий сценарій слугує базою для порівняння результатів стрес-тесту й не є прогнозом (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Параметри сценаріїв стрес-тестування, приріст у %

Показник	Базовий сценарій			Несприятливий сценарій		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Реальний ВВП	3,4	2,9	2,9	-3,3	-3,8	1,0
ІСЦ	8,9	5,8	5,0	18,7	15,5	9,3
Валютний курс	5,4	2,7	1,5	23,1	11,1	5,6

Примітка. Складено на основі [57, 60]

Стрес-тестування 2018 року виявило, що вісім банків потребують капіталу за базовим сценарієм (рис. 3.6).

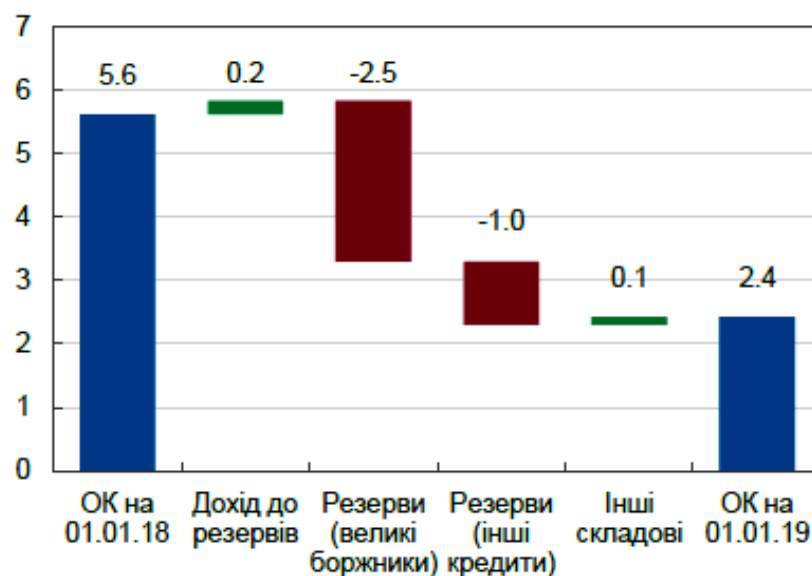

Рисунок 3.6 – Чинники зміни основного капіталу (ОК) банків, які потребують капіталу за базовим сценарієм, млрд грн [57, 60]

Сума цієї потреби становить 6 млрд грн. Головні чинники – кредитний ризик портфеля та зниження ефективності операційної діяльності. Серед зазначених банків є два банки з державним російським капіталом, які

протягом 2018 року продовжували згортати свою діяльність і поступово зменшували присутність на ринку. Ці банки повинні покрити потребу в капіталі, виконавши план капіталізації до квітня 2019 року (рис. 3.7).

Однак таке зменшення капіталу для низки банків не є системною проблемою. Адже за умовами базового сценарію в цілому у банківській системі прогнозується зростання прибутку та підвищення за його рахунок рівня достатності основного капіталу на 13 в. п. за три роки.

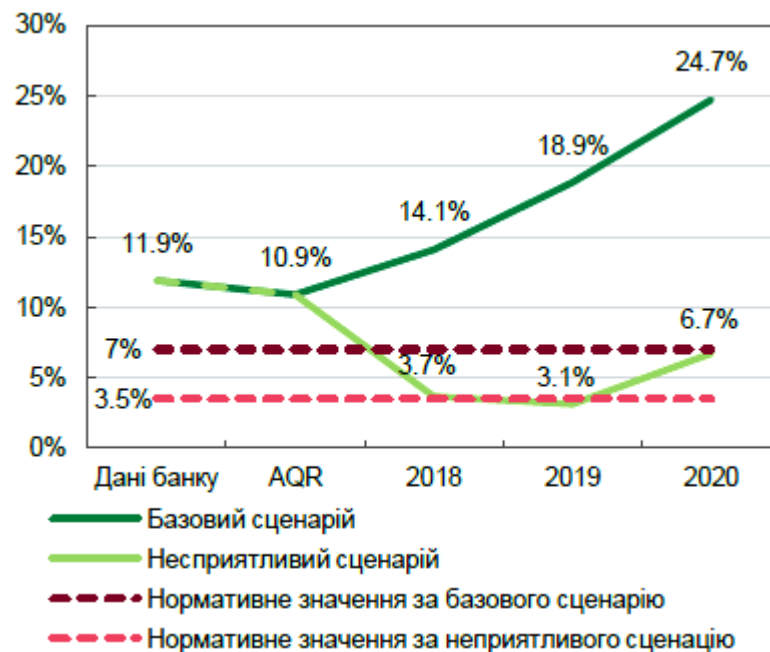

Рисунок 3.7 – Середньозважені оцінки нормативу достатності основного капіталу банків за результатами стрес-тестування [57, 60]

За несприятливого сценарію потреби в капіталі значно вищі. Середньозважене значення нормативу достатності основного капіталу знизиться до близько 3 % (рис. 3.8).

Оцінений вплив кризи на зниження достатності основного капіталу банків становить близько 9 в. п. Для 12 фінансових установ визначено потребу в капіталі на загальну суму 42 млрд грн. Суттєва частина цієї суми припадає на два державних банки. Загалом же стрес-тестування виявило потенційні збитки від реалізації низки наявних системних ризиків.

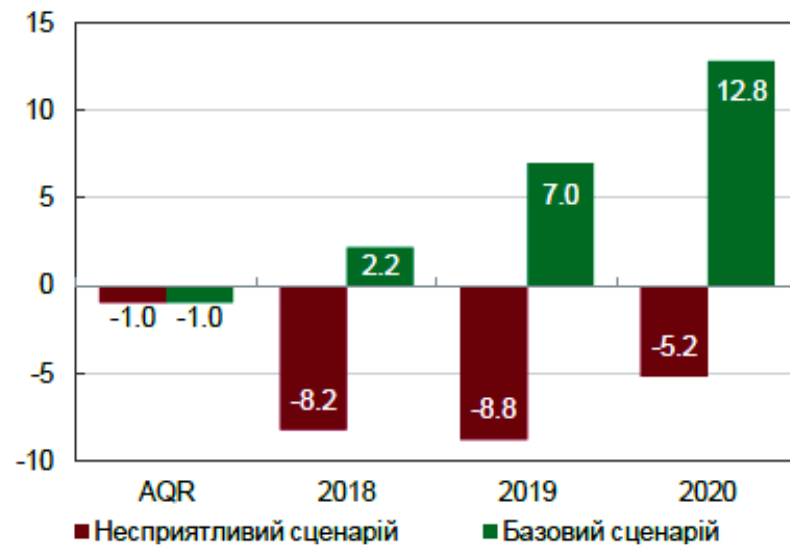

Рисунок 3.8 – Кумулятивна зміна нормативу достатності основного капіталу під час стрес-тестування порівняно з даними банків на 01.01.2018 р., в. п. [57, 60]

Значною мірою це зумовлено зростанням кредитного ризику великих боржників через високий рівень концентрації портфелів банків.

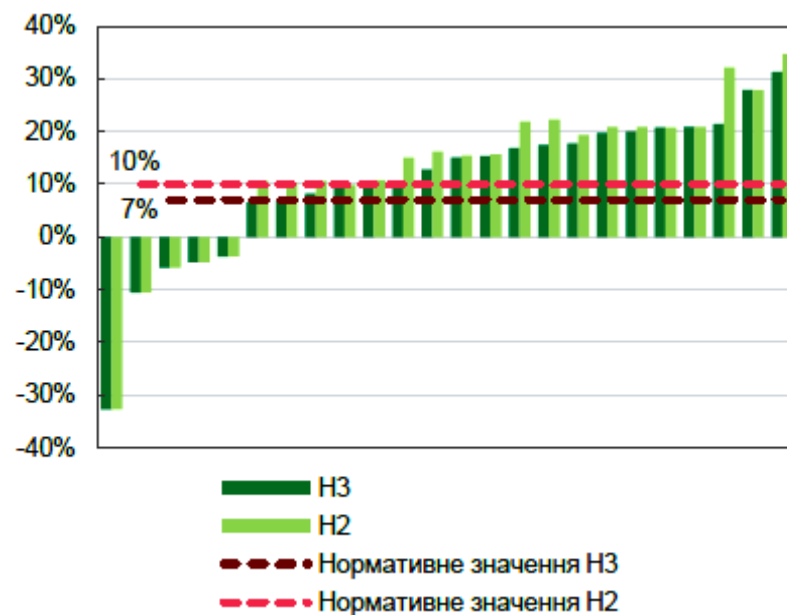

Рисунок 3.9 – Значення нормативів достатності капіталу банків у перший рік базового сценарію стрес-тестування (у розрізі банків) [57, 60]

Щоб оцінити цю зміну кредитного ризику, було спрогнозовано показники діяльності великих боржників та розраховано їхню спроможність

вчасно обслуговувати борг. Виявилося, що валютна переоцінка боргу – найвагоміший фактор зростання кредитного ризику, бо більшість великих боржників не отримує доходів у валюті (рис. 3.10).

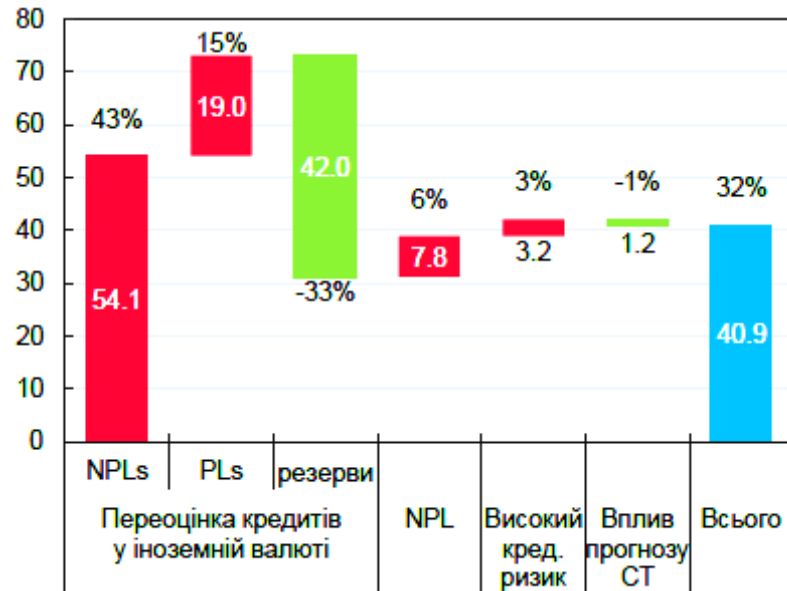

Рисунок 3.10 – Приріст кредитного ризику великих боржників за складовими у несприятливому сценарії, млрд грн. [57, 60]

Водночас рівень кредитного ризику без урахування валютної переоцінки заборгованості компаній із прийнятним борговим навантаженням сумарно знижувався навіть за негативним сценарієм. Індивідуальне стрес-тестування великих боржників банків із використанням специфічних галузевих припущень застосовуватиметься й надалі.

Зростання кредитного ризику за рештою портфеля банків також суттєво вплине на капітал. Це відбудеться через міграцію кредитів у непрацюючі. Коефіцієнт міграції було оцінено за допомогою економетричної моделі на основі макроекономічних даних як за кризові, так і за некризові періоди. Результати свідчать, що цей підхід недостатньо консервативний, особливо для портфелів із порівняно коротким строком та значною динамікою, зокрема споживчих кредитів (рис. 3.11). Під час наступного

стрес-тестування НБУ припускати суттєвіше зростання частки непрацюючих кредитів, ураховуючи історичні дані саме для кризових періодів.

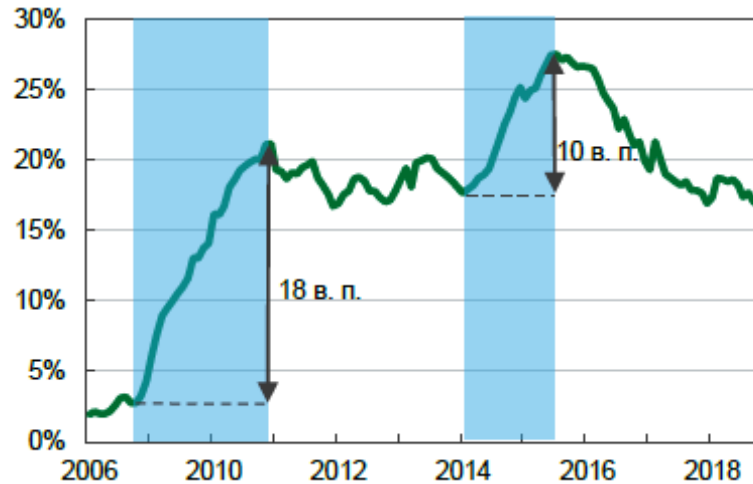

Рисунок 3.11 – Частка непрацюючих кредитів фізичних осіб, крім іпотеки та авто (платоспроможні банки крім Приватбанку) за 2006-2018 рр. [57, 60]

Інший чинник зростання кредитного ризику за несприятливого сценарію – припущення про збільшення коефіцієнта втрат у разі дефолту (LGD) до щонайменше 85 % від обсягу непрацюючих кредитів. Цей фактор не мав значного впливу на банківську систему загалом, однак виявився суттєвим для низки банків. В умовах значних юридичних ризиків та гіпотетичної кризи малоімовірно отримати відшкодування за видані кредити шляхом стягнення та реалізації застави.

Особливо це стосується старих непрацюючих кредитів. Саме тому Постанова № 351 вимагає повністю амортизувати вартість застави протягом чотирьох років після визнання кредитів непрацюючими. Припущення про зростання LGD зберігатиметься надалі. Для зменшення його негативного впливу на результати стрес-тестування банки мають або активніше займатися стягненням застави, або визнавати кредитний ризик завчасно, усвідомлюючи, що ймовірність отримати відшкодування за дефолтними кредитами низька.

Ще один потенційний ризик – зміна відсоткових ставок, що теж вагомо впливає на капітал банків. Несприятливий сценарій передбачав, що ставки за короткостроковими депозитами зростуть вищими темпами, за депозитами строком понад шість місяців – дещо нижчими, за кредитами – ще повільніше. На відміну від міграції кредитів у непрацюючі ефект від зміни ставок варіюється залежно від структури фондування та поточної процентної політики конкретного банку. У підсумку в перший рік негативного сценарію під дією цього фактора в одних банків норматив достатності основного капіталу зростає на 1 в. п., а в інших – знизиться на 10 в. п. (рис. 3.12).

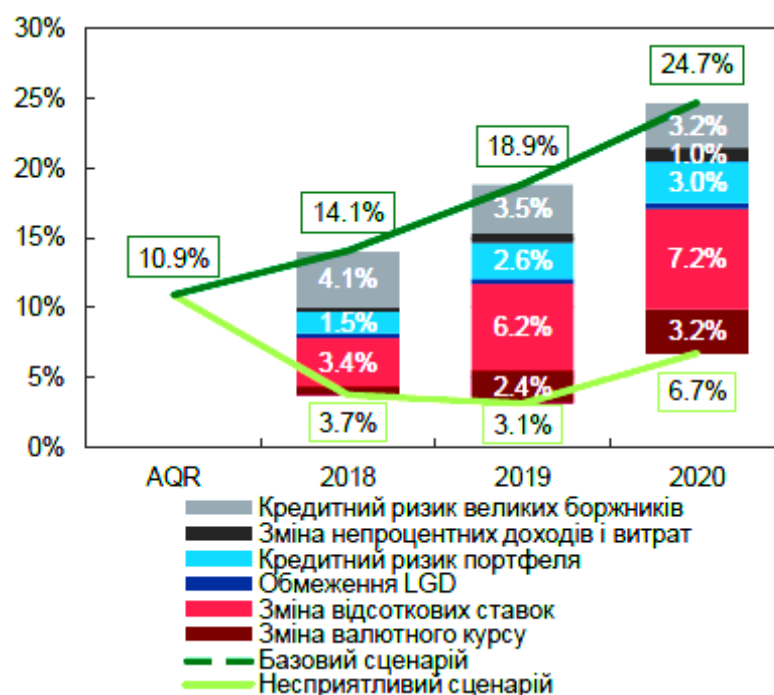

Рисунок 3.12 – Фактори зміни основного капіталу банку за несприятливого сценарію порівняно з базовим за 2018-2020 рр.

Примітка. Складено на основі [57, 60]

Як і передбачалось, особливо чутливі до цього чинника банки, що мають переважно короткострокове роздрібне фондування. Слід зазначити, що застосований цього року підхід до стрес-тестування допускав збільшення процентної маржі. Однак, беручи до уваги високі поточні ставки за кредитами, їх зростання в умовах кризи малоймовірно. Тому в майбутньому НБУ планує закладати у припущення стрес-тестів незмінні ставки за

кредитами та зростання вартості фондування.

Негативний ефект від девальвації гривні проявляється непрямо через погіршення платоспроможності боржників, які залучили кошти в іноземній валюті. Натомість прямий її вплив на капітал позитивний для частини фінустанов, адже завдяки довгим відкритим валютним позиціям переоцінка вартості збільшує активи суттєвіше, ніж зобов'язання. У майбутніх стрес-тестах НБУ зберігатиме припущення про значну девальвацію гривні. Це спонукатиме банки зі значною валютною складовою в кредитному портфелі збалансувати його. Водночас поступове приведення банками відкритих валютних позицій до встановлених НБУ лімітів знизить позитивний вплив девальвації на капітал під час наступних стрес-тестувань.

Результати стрес-тестування засвідчили, що в нинішніх умовах банки достатньо капіталізовані, за відсутності шоків, проте досі вразливі до криз. Унаслідок його проведення низка банків збільшила капітал та зобов'язалася усунути наявні дисбаланси. НБУ й надалі щороку оцінюватиме стійкість банківської системи, щоб виявляти системні ризики для фінансових установ. Наступного року в несприятливий сценарій буде закладено жорсткіші припущення для виявлення вразливості банків до ризиків, зокрема швидке зростання частки непрацюючих споживчих кредитів, незмінні ставки за кредитами та збільшення параметра втрат в разі дефолту.

Висновки за розділом 3

Визначення шляхів забезпечення та прогнозування стабільності банківської системи України дозволило нам зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Головними напрямками у сфері системного забезпечення фінансової стабільності банківського сектору має стати створення належних

нормативно-правових, економічних, фінансових, соціальних, інституціональних та інформаційних умов за такими напрямками: підвищення ефективності фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової, інвестиційної політик з точки зору їх взаємоузгодженості в аспекті формування стійкого потенціалу до стабільного розвитку економіки; удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування банківського сектору; безперебійне забезпечення економічних агентів фінансовими ресурсами; оздоровлення та вдосконалення управління, регулювання та нагляду фінансово-кредитної сфери; реформування архітектури інституціонального середовища фінансово-кредитної сфери України.

2. Проаналізувавши зарубіжний досвід можна стверджувати, що за умов істотних фінансових проблем приватних вітчизняних банківських установ, основою стабільності банківського сектору виступають банки, які є власністю держави. Державна частка в банківському секторі деяких країн досягає 50% від усіх активів банківської системи та близько 20% від загальної кількості банків. Таке збільшення обсягу державного капіталу в банківській системі було здійснено з метою підтримання банківської системи в період кризи.

3. Внаслідок високої частки проблемних кредитів державні банки здійснювали значні відрахування у резерви під активні операції, що, в результаті, зменшувало рівень їх капіталізації та рівень прибутковості.

З метою забезпечення виконання державними банками основних покладених на них функцій необхідною є розробка комплексу адміністративно-правових заходів, що дозволили б найбільш ефективно організувати діяльність таких банків.

4. Банківське регулювання та банківський нагляд, що здійснюються Національним банком України, є важливими складниками підтримання стабільності банківської системи і забезпечення ефективного розвитку ринкових відносин.

Банківський нагляд є складовою регулювання банківської діяльності й системою контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

5. За останні роки стрес-тестування стає важливою складовою ризик-менеджменту багатьох фінансових установ, особливо банків, бо саме воно дає змогу їхньому керівництву вчасно приймати рішення щодо подолання неочікуваних негативних результатів, що пов'язані з різноманітними ризиками, та визначати можливий розмір капіталу, достатнього для покриття збитків у разі виникнення тих чи інших потрясінь в економіці.

6. Результати стрес-тестування засвідчили, що в нинішніх умовах банки достатньо капіталізовані, за відсутності шоків, проте досі вразливі до криз. Унаслідок його проведення низка банків збільшила капітал та зобов'язалася усунути наявні дисбаланси.

Процедури стрес-тестів уможливають завчасно ідентифікувати вияви системних криз банківської системи загалом. Однак, на відміну від зарубіжного досвіду, практика застосування в Україні стрес-тестування ще недостатньо поширена.

ВИСНОВКИ

1. Фінансова стабільність вітчизняної банківської системи є однією з найважливіших умов розвитку національної економіки, запорукою успіху економічних трансформацій та макроекономічного розвитку держави.

Виходячи з представлених в роботі визначень, нами встановлено, що стабільність банківської системи є поняттям відносним, оскільки «стабільність» не завжди передбачає постійність, сталість, незмінність, а відображає відповідність правовим нормам, ефективність функціонування, належне виконання своїх функцій.

Під фінансовою стабільністю банківської системи запропоновано розуміти міру повноти й якості вирішення завдань, поставлених перед нею, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату.

2. З позиції методології забезпечення стабільності банків слід розглядати у взаємозв'язку трьох основних рівнів: об'єднання з економікою в цілому та її регіональних сегментів; взаємозв'язок стійкості окремого банку зі стійкістю банківської системи в цілому як цілісного утворення; з позиції окремого банку як структурного елемента банківської системи.

Під час дослідження виокремлено чотири основних підходи до визначення поняття «фінансова стабільність банків», а саме: мікроекономічний, макроекономічний, комплексний та рейтинговий.

З'ясовано, що для оцінки фінансової стабільності банківської системи слід застосовувати систему управління ризиками як науково-методичний комплекс заходів, спрямований на виявлення та оцінку ризику за допомогою специфічних прийомів та методів, яка є необхідною для стійкого функціонування банків, забезпечення їх прибутковості й виконання вимог клієнтів та партнерів.

3. Сьогодні банківська система України продовжує функціонувати у

складному геополітичному, соціальному та правовому середовищі, більшість чинників якого ускладнює стабільний розвиток банківської системи, підвищення її конкурентоспроможності та ефективності.

Фінансова стабільність є одним із ключових показників розвитку економіки країни. Це індикатор довіри як до окремого банку, так і до системи у цілому з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів і держави. В умовах кризи саме фінансова стабільність банків зазнала найбільшого удару.

Аргументовано, що необхідність забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні актуалізує завдання посилення пруденційного складника регулювання банківської системи, тобто йдеться про забезпечення фінансової стабільності шляхом подолання дисбалансів на мікро- і макрорівні.

Аналіз банківської системи України доцільно проводити через оцінку функціонування механізму управління фінансовою стабільністю банків, узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між усіма складовими компонентами. Це забезпечить досягнення стратегічних і тактичних фінансових цілей, сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниженню ризиків, контролю та підтриманню ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, і безумовно, позитивно вплине на забезпечення фінансової стабільності банків.

4. Оцінювати банківську систему загалом і вживати заходи для її реформування потрібно в тісному зв'язку зі становищем і зміною усієї економіки держави, особливо реального сектору. Вдосконалення банківської системи, подальша капіталізація вітчизняних банків віддзеркалюють темпи економічного зростання й підвищення рентабельності банківського бізнесу як економічної діяльності.

Під час аналізу банківської системи України з'ясовано, що станом на 01 січня 2018 року ліцензію Національного банку України мали 82 банківські

установи (в т.ч. 38 банків з іноземним капіталом). З початку 2017 року кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 14.

Встановлено, що частка непрацюючих кредитів менше ніж 10 % у кредитному портфелі фізичних осіб була лише в 10 банків. Наслідком значних обсягів проблемних кредитів є зниження ліквідності та прибутковості через неповернення кредитів і необхідність формувати у значних обсягах резерви під кредитні ризики, неефективна діяльність багатьох банків, зниження інвестиційної привабливості. За результатами 2017 р. 20 банків були збитковими, з них один банк із державною часткою капіталу, сім банків іноземних банківських груп, 10 приватних банків і два неплатоспроможні банки.

Виходячи з того, що максимальне значення інтегрального показника має досягати одиниці, можна зробити висновок про те, що рівень фінансової стабільності банківської системи України характеризується (станом на 01.01.2018 р.) як середній – прогнозований фінансовий стан дасть змогу скоригувати напрям розвитку банків у разі невизначеності його діяльності до часу настання кризи; існує потреба у розробленні превентивної програми фінансового оздоровлення.

Ключові пріоритети банків в 2019 році визначалися такими напрямками: повноцінне відновлення корпоративного кредитування та продовження розчищення балансів від непрацюючих кредитів. З'ясовано, що протягом поточного року НБУ представить концепцію нової структури регулятивного капіталу, а також нормативу довгострокової ліквідності NSFR. Після обговорення з банками нові регуляції буде впроваджено, причому сектор отримає необхідний перехідний період для адаптації.

5. Аналіз динаміки коливання валютного курсу свідчить про те, що офіційний валютний курс є інструментом, за допомогою якого Національний банк України протягом 2015–2018 рр. намагався встановити рівновагу між попитом та пропозицією на валютному ринку. Ефективність впливу офіційного валютного курсу на стабілізацію ситуації на валютному ринку

оцінена за допомогою коефіцієнта еластичності, який характеризує залежність між зміною валютного курсу та зміною пропозиції і попиту валюти.

З'ясовано, що девальвація національної валюти – гривні відносно провідних іноземних валют суттєво не вплинула на встановлення рівноваги на безготівковому валютному ринку, а навпаки, значно сприяла зменшенню диспропорцій на готівковому валютному ринку.

Обґрунтовано, що формування валютного курсу є багатофакторним процесом, який зумовлений тісними взаємозв'язками національної та світової економік, взаємозалежністю різних сфер економіки та суспільства країни, різноманітними ситуаціями і явищами.

6. Фінансова стабільність – це індикатор довіри як до окремого банку, так і до системи загалом з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів та держави. В умовах кризи саме фінансова стабільність банків зазнала найбільшого удару.

Моніторинг фінансової стабільності банківської системи є частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета полягає у забезпеченні органів державного управління та банківської системи інформацією, що відображає результати діяльності банківської системи та вплив чинників, які визначають стабільність банківської системи.

Як свідчать розрахунки, найбільш кризовим періодом для банківської системи України виявився 2014 рік, який має найнижчі показники. Найбільш стабільним був 2013 рік.

Необхідність забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні актуалізує завдання посилення пруденційної складової регулювання банківської системи, тобто йдеться про забезпечення фінансової стабільності шляхом подолання дисбалансів на мікро- й макрорівнях.

Проаналізувавши структуру фінансової стабільності банківської системи, встановлено, що феномен фінансової стабільності сьогодні має

комплексний та багатогранний характер. Ця економічна категорія все ще не є вивченою та зрозумілою в усіх аспектах як науковцям, так і практичним фахівцям.

7. Доведено, що пріоритетами у сфері системного забезпечення фінансової стабільності банківського сектору має стати створення належних нормативно-правових, економічних, фінансових, соціальних, інституціональних та інформаційних умов за такими напрямками: підвищення ефективності фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової, інвестиційної політик з точки зору їх взаємоузгодженості в аспекті формування стійкого потенціалу до стабільного розвитку економіки; удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування банківського сектору, у тому числі унормування питання захисту прав учасників фінансових відносин як споживачів фінансових послуг, так і кредиторів; безперебійне забезпечення економічних агентів фінансовими ресурсами з метою стабільного нарощування їх фінансового потенціалу до ефективного функціонування та розвитку; оздоровлення та вдосконалення управління, регулювання та нагляду фінансово-кредитної сфери; реформування архітектури інституціонального середовища фінансово-кредитної сфери України, зокрема, щодо координації дій та інформаційних потоків між суб'єктами системи забезпечення фінансової стабільності банківського сектору.

Зарубіжний досвід засвідчує, що за умов істотних фінансових проблем приватних вітчизняних банківських установ, основою стабільності банківського сектору виступають банки, які є власністю держави. В таких країнах, як Португалія, Австрія, Ісландія державі довелося націоналізувати декілька приватних банків. Державна частка в банківському секторі Німеччини є досить значною і складає понад 50 % від усіх активів банківської системи та близько 20 % від загальної кількості німецьких банків.

Основними шляхами, що можуть знівелювати більшість вказаних

проблем і покращити ефективність діяльності державних банківських установ, та позитивно вплинути на стабілізацією всієї банківської систем України, повинні бути адміністративно-правові та економічні заходи макроекономічного та мікроекономічного характеру.

8. Обґрунтовано, що ефективне здійснення банківського нагляду дозволяє за допомогою певних спеціальних заходів та інструментів оперативно відреагувати на порушення та негативні тенденції в діяльності банків, нормалізувати та покращити їх фінансовий стан, забезпечити надійність та стабільність банківської системи та конкретного банку.

Відсутність або недостатня результативність банківського нагляду створює потенційні умови для фінансових правопорушень та зловживань у фінансовій сфері, посилює вплив банківських ризиків, призводить до втрати довіри до банківської системи з боку вкладників та позичальників.

Встановлено, що під час побудови моделі банківського нагляду Україна вибрала модель, у якій функції нагляду і контролю здійснює один суб'єкт – Національний банк. Позитивними рисами цієї моделі є те, що вона є організаційно нескладною, не вимагає розподілу компетенцій між різними наглядовими структурами, а тому виключає неузгодженість дій між ними, спрощує прийняття рішень.

Водночас така модель призводить до концентрації нагляду за банківським сектором в одних руках, заважає під різним кутом зору подивитися на механізми здійснення та шляхи покращення ефективності банківського нагляду, сформулювати альтернативні висновки щодо діяльності банківської системи та конкретного банку, звужує коло інструментів впливу. В умовах недосконалості правової бази та корупції, використання цієї моделі дає можливість маніпулювати методиками банківського нагляду, застосовувати більш жорсткі наглядові підходи та заходи щодо окремих банків, що може призвести не тільки до погіршення їх фінансового стану, але й до навмисного знищення.

9. Доведено доцільність застосування в прогнозуванні стабільності

банківської системи процедури стрес-тестів, що уможливляють завчасно ідентифікувати вияви системних криз банківської системи загалом.

Обґрунтовано, що за умови реалізації базового сценарію розвитку економіки більшість фінансових установ наступні роки продовжить генерувати прибуток та не матиме проблем із капіталом. Натомість половина банків, за оцінками НБУ, не зможе пройти без значних втрат через кризу в разі її настання. Від таких фінустанов вимагається реструктурувати баланси або збільшити капітал, щоб знизити вразливість до ризиків і створити запас міцності за допомогою буфера капіталу. Це має посилити фінансову стійкість як окремих банків, так і системи в цілому.

Результати стрес-тестування засвідчили, що в нинішніх умовах банки достатньо капіталізовані, за відсутності шоків, проте досі вразливі до криз. Унаслідок його проведення низка банків збільшила капітал та зобов'язалася усунути наявні дисбаланси. НБУ й надалі щороку оцінюватиме стійкість банківської системи, щоб виявляти системні ризики для фінансових установ. Наступного року в несприятливий сценарій буде закладено жорсткіші припущення для виявлення вразливості банків до ризиків, зокрема швидке зростання частки непрацюючих споживчих кредитів, незмінні ставки за кредитами та збільшення параметра втрат в разі дефолту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики : [монографія] / М. Д. Алексеєнко. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2007. – 276 с.
2. Аналіз банківської діяльності [Текст] / [Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2004. – 599 с.
3. Андріяшевська С. Р. Рівень впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду в Україні [Електронний ресурс] / С. Р. Андріяшевська // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – 2011. – № 5. – С. 27-34.
4. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах [Текст] : монографія / за редакцією А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник ; [А. О. Єпіфанов, І. О. Школьник, П. Райхлінг та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 261 с.
5. Банківський менеджмент : навч. посіб. / за ред. О.А. Кириченка. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – Київ : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
6. Банківські операції : підруч. / Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. та ін. ; за ред. А. М. Мороза. – [3-тє вид., випр. і доп.]. – Київ : КНЕУ, 2008. – 608 с.
7. Банковская система в современной экономике : учеб. пособие / под ред. О. И. Лаврушина. – Москва : КНОРУС, 2011. – С. 91.
8. Бордюк О. Системи банківського нагляду зарубіжних країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/996?view=material.
9. Бус О. Б. Аналіз стану банку органами банківського нагляду та шляхи його вдосконалення / О. Б. Бус // Вісник НБУ. – 2013. – № 2. – С. 15-24.
10. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. / О.В. Васюренко.

– Київ : Тов-во «Знання», 2008. – 318 с.

11. Введение в банковское дело / под ред. Г. Асхауэра. – Москва : Мир и культура, 1997. – 627 с.

12. Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України : [табл.] // Бюлетень Національного банку України. – 2016. – № 3 – С. 126.

13. Вовк В. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід / В. Вовк, Ю. Дмитрик // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 20–25.

14. Герасименко В. Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 12–17.

15. Герасимова Е. Б. Анализ банковских ресурсов методом коэффициентов / Е. Б. Герасимова // Финансы и кредит. – 2003. – № 1. – С. 88–97.

16. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. Новейшая фаза в развитии капитализма / Р. Гильфердинг ; пер. с нем. М. Степанова. – [6-е изд., стереотип.]. – Москва : Гос. соц.- экон. изд-во, 1931. – 460 с.

17. Горячук В. Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В. Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 1. – С. 54 - 59.

18. Гроші та кредит : підруч. / за ред. Б. С. Івасіва. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 510 с.

19. Гроші та кредит : підруч. / за ред. М. І. Савлука. – Київ : Ви-во КНЕУ, 2005. – 602 с.

20. Денисенко Д. Є. Еволюція тлумачення сутності капіталу та його функцій / Д. Є. Денисенко // Економіка та держава : міжнар. наук.-практ. журн. – 2012. – № 3. – С. 91–93.

21. Дзюблюк О. Проблеми підвищення рівня капіталізації банків України в період ринкової трансформації економіки / О. Дзюблюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 2.

– С. 7–20.

22. Дзюблюк, О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків [Текст] / О. Дзюблюк, О. М. Владимир // Вісник Національного банку України. – 2014. – №5. – С. 26-33.

23. Диба О. М. Капіталізація комерційних банків як складова інвестиційного потенціалу банківської системи / О. М. Диба, А. П. Стрижак // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу : зб. тез доп. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф., 3 листоп. 2011 р. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2011. – С. 143–145.

24. Довгань Ж. Капіталізація банківської системи України / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 10–14.

25. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Долан, К. Д. Кэмпбел, Р .Д. Розмари ; под общ. ред. В. Лукашевича ; пер с англ. В. Лукашевича и др. – М. : 1996. – 448 с.

26. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В.С. Стельмах (голова) [та ін.]. – Київ : Молодь : Ін Юре, 2008. – 680 с.

27. Жарковская Е.П. Банковское дело : учеб. / Е.П. Жарковская. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Москва : Омега-Л, 2005. – 440 с.

28. Зверяков М. І. Банківський капітал: вимоги Базеля III / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 13–23.

29. Зверяков М. І. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської систем / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 3–12.

30. Зверяков М. І. Управління фінансовою стійкістю банків [текст] підручник. / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергєєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 520 с.

31. Земан Є. О. Управління капіталом банку з метою підвищення рівня капіталізації / Є. О. Земан, О. Й. Шевцова // Вісник Дніпропетровського

університету. – 2011. – № 5 (2). – С. 156–162.

32. Капіталізація економіки України / за ред. В.М. Гейця, А.А. Гриценка. – Київ : Ін-т економіки та прогнозування, 2007. – 220 с.

33. Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення : [монографія] / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 153.

34. Коваленко В.В. Проблеми капіталізації та оцінювання достатності капіталу банку / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль, Ж.І. Торяник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8 (122). – С. 276–285.

35. Коваль С. Теоретичні основи механізму формування власного капіталу банку / С. Коваль // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 1. – С. 106–116.

36. Корнєєв В.В. Номінальна та ринкова капіталізація: інструментарій оцінки вартості фінансових активів / В.В. Корнєєв // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 32–40.

37. Косой А. М. Капитал коммерческого банка / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 1993. – № 9. – С. 33–44.

38. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В. В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – 217 с.

39. Крупка М. І. Фінансові інновації державних банків України / М. І. Крупка // Фінансовий простір. – № 4 (16). – 2014. – С. 127-131.

40. Лесик В. О. Аналіз підходів до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. О. Лесик // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки» (Одеса, 20–21 квітня 2017 р.). – Одеса : ОНЕУ, 2017. – С. 13–19.

41. Лесик В. О. Удосконалення процедури експрес-оцінки фінансової стабільності банків / В. О. Лесик // Економіка та держава. – 2017. – № 11. – С. 99–103.

42. Матвієнко П. Капіталізація як дійовий інструмент підвищення

надійності банківської системи України / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 42–52.

43. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]: методичні рекомендації, схвалені Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_1i/pg_imchsx/index.htm.

44. Методологічні основи оцінки рівня капіталізації суб'єктів господарювання: монографія / [М. А. Козоріз, С. А. Давимука, О. М. Людкевич та ін]; під ред. М. А. Козоріз. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2008. – 290 с.

45. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін ; пер. с англ. С. Панчишин, А. Панчишин, Г. Стеблій. – Київ : Основи, 1999. – 963 с.

46. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С.4-9.

47. Міщенко В. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни / В. Міщенко, Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 38–44.

48. Міщенко В. Удосконалення регулювання капіталу банків в умовах кризи / В. Міщенко, О. Кандиба // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 81–84.

49. Міщенко В.І. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні : наук.-аналіт. матеріали / В. І. Міщенко, В. В. Крилова, В. В. Салтинський, О. Г. Приходько. – Київ : Центр наук. досліджень НБУ, 2009. – Вип. 13. – 180 с.

50. Міщенко С. В. Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку країни / С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С. 42-48.

51. Момот О. М. Основні проблеми банківської діяльності в Україні під час фінансової кризи та післякризовий період [Електронний ресурс] / О. М. Момот. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vke/2011_1/Momot.pdf. – Назва з екрана.

52. Мочерний С.В. Політична економія : навч. посіб. / С.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.В. Фомішин. – Херсон : Дніпро, 2006. – 794 с.

53. Нікітін А. В. Ліквідність та платоспроможність як чинники конкурентоспроможності банку [Електронний ресурс] / А. В. Нікітін, Ю. В. Татяніна. – Київ : НБУ. Центр наукових досліджень, 2016. – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2010_1/part1/7.PDF. - Назва з екрана.

54. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів : [монографія] / за наук. ред. Т. С. Смовженко. – Київ : УБС НБУ, 2008. – 231 с

55. Огляд банківської системи України за 2018 рік: результати діяльності, проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>. – Назва з екрана.

56. Осадчий Є. С. Економічне трактування сутності банківського капіталу / Є. С. Осадчий, А. П. Стрижак // Ринок цінних паперів України. – 2011. – № 1–2. – С. 69–77.

57. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. – Назва з екрана.

58. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні / В. В. Оніщенко // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2012. – № 2. – С. 186–192.

59. Оніщенко В. В. Банки з державною участю в банківській системі України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / В. В. Оніщенко. – Суми: ДВНЗ «АБС НБУ», 2012. – 333 с.

60. Офіційний сайт Національного банку України: Банківський нагляд.

Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. – Назва з екрана.

61. Пила В. І. Управління капіталізацією банків в умовах фінансової нестабільності / В. І. Пила, О. І. Копилук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 9 (112). – С. 3–7.

62. Пищик В. Я. Новое Базельское соглашение о достаточности капитала и особенности подхода Евросоюза к его положениям / В. Я. Пищик // Бухгалтерия и банки. – 2001. – № 9. – С. 53–64.

63. Показники діяльності банківської системи України : [табл.] // Бюлетень Національного банку України. – 2019. – № 3. – С. 88–89.

64. Порядок проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс]: методичні рекомендації, схвалені Правлінням Національного банку України від 06.08.2009 № 460. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB09039.html.

65. Погореленко Н. П. Підходи формування механізму управління економічним капіталом банку / Н. П. Погореленко // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 348 – 355.

66. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підруч. / Л. О. Примостка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Київ : КНЕУ, 2004. – 468 с.

67. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 17.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2121-14>. – Назва з екрана.

68. Про національний банк України: Закон України від 7 лютого 2000 року № 1458-III (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

69. Радковская Н. Методологические подходы к управлению прибылью коммерческого банка / Н. Радковская // Финансы и кредит. – 2006. – № 1. – С. 20–26.

70. Реверчук О. С. Світовий досвід розвитку державного регулювання

банківського сектору та перспективи його застосування в Україні / О. С. Реверчук // Оптимізація регуляторної політики у банківському і страховому бізнесі: Монографія . – Львів : Ліга прес, Тріада плюс, 2009. – С. 255–274.

71. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз [пер. с англ. со 2-го изд.]. – М. : Дело Лтд, 1995. – 750 с.

72. Рожкова К. Оцінка капіталізації банків в умовах асиметричної інформації: переваги і недоліки існуючих підходів / К. Рожкова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – 160 с.

73. Рожкова К. І. Капіталізація банків України: кризові уроки та посткризові перспективи / К. І. Рожкова // Економіка і держава. – 2010. – № 12. – С. 188–190.

74. Савлук С. М. Власний капітал комерційного банку : [монографія] / С. М. Савлук. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2012. – 459 с.

75. Стрижак А. П. Аналіз рівня капіталізації банківської системи [Електронний ресурс] / А. П. Стрижак, А. С. Фоменко // Вісник Кредитно-економічного факультету КНЕУ імені Вадима Гетьмана : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 98–106.

76. Стрижак А. П. Аналіз структури власного капіталу банків України / А. П. Стрижак // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2012. – Вип. 20. – С. 184–194.

77. Стрижак А. П. Світовий досвід державної підтримки банківського сектору / А. П. Стрижак // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 5–6. – С. 17–23

78. Ткачук Н. М. Капіталізація банку: економічна сутність та різновиди / Н. М. Ткачук // Вісник Української академії банківської справи. – 2017. – № 1. – С. 12-15.

79. Торконяк Н. М. Закордонний досвід впровадження вимог Базеля III та їх вплив на управління фінансовими ресурсами банку [Електронний ресурс] / Н. М. Торконяк. – Режим доступу :

http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif-/2011_8_4/37.pdf - Назва з екрана.

80. Тридід О. Фінансові показники банків: альтернативна методика аналізу надійності банку / О. Тридід, Б. Самородов // Банківська справа : наук.-практ. видання. – 2012. – № 1 (128). – С. 24–35.

81. Устинова І. , Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. Юридичний вісник. – 2017. – № 1 (42). – С. 86–91.

82. Фостяк В. В. Особливості побудови механізму управління капіталом банків / В. В. Фостяк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2016. – № 2 (11). – С. 162–166.

83. Финансовый словарь / А. А. Благодатин, А. М. Лозовский, Б. А. Райзбер. – Москва : ИНФРА-М, 2006. - IV, - 378 с.

84. Фіскально-бюджетна та грошово-кредитна політика України: проблеми та шляхи посилення взаємозв'язку : монографія / [Даниленко А. І., Береславська О. І., Гриценко А. А. та ін.] ; за ред. А. І. Даниленка ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – Київ : [Ін-т економіки та прогнозув. НАН України], 2010. – 456 с.

85. Чеберяко О. В. Структура капіталу банків України та його характеристика / О. В. Чеберяко, О. О. Рябоконь // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 3. – С. 77–82.

86. Чорна О. М. Оцінка ефективності власного капіталу фінансово-кредитного інституту (на прикладі банку) / О. М. Чорна // Академічний огляд. – 2012. – № 2 (37). – С. 88–93

87. Чуб О. Банківські кризи: теоретичні та прикладні аспекти / О. Чуб // Вісник Національного банку України. – 2016. – № 3. – С. 22–26.

88. Чуб О. О. Перспективи впровадження Базель III в умовах фінансової глобалізації / О. О. Чуб // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – 2012. – № 1 (12). – С. 64–78.

89. Шапран В. Банки Украины – смена вектора / В. Шафран //

Финансовый директор. – 2004. – № 11–12. – С. 58–66.

90. Шелудько Н. М. Проблема капіталізації державних банків та шляхи її вирішення [Текст] / Н. М. Шелудько // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 2. – С. 45 – 60.

91. Шинази, Г. Сохранение финансовой стабильности. [Текст] / Г. Шинази. – Вашингтон: Международный валютный фонд, 2005. – 26 с.

92. Шульженко Г. М. Оцінка капіталізації банківської установи [Електронний ресурс] / Г. М. Шульженко, К. Ф. Черкашина. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2016_31/Contents.htm - Назва з екрана.

93. Kolodiziev O. Use of causal analysis to improve the monitoring of the banking system stability / O. Kolodiziev, I. Chmutova, V. Lesik // Banks and Bank Systems. – 2018. – Vol. 13, Issue 2. – P. 62–76.

94. Smaga, P., Juhler, G., and Loft, K. «The Concept of Systemic Risk». SRC Special Paper. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.systemicrisk.ac.uk/sites/default/files/downloads/publications/sp-5.pdf>. – Назва з екрана.